

3η Συνεδρίαση

Προεδρείο:

Καραχρήστος Γιάννης, Παναγιώτου - Κανινή Πελαγία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Παπαναγιώτου Τριαντάφυλλος

«ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΦΩΚΕΩΝ ΑΠΟ ΕΛΑΤΕΙΑ και ΥΑΜΠΟΛΗ μέχρι το ΔΑΦΝΟΥΝΤΑ (σημερινό Άγιο Κωνσταντίνο)»

Σπανός Κώστας

«Οι οικισμοί των Επισκοπών Ζητουνίου, Θαυμακού και Νέας Πάτρας στην Πρόθεση 37 της Μονής του Δουσίκου τέλη του 16ου - 18ου αιώνα»

Γαλλής Κων/νος

«Η Φθιώτιδα στα 1838 - θέση και φυσική κατάσταση της γης, ο πληθυσμός, η φυσική και υγιεινή κατάσταση, δημόσια καταστήματα, καλλιέργειες προϊόντα κλπ.» (Από έκθεση του Διοικητικού Ιατρού Φθιώτιδας)

Γκόγια Ευαγγελία

«Βιβλιοθήκες στην ευρύτερη περιοχή της Φθιώτιδας: μία πρώτη προσέγγιση.»

Βακιροτζηδέλη Σοφία

«Οι πληρεξούσιοι του Ν. Φθιώτιδας που υπέγραψαν το Σύνταγμα της Ελλάδας το 1844 και το πρακτικό εκλογής των πληρεξουσίων της τότε επαρχίας Ζητουνίου»

Λάξου Βασιλική

«Οι δημόσιες τελετές στην πόλη της Λαμίας κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου.» Το παράδειγμα της δημόσιας έκθεσης κεφαλών και πτωμάτων φονευθέντων μαχητών του ΔΣΕ

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις

επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

Τριαντάφυλλος Δ. Παπαναγιώτου

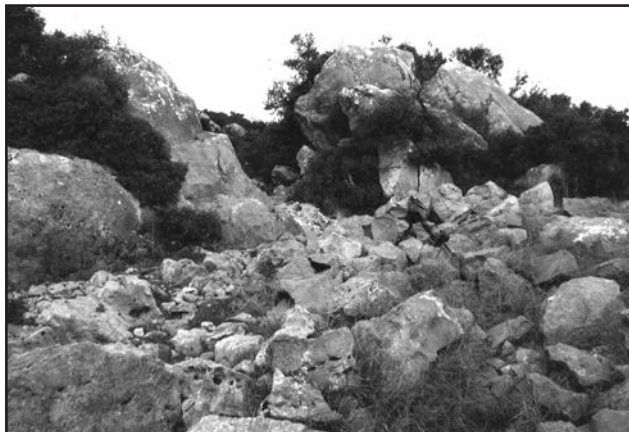
φιλόλογος, ειδ. πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ε.π.
πρώην Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας

ΘΕΜΑ

**ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΦΩΚΕΩΝ ΑΠΟ ΕΛΑΤΕΙΑ
και ΥΑΜΠΟΛΗ μέχρι το ΔΑΦΝΟΥΝΤΑ
(σημερινό Άγιο Κωνσταντίνο)**

Προλογικά

Θα είναι εκτός χρόνου αυτά τα ολίγα προλογικά που θα πω. Θα ξεκινήσω με ευχαριστίες στο γιατρό και επίκουρο καθηγητή ΤΕΙ Κώστα Πετρόπουλο, για το φωτογραφικό υλικό που έθεσε στην διάθεσή μου. Στον ερευνητή Παναγιώτη Δημάκη, διότι, πέραν των γενικών κατευθύνσεων, μου έστειλε και μια πολύτιμη φωτογραφία μιας στενωπού τής Ελάτειας, την οποία κι εγώ διέσχισα, όταν ήμουν στην ηλικία των 16 ετών. **Φωτο 1.** Στο Μανώλη Χαλδούπη, πρώην σπουδαστή μας στην Ακαδημία και σήμερα συνάδελφο, διότι σήκωσε ένα μεγάλο βάρος, για να κατατάξουμε το φωτογραφικό υλικό,

Φωτό 1: Σιδηρόπορτα: στενή διάβαση μεταξύ Ελάτειας και Ταχταλί - Αγνάντης - Δαφνούντος (Αγίου Κων/νου).

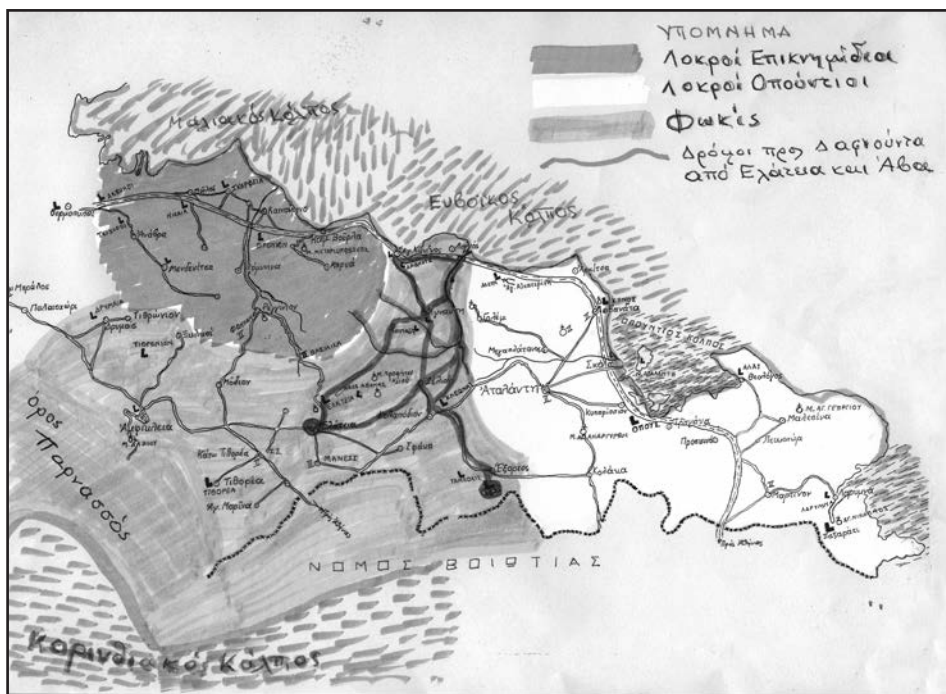
και πέρασε μαζί μας την ψυχική δοκιμασία τής προηγούμενης στιγμής, όταν το μηχάνημα κόλλησε και δεν έβγαζε τίποτα. Ευχαριστίες, επίσης, στο Γερμανό αρχαιολόγο Rainer Felsh, που έκανε τις ανασκαφές στο Καλαπόδι και ο οποίος είχε την καλοσύνη, μετά και από επικοινωνία που είχα μαζί του στην Γερμανία, να θέσει στην διάθεσή μου μια έκθεση γραμμένη στα γαλλικά από περιήγηση που έκανε ο ίδιος και η αρχαιολόγος Σοφία Δημάκη, την οποία και ευχαριστώ. Κι επειδή εγώ δεν «σκαμπάζω» από γαλλικά, κατέφυγα στον κύριο Σπύρο Πολίτη, τον πρώην γενικό διευθυντή της Ακαδημίας, ο οποίος είναι γαλλομαθής. Παιδεύτηκε κι αυτός καμια-δυο ώρες για να μου την διαβάσει και να πάρω κάποια στοιχεία ακουστικά, κάποια ακούσματα. Να ευχαριστήσω τον Δήμαρχο

Αγίου Κωνσταντίνου Βαγγέλη Ψαθά και τους συντοπίτες Αγιοκωνσταντινώτες που έκαναν τον κόπο να έρθουν. Να ευχαριστήσω επίσης τους συναδέλφους που βλέπω εδώ, το Θανάση Τσιρίγκο, το Δημήτρη Σφήκα και άλλους, και όλους εσάς που θα έχετε την υπομονή να με υποστείτε.

Οριοθέτηση

Ξεκινώ με την οριοθέτηση της αρχαίας Φωκίδας. Όπως βλέπετε, εδώ βρίσκονται το Καλλίδρομο, η Ελάτεια, το Καλαπόδι, το Ζέλι, η Άγναντη και ο Άγιος Κωνσταντίνος. Αυτός είναι ένας χάρτης από τον Παπαχατζή, ο οποίος μετέφρασε και ερμήνευσε το έργο τού Πausανία, «Ελλάδος Περιήγηση», από τα «Φωκικά», και όπως βλέπετε εδώ είναι τα όρια της αρχαίας Φωκίδας, η οποία είχε διέξοδο προς στη θάλασσα του Κορινθιακού, γιατί χωρίς διέξοδο στη θάλασσα οι Φωκείς δεν θα μπορούσαν να ζήσουν.

Θα δούμε ότι δυναμικά απέκτησαν και άλλη διέξοδο. Εδώ είναι ένας χάρτης από τον ιστορικό Καρολίδη, **Φωτο 2** που χωρίζει την Φωκίδα με το πράσινο, τους Επικνημηδίδους Λοκρούς προς τις Θερμοπύλες, τους Οπουντίους Λοκρούς, την Αταλάντη μέχρι και την Λάρυμνα, τη Δωρίδα και τους Δυτικούς Λοκρούς, τους Εσπέριους ή Οζόλες. Αυτός ο χωρισμός έγινε λίγο μεταγενέστερα, καθώς και η διέξοδος των Φωκίων προς

Φωτό 2

τον Δαφνούντα το σημερινό Άγιο Κωνσταντίνο.

Μεταξύ μύθου και ιστορίας. Το όνομα το οφείλει στον Φώκο, γιο του βασιλιά της Αίγινας, ο οποίος, κατά την μυθολογία, ήταν γιος του Αιακού και, ο οποίος, πριν επιστρέψει στην πατρίδα του την Αίγινα, άφησε τους γιους του Πανοπέα και Χρίσο, στο Χρικό που ξέρετε ότι είναι κάτω από τους Δελφούς, και βέβαια άφησε και το όνομά του στην Φωκίδα. Υπάρχουν και άλλες μαρτυρίες, αλλά δεν θέλω να σας κουράσω.

Πώς βρέθηκαν οι Φωκείς εδώ; Πιεζόμενοι από τους Θεσσαλούς, που κατέβηκαν από την Θεσπρωτία, και επέσαν τους Αιολείς. Αυτοί έφυγαν προς τα νότια, κατέλαβαν την Βοιωτία και το κομμάτι αυτό, την Φωκίδα⁽¹⁾.

Οι Θεσσαλοί ήταν οι άσπονδοι εχθροί των Φωκέων. Οι Θεσσαλοί, ήθελαν να προχωρήσουν νοτιότερα και οι Φωκείς αναγκάστηκαν να οχυρώσουν τα στενά των Θερμοπυλών, με το γνωστό σε μας τείχος των Φωκέων. Και μάλιστα ο Ηρόδοτος⁽¹⁾ λέει ότι από φόβο το έφτιαξαν και ότι έκαναν την πρώτη ζημιά στους Θεσσαλούς, αφού αξιοποίησαν τις ποσότητες των θερμών νερών των Θερμοπυλών, ανοίγοντας μια μεγάλη τάφρο, κρατώντας το νερό ψηλότερα και όταν πλησίασαν τα άλογα των Θεσσαλών, άφησαν το νερό, να πλημμυρίσει. Πολλοί πνίγηκαν και άλλοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν⁽²⁾.

Κέντρα της Φωκίδας: Οι Δελφοί, η Ελάτεια, η Άβα ή Άβαι και η Υάμπολη, στην περιοχή του Καλαποδίου. Τώρα, όσο γι' αυτές τις δυο πόλεις, για την Άβα είναι σίγουρο ότι ήταν κοντά στον Έξαρχο. Σώζονται τείχη και μνημεία ορατά. Για την Υάμπολη, μετά τις ανασκαφές που έκανε Γερμανός αρχαιολόγος στο Καλαπόδι, οι Καλαποδιανάιοι θέλουν την Υάμπολη, όχι στον Μπόγδανο, κοντά στον Έξαρχο, αλλά στο χωριό τους, το Καλαπόδι, όπου έχει αποκαλυφθεί ο ναός της Αρτέμιδος.

Το τι θα βγάλει η έρευνα, είναι θέμα αρχαιολόγων, οι οποίοι σίγουρα θα μαλλιοτραβηχτούν και στο τέλος δεν θα καταλήξουν!..

Όσον αφορά την γεωγραφική θέση των Δελφών, όπως ξέρετε, οι Δελφοί ήταν ιερός τόπος, δεν χρειάζεται να πούμε περισσότερα. Συγκέντρωσε όχι μόνο το πανελλήνιο αλλά και το παγκόσμιο, για τον γνωστό τότε κόσμο, ενδιαφέρον. Ήταν ένα πλούσιο θρησκευτικό συγκρότημα και πέτρα σκανδάλου για τις σχέσεις των Αμφικτυόνων και των Φωκέων.

Το δεύτερο κέντρο ήταν η Ελάτεια, η οποία ήταν και πρωτεύουσα. Οφείλει δε την αξία της στην γεωγραφική της θέση. Το τονίζουν αυτό ιδιαίτερα ο Στράβων και ο Πανυσανίας, αφού κι εμείς ξέρουμε από τη νεότερη ιστορία, ότι όποιος κατάφερε να φτάσει στην Ελάτεια, μπορούσε να ελέγξει όλη την Βοιωτία και μέχρι την Αττική.

1. Ηροδότου, Ζ, 176 (Βλέπε στο τέλος κείμενα)

2. Στο βιβλίο μου «Ιστορία και Μνημεία Φθιώτιδας» υπάρχει ολόκληρο κεφάλαιο για τους Φωκείς (σ. 313-339)

Αλλά και ως θρησκευτικό κέντρο ήταν επίσης αξιόλογο, γιατί είχε τον ναό της Κραναίας Αθηνάς, στις πλαγιές του βουνού, για τον οποίο δεν θα σας κουράσω. (Αναφορά γίνεται στο βιβλίο³⁾).

Για την Άβα να πούμε ότι υπήρχε και μαντείο τού Απόλλωνα, το οποίο επισκέφτηκε και ο Κροίσος, με σκοπό να ρωτήσει το μαντείο για τους κινδύνους, που ήταν επί θύραις, από τους Πέρσες.

Όσο για την Υάμπολη, την τοποθετούν 3 χιλιόμετρα δυτικότερα του Εξάρχου. Υπάρχουν ορατά μνημεία εκεί, ισοδομικά τείχη, αλλά η αποκάλυψη του μεγάλου αυτού ναού στο Καλαπόδι είναι ένα επίτευγμα των αρχαιολόγων, αλλά και ένα πρόβλημα ιστορικό, για το πού ήταν η Υάμπολη.

Είναι γνωστή ακόμα η Υάμπολη από τις θρησκευτικές τελετές, τις οποίες τελούσαν προς τιμήν της Αρτέμιδος. Θα μου επιτρέψετε μια προσωπική μαρτυρία, αναγόμενη στο παρελθόν.

Όταν με τον κύριο Μιχαλόπουλο τον Κώστα, τον γεωπόνο, με εντολή της Νομαρχίας, επισκεφτήκαμε και φωτογραφήσαμε ορατά μνημεία για τον τουριστικό οδηγό, περνώντας λίγο έξω από το Καλαπόδι, είδαμε σπονδύλους δωρικών κίωνων, βγαλμένους στον δρόμο και κομμάτια από αρχαίο ελαιοτριβείο. Τα φωτογραφήσαμε. Από τη μελέτη που έκανα του Πausανία, α) από το γεγονός ότι ο Ταξίαρχης Λοκρίδος, ένας βυζαντινός ναός του 13ου αιώνα, ήταν χτισμένος επάνω σε ειδωλολατρικό ναό και β) από την τοπική παράδοση ότι κάθε μέρα που γιόρταζε ο Άη Ταξίαρχης, όπως τον λένε στο χωριό μου, πήγαινε ένα ελάφι και το έσφαζαν, **συμπεραίνω ότι ο αρχαίος ναός ήταν αφιερωμένος στην Άρτεμη.** Λέγεται μάλιστα ότι κάποτε όμως το ελάφι άργησε να πάει, πήγε αποσταμένο, δεν σεβάστηκαν οι πιστοί την κούρασή του, το έσφαξαν, και έκτοτε η Άρτεμις δεν ξανάστειλε ελάφι.

Από αυτό, λοιπόν, το γεγονός και απ' όσα μας λένε οι αρχαίοι συγγραφείς, κυρίως δε ο Πausανίας για τα Ελαφοβόλια, κατέληξα στο συμπέρασμα και το σημειώνω στο βιβλίο μου⁴⁾, ότι είναι πολύ πιθανόν εδώ (στο Κλαπόδι) να υπάρχει ναός προς τιμήν της Αρτέμιδος και του Απόλλωνος. Ευτυχώς που ο Γερμανός Felsh⁵⁾ αναγνώρισε αυτήν την επίσημάνή μου και το είπε σε μια διάλεξή του στην Λαμία, στον κινηματογράφο των αδελφών Κατσούδα.

Γιατί τώρα αυτές οι μεγάλες γιορτές; Γιατί απλούστατα οι Θεσσαλοί δεν έπαψαν να ενοχλούν τους Φωκείς. Παραβίασαν τα στενά των Θερμοπυλών και κατά πάσα πιθανότητα έφτασαν στην Αταλάντη και από εκεί προς το Καλαπόδι.

Οι Φωκείς που ήξεραν ότι το ιππικό των Θεσσαλών θα περάσει από εκεί, γιατί δεν υπήρχε άλλη δυνατότητα να περάσει το ιππικό προς την

3. Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδας σ. 325

4. Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδας σ. 318

5. Reiner Felsh ο οποίος έκανε την ανασκαφή

Φωκίδα, οργάνωσαν το παλαιότερο «ναρκοπέδιο», εξ όσων γνωρίζω. Έσκαψαν ένα μεγάλο μέρος, μια πλατειά τάφρο, τοποθέτησαν μέσα αμφορείς, υδρίες, έβαλαν από πάνω χώμα και φύλλα και το ιπικό ανύποπτο έπεσε επάνω στο ναρκοπέδιο. Τα άλογα έσπασαν τα σκέλη τους, γονάτισαν και εκεί οι Φωκείς μπόρεσαν και τους αντιμετώπισαν, με την βοήθεια της θεάς Αρτέμιδος. Έκτοτε γιόρταζαν τα Ελαφοβόλια.

Οι Φωκείς όμως, είχαν, όπως σας είπα, μια διέξοδο προς την Ιτέα και την Αντίκυρρα. Ήταν ανάγκη γι' αυτούς να υπάρχει ζωτικός χώρος από τα προϊστορικά ακόμη χρόνια. Οι Λοκροί δεν ήταν τόσο ισχυροί απέναντι στους Φωκείς, οι οποίοι κατάφεραν να δημιουργήσουν αυτή την σφήνα στον Δαφνούντα, στον σημερινό Άγιο Κωνσταντίνο, και έτσι να μπορούν να έχουν διέξοδο προς την θάλασσα. (βλέπε χάρτη)

Από εκεί, μας λέει ο Στράβων, ξεκίνησαν ο Σχεδίσκος και ο Επίστροφος, ηγέτες των Φωκέων, με 40 μελαίνας νήας, μαυροκάραβα, για την Τροία. Και όταν την επισκέφτηκε ο Πausanίας, βρήκε εκεί μνημείο, το Σχεδιείο, υπέρ του Σχεδίου, ο οποίος σκοτώθηκε στην Τροία από την Πάρη.⁽⁶⁾

Οι δρόμοι προς τη Δαφνούντα

Και ερχόμαστε τώρα στους δρόμους. Ξεκινάω από την εξής αρχή: Ότι οι σημερινοί δρόμοι, κατά κανόνα, ακολουθούν την πεπατημένη από παλιά. Η είσοδος φερ' ειπείν της Λαμίας ήταν από την οδό Θερμοπυλών και στην διασταύρωση Παλαιολόγου και Θερμοπυλών, που είναι η πολυκατοικία Κατόπη, βρέθηκε η πύλη που οδηγούσε μέσα στην τειχισμένη Λαμία, πιο πάνω δε, όταν ήμουν τότε, το 1969, έκτακτος επιμελητής αρχαιοτήτων, στο ξενοδοχείο του Ξυδιά, βρέθηκαν επιστήλια και ορθοστάτες μεγάλοι, που προέρχονταν σίγουρα από την πύλη αυτή.

Αυτό, λοιπόν, που μπόρεσα να κάνω είναι να αναφερθώ σε τόπους οχυρωματικούς που δεν είχαν άλλο σκοπό παρά να προστατεύσουν αυτούς τους δρόμους, από την Ελάτεια, μέχρι τον Άγιο Κωνσταντίνο, τον Δαφνούντα.

Ξεκινάμε λοιπόν⁽⁷⁾. Αυτό είναι ένα στενό βόρεια της Ελάτειας, λέγεται Σιδηρόπορτα ή Σιδηρόπορτο, **Φωτό 1** όπως μου το είπε ο κύριος Δημάκης που είχε πάει εκεί, και εγώ, όπως σας είπα σε ηλικία 16 ετών, το πέρασα πεζός από το χωριό μου, πέντε ώρες μέχρι την Ελάτεια.

Είναι πολύ στενό και ο κύριος Δημάκης μου είπε ότι προς τα πίσω σώζεται και καλντερίμι. Από την μεριά εδώ, όπως είναι φυσικό, μετά από 2.500 χρόνια έχει χαλάσει το καλντερίμι.

Εδώ στο βάθος βλέπετε τον Παρνασσό, εδώ το Καλλίδρομο, εδώ είναι το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία και η Σιδηρόπορτα είναι ακριβώς εκεί

6. Βλέπε Ιλιάδος Ζ, 517-524

7. Οι αναφερόμενες διαδρομές δείχνονται επί των διαφανειών.

μέσα. Από εκεί, λοιπόν, που εμείς μπήκαμε, είναι ο Κάρακλαρης, ένα πετρώδες μέρος κι ακολουθεί η περιοχή Ταχταλή. Αυτό είναι το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία Ζελίου, εδώ είναι η περιοχή Ταχταλιού.

Βλέπουμε το βουνό και ακριβώς πίσω είναι το δάσος Μπόκλωνας. Και εδώ είναι η συνέχεια του Ταχταλιού, απ' όπου περνούσε ο δρόμος και προχωρούσε. Να το πρώτο οχυρό. Υποθέτω ότι είναι έτσι, γιατί το όριο μεταξύ Επικνημιδίων Λοκρών και Φωκέων ήταν αυτό το ορεινό συγκρότημα.

Συνεπώς, ο λόφος, το Καστρί όπως λέμε, ήταν ένα οχυρό. Έχουν βρεθεί από πρωτοελλαδικά, μεσοελλαδικά και υστεροελλαδικά, δηλαδή μυκηναϊκής εποχής, ευρήματα.

Υπήρχαν εκεί μέχρι το 1969 και τείχη ισοδομικά, του 5ου και 4ου αιώνα. Αυτό σημαίνει ότι το οχυρό αυτό διατηρήθηκε για πολλούς αιώνες.

Μετά έχουμε το χιονισμένο Ταχταλί, το Καλλίδρομο που βλέπετε, και εδώ είναι ο σημερινός δρόμος που φτάνει στην Άγναντη. Δεν θα πω πολλά, γιατί ήδη έχω κουράσει τον κόσμο, λέγοντας για την Άγναντη.

Από εδώ τώρα, κάπου εδώ, που δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε, θα περνούσε ένα αρχαίο μονοπάτι που θα κατέβαινε εκεί. Και βλέπετε τώρα τον Προφήτη Ηλία Άγναντης και τον δρόμο που κατεβαίνει προς τον Άγιο Κωνσταντίνο. Βεβαίως η ατραπός ήταν κάπου εδώ ψηλότερα. Οι δρόμοι οι αγροτικοί και οι επαρχιακοί, φυσικά, έχουν αλλάξει τώρα γραμμή, αλλά ωστόσο η κατεύθυνση παραμένει η ίδια.

Εδώ πάλι είναι το χωριό Άγναντη και να ο δρόμος που προχωρεί και φτάνουμε στην «Κακιά Σκάλα». Σήμερα βέβαια περνάει δρόμος αμαξιτός, αλλά παλιότερα ήταν μονοπάτι και από το όνομα «Κακιά Σκάλα» καταλαβαίνουμε το πόσο στενό ήταν. Πίσω ακριβώς από εδώ βρίσκεται ο Άγιος Κωνσταντίνος.

Τώρα, το πρόβλημα είναι το εξής: Πώς περνούσαν αυτοί οι άνθρωποι με άμαξες από την Κακιά Σκάλα; Ήταν αδύνατον. Θα έπρεπε, λοιπόν, να έχουν μια άλλη διέξοδο.

Κατά την άποψή μου υπήρχαν δυο διέξοδοι εδώ κάπου που είναι το Ζέλι, να κατέβαιναν στο ποτάμι, στα Διπόταμα, όπως λέγεται εδώ και να έφταναν στο σημείο που βλέπετε. Όμως, και πάλι υπάρχει δυσκολία, διότι όπως θα δείτε, το ποτάμι, «τα Στενά Γκρεμνά», στενεύει τόσο που είναι ζήτημα να είναι 2-3 μέτρα πλάτος, όπως θα δείτε.

Είναι πιθανόν, γιατί εδώ είναι το Χλωμό και εδώ η Αταλάντη, λόγω της δύναμης που είχαν οι Φωκείς, να παραβίαζαν και το έδαφος των Οπουντίων Λοκρών, που ήταν από εδώ και κάτω.

Εάν λοιπόν ακολουθούσαν τον δρόμο από το Καλαπόδι, αυτή την κορυφογραμμή, **Φωτο 3** εδώ κάπου είναι και το λεγόμενο τριεθνές, Δήμαρχε, που λέγατε να κάνετε και τον ΧΥΤΑ, προχωρούσαν από εδώ

Φωτό 3

στο Γουλέμι και κατέβαιναν από εδώ, από τους Αγίους Αναργύρους και εδώ υπήρχε δρόμος. Όχι τωρινός δρόμος. Και παλαιότερα θυμάμαι και ακόμα και πιο παλιά, μπορούσε από εκεί να περάσει άμαξα. Σε τι χρησίμευε; Θα σας το πω μετά.

Η πρώτη, λοιπόν, διέξοδος με άμαξες ήταν από εδώ. Εδώ είναι η είσοδος του φαραγγιού, των «Στενών Γκρεμνών», για την οποία θα σας μιλήσω αμέσως. Από τον δρόμο, λοιπόν, αυτόν κατέβαιναν στον Λογγό και από εκεί στον Άγιο Κωνσταντίνο.

Τώρα εδώ έχουμε δυο τοπωνύμια, Καστρί Άγναντης και Παλιόκαστρα Γουλεμίου. Γι' αυτό το Καστρί, μπορώ να σας πω σχετικώς, από προσωπική γνώση και εμπειρία: Όταν διανοιγόταν ο υποτυπώδης αμαξιτός δρόμος από το χωριό προς την περιοχή του Λογγού, εγώ παρακολούθουσα την μπουλντόζα, η οποία αποκάλυψε αγωγούς, που σημαίνει ότι το Κάστρο αυτό, το Καστρί, υδρευόταν από εκεί που είναι η Άγναντη σήμερα, όπου υπάρχει μια βρύση, την οποία εμείς λέμε «Κατουρλού». Τώρα είναι «κατουρλού», αν λάβουμε όμως υπόψη ότι τότε τα νερά ήταν περισσότερα, σίγουρα θα είχε περισσότερο νερό που θα έδινε στο Καστρί.

Όπως βλέπετε τώρα εδώ το ποτάμι, εγώ δεν έχω προσπαθήσει, μέχρι εδώ έχω φτάσει, αλλά ο γιατρός Κώστας Πετρόπουλος το περπάτησε με έναν ξάδελφο του, με όνομα επίσης Πετρόπουλος, και είδε ότι έχει μεγάλο πλάτος.

Και όταν του είπα ότι από εκεί κατέβαζαν άμαξες λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο Γουλεμίου, μου είπε ότι θυμάται τον παππού του που του έλεγε ότι πήγαιναν μέσα στο ποτάμι ψηλά και μάζευαν ξύλα από τις κατεβασίες, και τα μετέφεραν με τις σούστες και τα κάρρα.

Συνεπώς, εδώ μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι με μια διευθέτηση σε εποχές που δεν είχε κατεβάσει το ποτάμι τα πράγματα ήταν ευκολότερα.

Εμένα με προβληματίζει αυτός ο τοίχος. Όπως μου είπε ο Κώστας ο Πετρόπουλος, που τον φωτογράφησε, αυτός ο τοίχος βρίσκεται ακριβώς στο πέρασμα από το Γουλέμι προς την Άγναντη, ένα πέρασμα που είχα περάσει πολλές φορές και βέβαια δοκίμασε το πέρασμα αυτό και η αρχαιολόγος Σόνια Δημάκη. Μπορεί άραγε να ήταν μυκηναϊκός αναλημματικός τοίχος; Ένα ερώτημα για την αρχαιολόγο κυρία Σόνια Δημάκη.

Εκεί κατέβαινε ένας άλλος δρόμος, από τα διπτόταμα. Ήταν δυνατόν να υπήρχε κάποιος υποτυπώδης δρόμος που θα έφτανε κάπου εδώ, όπως βλέπετε. Εδώ όμως, δεν μπορούσε να περάσει και θα έπρεπε να πάει ψηλότερα. Επίσης, εδώ κλείνει το στενό της εξόδου προς νότια και δεν θα μπορούσε να φτάσει κι εδώ. Άρα έπρεπε να περάσει σ' αυτό το βάθος, από εδώ, προς το μονοπάτι, που είναι πολύ δύσκολο με ανηφόρα μεγάλη που σχεδόν χρειάζεται σκαρφάλωμα.

Συνεπώς, από εκεί και κάτω κατέβαινε ο δρόμος από τον οποίο θυμήθηκα κι εγώ να κατεβάζουν τον λιγνίτη από το Γουλέμι, μέσω του ποταμού και να βγαίνουν στον Λογγό. Αργότερα λειτούργησε ο εναέριος σιδηρόδρομος από το λιγνιτωρυχείο Γουλεμίου, πέραναγε εδώ, σ' αυτή την κορυφογραμμή κι έβγαινε στον Άγιο Κωνσταντίνο, στην τοποθεσία που τώρα την λένε Κάρβουνο.

Από το χωριό βλέπουμε τώρα το Καστρί και το Καστράκι. Είναι βέβαιο για μένα ότι προστάτευαν την διάβαση. Όμως, ερχόμενοι από το Ζέλι, μπορούσαν άλλοι να κατευθυνθούν μέσω της Κακιάς Σκάλας στον Άγιο Κωνσταντίνο ή να κατέβουν από εδώ που υπάρχει μονοπάτι, στο Καστράκι. Εδώ είναι η κάθοδος από το Καστρί για να βγούμε πάλι εκεί που ποζάρει ο υποφαινόμενος και ο μαθητής μου Πετρόπουλος. Κάτω είναι ο κάμπος του Λογγού και ο δρόμος αυτός είναι ο σημερινός που ανεβαίνει στην Άγναντη και κατεβαίνει στον Άγιο Κωνσταντίνο.

Βλέπετε εδώ το Ζέλι, όπου μπορούσαν να έρχονται και από την Υάμπολη και όχι μόνο την Ελάτεια και να ανεβαίνουν εδώ και από εκεί να πηγαίνουν στον Άγιο Κωνσταντίνο.

Προσέξτε εδώ, που είναι το εκκλησάκι του Αγίου Δημητρίου. Εδώ είναι ένας βραχώδης λόφος, απότομος, όπως τον βλέπουμε από την θάλασσα. Υπήρχε εκεί οχυρό που προστάτευε την κάθοδο και πιο κάτω, να και τα υψώματα, τα έργα του αυτοκινητόδρομου και τα ευρήματα της αρχαιολογικής υπηρεσίας, της προϊσταμένης και των συνεργατών της, κατά την διάνοιξη του δρόμου, το Ασκληπιείο και ο Δαφνούς.

Τελείωσα εδώ. Δυο λόγια μόνο για τον Δαφνούντα. Ο Δαφνούς, ήταν πόλη των Φωκίων και έζησε όσο οι Φωκείς έφταναν εκεί. Από τον 3ο ιερό πόλεμο κατά τον οποίο ηττήθηκαν οι Φωκείς, εγκατέλειψαν και την σφήνα και τον Άγιο Κωνσταντίνο.

Όταν την επισκέφτηκε ο Στράβων, βρήκε ερείπια και μας λέει για ένα σεισμό, μεταξύ των άλλων, που έγινε το 426, και ότι ένα κύμα από τον σεισμό, παλιροροϊκό κύμα, χτύπησε τις Θερμοπύλες, άλλο την Σκάρφια και το Θρόνιο και το άλλο τον Δαφνούντα⁽⁸⁾.

Εκεί, λοιπόν, είδε ο Στράβων το Σχεδιείο, το αφιερωμένο στον Σχεδίο, τον ηγέτη των Φωκέων στην Τροία. Θεωρώ, κύριε Δήμαρχε, ευτυχές για τον τόπο μας, το γεγονός ότι η μήτηρ γη τού Δαφνούντος, φύλαγε στοργικά επί τόσα χρόνια αυτά τα μνημεία.

Είναι καιρός και πιστεύω ότι η αρχαιολογική υπηρεσία θα τα αξιοποιήσει. Οψόμεθα.

Ευχαριστώ πολύ.

Φωτό 4: Ασκληπιείον Δαφνούντος.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Α'

Ηροδότου Ζ, 176

«...ἐδέδμητο δέ τείχος κατά ταύτας τάς εισβολάς, καί τό γε παλαιόν πύλαι ἐπήσαν».

Μετάφραση

«Σ' αυτό το μέρος υπήρχε κάποτε τείχος κτισμένο, τον παλιό καιρό δε ήταν οι πύλες.»

* * * * *

«...ἔδειμαν δε φωκέες το τείχος, δείσαντες, ἐπεὶ θετταλοί ἦλθον ἐκ Θεσπρωτῶν οἰκήσαντες γῆν τήν Αἰολίδα, τήν περ νῦν ἐκτέαται».

Μετάφραση

«Έκτισαν δε το τείχος οι Φωκείς φοβηθέντες ότι οι Θεσσαλοί ήλθαν από τη Θεσπρωτία, για να κατοικήσουν την Αιολίδα χώρα, την οποία τώρα κατοικούν»

8. Πausanias, A', κεφ. Γ' (βλέπε κείμενο)

* * * * *

«... Ἄτε δέ πειρωμένων τῶν Θεσσαλῶν καταστρέφεσθαι σφέας καί τό ὕδωρ τό θερμόν τότε ἐπήκαν ἐπί τήν εἰσοδόν, ὡς ἄν χαραδρωθῆναι ὁ χώρος, πᾶν μηχανώμενοι ὅπως μή εἰσβάλωιεν οἱ Θεσσαλοὶ εἰς τήν χώραν».

Μετάφραση

«Επειδή δέ τότε οἱ Θεσσαλοὶ προσπαθοῦσαν νά τους υποτάξουν, ἔκαναν οἱ Φωκεῖς αὐτό το τεῖχος γιά προστασία. Τότε ἀφήσαν το θερμό νερό στην εἰσοδο νά πλημμυρίσει το μέρος ἐκεῖνο, μηχανώμενοι τά πάντα, γιά νά μην εἰσβάλουν οἱ Θεσσαλοὶ στον τόπο τους.»

* * * * *

«... Εἰσβαλόντες γάρ πανστρατιῇ αὐτοὶ τε Θεσσαλοὶ καί σύμμαχοι αὐτῶν ἐς τοὺς Φωκέας οὐ πολλοῖσι ἔτεσιν πρότερον ταύτης τῆς βασιλῆος στρατηλασίης ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν Φωκέων καί περιέφθησαν τριχέως» (τραχέως, ἐπίρρημα του ἐπιθέτου: τραχύς – εἶα – ὕ).

Μετάφραση

«... Διότι ὄχι πολλὰ ἔτη πρὶν ἀπὸ την ἐκστρατεία αὐτή του Βασιλέως, εἰσβαλόντες οἱ Θεσσαλοὶ καί σύμμαχοί τους στη χώρα των Φωκέων νικήθηκαν ἀπὸ αὐτούς καί δοκίμασαν πολλὰ.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἱστορία καί Μνημεῖα Φθιώτιδας, Λαμία 1971
2. Πανσανίου «Φωκικά», XXXII, XXXV, XXXIII
3. Ομήρου Ἰλιάς
4. Συριοπούλου, Κων. «Προῖστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος», Αθήναι (1968)
5. Ηροδότου «Ἱστορία» βιβλ. Α', Ζ', Η'
6. Στράβωνος «Γεωγραφικά», Θ'
7. Παπαχατζή, Ν. μετάφραση «Φωκικῶν του Πανσανίου», εκδ. Ζαχαροπούλου
8. Λαζαρίδη, Π. Α.Δ., 22 (1967) χρονικά 16
9. Ενεισλίδη, Χ. «Ἡ Ἀμφίκλεια», Αθήναι (1940)
10. Λοκρίδα: «Ἱστορία καί Πολιτισμός» (κτῆμα Χατζημιχάλη)
11. Χάρτες τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Σπανός Κώστας
δάσκαλος - ιστορικός

ΘΕΜΑ
Οι οικισμοί των Επισκοπών Ζητουνίου, Θαυμακού και Νέας Πάτρας
στην Πρόθεση 37 της Μονής του Δουσίκου
τέλη του 16ου - 18ου αιώνα

Η υπ' αριθ. 37 πρόθεση της Μονής του Δουσίκου (Αγ. Βησσαρίωνα) των Τριγάλων είναι ένα πλούσιο αρχείο βαφτιστικών ονομάτων και τοπωνυμίων του θεσσαλικού, του φθιωτικού και του ηπειρωτικού χώρου. Αποτελείται από 384 φύλλα και η σύνθεσή της, κατά τον μοναχό χατζη-Γεράσιμο άρχισε το 1530, αλλά αυτό δεν είναι ακριβές, διότι στο φ. 291α αναφέρεται ο Ζητουνίου Ιάκωβος,[1] ο οποίος κατείχε τον θρόνο της Επισκοπής του Ζητουνίου στα τέλη του 16ου αι., και στο φ. 296β αναφέρεται ο οικ. πατριάρχης Ραφαήλ Β', [2] ο οποίος κατείχε τον οικουμενικό θρόνο την περίοδο 1603-1607. Επομένως η σύνθεση της πρόθεσης άρχισε κατά την τελευταία δεκαετία του 16ου και πρέπει να ολοκληρώθηκε την πρώτη δεκαετία του 17ου αι. Το έτος 1688, λόγω της φθοράς της, ο ιερομόναχος Ιωνάς την αντικατέστησε με μία νέα και το 1855 ο μοναχός χατζη-Γεράσιμος την θεώρησε και πρόσθεσε νέα ονόματα της εποχής του, με αποτέλεσμα η πρόθεση να περιέχει 17.494 ονόματα αφιερωτών.[3] Μεταξύ των πολλών οικισμών, τους οποίους επισκέφθηκαν οι μοναχοί για ζητεία, περιλαμβάνονται και 33 που ανήκαν, τότε, σε επισκοπικές επαρχίες του σημερινού Νομού της Φθιώτιδας. Συγκεκριμένα, αναφέρονται 9 οικισμοί της Επισκοπής του Ζητουνίου, 15 της Επισκοπής του Θαυμακού και 9 της Μητρόπολης των Νέων Πατρών (Υπάτης). Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε τους οικισμούς αυτούς, κατά επισκοπική επαρχία και με αλφαβητική σειρά, και τα ονόματα των αφιερωτών τους του 16ου-18ου αιώνα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Α. ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΤΟΥ ΖΗΤΟΥΝΙΟΥ

1. Άγιος Θεόδωρος. Οι Άγιοι Θεόδωροι του Αλμυρού, στο φ. 231β, υπ' αριθ. σπα' (281), με 4 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

2. Άγναντι. Διαλυμένος οικισμός κοντά στο Αχίλλειο του Αλμυρού, [4] στο φ. 231α, υπ' αριθ. σπ' (280), με 2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

3. Αχλάδι, στο φ. 232α, υπ' αριθ. σπδ' (284), με 2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

4. Γαρδίκι. Η σημερινή Πελασγία, στο φ. 230β-231α, υπ' αριθ. σοθ' (279), με 13 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής, από τα οποία ένα είναι μοναχού και ένα μοναχής.

5. Ζητούνιον. Η Λαμία, στο φ. 230β, υπ' αριθ. σοζ' (277), με 3 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και άλλα 3 μεταγενέστερης γραφής. Στο φ. 291, υπ' αριθ. υμβ' (442) αναφέρεται ο επίσκοπος του Ζητουνίου Ιακώβ, με 5 ονόματα, προφανώς των γονέων και στενών συγγενών του.

6. Καλαρέτζι. Αταύτιστος, για μας, οικισμός, στο φ.230β, μαζί με το Ζητούνι και το Γαρδίκι, υπ' αριθ. σοη' (278), με 1 όνομα αφιερωτή της αρχικής γραφής.

7. Μνήματα. Διαλυμένος οικισμός της Λαμίας, στο φ, 231β, υπ' αριθ. σπγ' (283), με 2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

8. Σούρπι. Η Σούρπη του Αλμυρού, στο φ. 232α, υπ' αριθ. σπε' (285), με 6 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

9. Χαμάκου. Διαλυμένος οικισμός στην περιοχή του Αχιλλείου του Αλμυρού, στο φ. 231β, υπ' αριθ. σπβ' (282), με 4 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

B. ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΚΟΥ

1. Γούρα. Η σημερινή Ανάβρα του Αλμυρού, στο φ. 243β, υπ' αριθ. τιε' (315), με 19 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και άλλα 3 μεταγενέστερης γραφής.

2. Βελεσιώτης. Οι σημερινοί Βελεσιώτες, στο φ. 243β, χωρίς αριθμηση, με 2 ονόματα αφιερωτών μεταγενέστερης της αρχικής γραφής.

3. Δομοκός, στο φ. 242α, υπ' αριθ. τιβ' (312), με 27 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και άλλα 3 μεταγενέστερης γραφής.

4. Εβραϊκή. Η Ομβριακή, στο φ. 244α, υπ' αριθ. τισ' (316), με 7 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής, και ως Οβρακή, στο φ. 242β, χωρίς αριθμηση, με 1 όνομα αφιερωτή μεταγενέστερης γραφής.

5. Θαυμακός. Η Επισκοπή του Θαυμακού, στο φ. 242α, υπ' αριθ. τια' (311), με 3 ονόματα αφιερωτών, σε γραφή του 18ου αιώνα, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και ο επίσκοπος Κύριλλος.[5]

6. Καίτζα. Η σημερινή Μακρουράχη, στο φ. 245α, υπ' αριθ. τκ' (320), με 14 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

7. Κλιτζός. Το σημερινό Κλειστό στην περιοχή του Φουρνά της Ευρυτανίας, στο φ. 245α, υπ' αριθ. τιθ' (319), με 6 ονόματα αφιερωτών της

αρχικής γραφής.

8. Μέγα Σμόκοβον. Η σημερινή Λουτροπηγή της Καρδίτσας, στο φ. 243α, υπ' αριθ. τιδ' (314), με 18 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και 1 άλλο μεταγενέστερης εποχής, με την χρονολογία 1792 σημειωμένη στο δεξιό περιθώριο του φύλλου.

9. Μπεκριλέρι. Διαλυμένος οικισμός στην ευρύτερη περιοχή του Νέου Μοναστηρίου, στο φ. 244α, χωρίς αρίθμηση, με 3 ονόματα αφιερωτών μεταγενέστερης της αρχικής γραφής.

10. Νταουκλή. Η σημερινή Ξυνιάδα, στο φ. 242β, χωρίς αρίθμηση, με 2 ονόματα αφιερωτών μεταγενέστερης της αρχικής γραφής.

11. Παλαμά, στο φ. 243α, υπ' αριθ. τιγ' (313), με 4 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

12. Ρεντίνα της Καρδίτσας, στο φ. 244β, υπ' αριθ. τιγ' (318), με 13 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και 1 άλλο μεταγενέστερης γραφής.

13. Σκόρτζια. Μάλλον ο οικισμός Σκόρλια της δυτικής Όθρυος,[6] στο φ. 244β, υπ' αριθ. τιζ' (217), με 6 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

14. Τξερκουνιτζα. Η Τξερκουβίτζα της πρόθεσης της Ρεντίνας,[7] στο φ. 242β, χωρίς αρίθμηση, διαλυμένος οικισμός στην περιοχή του Δομοκού, με 2 ονόματα αφιερωτών μεταγενέστερης της αρχικής γραφής

15. Χιλιαδού. Η σημερινή Φυλιαδώνα, στο φ. 244α, χωρίς αρίθμηση, με 1 όνομα αφιερωτή μεταγενέστερης της αρχικής γραφής.

Γ'. ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

1. Βοβιτζικός. Αταύτιστος, για μας, οικισμός, στο φ. 295α, υπ' αριθ. υνη' (458), με 3 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής και 1 άλλο μεταγενέστερης γραφής.

2. Βροχότινος. Αταύτιστος, επίσης για μας, οικισμός, στο φ. 295α, υπ' αριθ. υνς' (456), με 2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

3. Ζηόποις. Η πρώην Ζιόψη, ο σημερινός Ασπρόκαμπος, στο φ. 295α, υπ' αριθ. υνζ' (457), με 1 όνομα αφιερωτή της αρχικής γραφής.

4. Κυριακοχώρι, στο φ. 293β, υπ' αριθ. υνα' (451), με 3 ονόματα αφιερωτών, της αρχικής γραφής.

5. Νέα Πάτρα. Η Υπάτη, στο φ. 294 α, υπ' αριθ. υνβ' (452), με 11 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής, από τα οποία 6 είναι μοναχών και 1 μοναχής.

6. Προστοβά. Αταύτιστος, για μας, οικισμός, στο φ. 291β, υπ' αριθ. υνγ' (453), με 1 όνομα ιερομονάχου αφιερωτή της αρχικής γραφής.

7. Ροβολιάρι, στο φ. 294β, υπ' αριθ. υνδ' (454), με 2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

8. Σελιανή. Τα σημερινά Μάρμαρα, στο φ. 287β, υπ' αριθ. υλ' (430), με

2 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

9. Τζυρλού. Αταύτιστος, για μας, οικισμός, στο φ. 294β, υπ' αριθ. υνε' (455), με 5 ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ

Από τους παραπάνω οικισμούς αναφέρονται 207 αφιερωτές του 16ου-18ου αι., από τους οποίους 124 είναι άνδρες, 67 γυναίκες, 10 μοναχοί και 6 μοναχές. Οι 124 άνδρες φέρουν 43 ονόματα και οι 67 γυναίκες 40!

1. Η ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

α) Τα ονόματα από την εκκλησιαστική παράδοση (22/43)

Αθανάσιος. Αντώνιος. Αποστόλης. Γεώργιος. Δημήτριος. Ευστάθιος. Ζαχαρίας. Θεόδωρος. Ιακουμής < Γιακουμής < Ιάκωβος. Ιωάννης. Κυριαζής < Κυριάκος. Κωνσταντίνος. Λάζαρος. Λάμπρος < Χαράλαμπος. Μάνος < Μανόλης. Μιχάλης. Νικόλαος. Παράσχης. Πέτρος. Στεφανής < Στέφανος. Στρατίκης < Ευστράτιος. Χριστόδουλος.

β) Τα ονόματα από την λαϊκή παράδοση (11/43)

Ακριβός < ακριβός. Αργύρης. Διαμάντης < διαμάντι. Πολύμερος. Πούλος < Πουλημένος. Ρίζος. Σταμάτιος. Στέριος < Αστέριος. Τριαντάφυλλος. Χρυσόμαλλος. Χρύσος < χρυσός.

γ) Τα ονόματα από την Ιστορία (8/43)

Αλέξανδρος. Αλέξιος. Ανδρόνικος. Κομνηνός. Κουρτέσης.[8] Μανουήλ. Σύρος. Φράγκος.

δ) Τα ονόματα από αξιώματα(1/43)

Κυρίτζης < Κυρίτσης < κύριος.

ε) Τα ακατάταχτα ονόματα(1/43)

Ύβρος.[9]

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ (ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ)

1) Αθανάσιος	1	7) Αποστόλης	4
2) Ακριβός	1	8) Αργύρης	1
3) Αλέξανδρος	1	9) Γεώργιος	7
Λέκας	1	10) Δημήτριος	10
4) Αλέξιος	1	Δήμος	3
5) Ανδρόνικος	2	11) Διαμάντης	1
6) Αντώνιος	1	12) Ευστάθιος	8

13) Ζαχαρίας	2	30) Πολύμερος	2
14) Θεόδωρος	6	31) Πούλος	2
15) Ιακουμής	1	32) Ρίζος	5
16) Ιωάννης	22	33) Σταμάτιος	1
17) Κομνηνός	2	Σταμάτης	1
Κόμνος	1	Στάμος	1
18) Κουρτέσης	1	34) Στέριος	1
19) Κυριαζής	1	35) Στεφανής	1
20) Κυρίτζης	1	Στέφος	1
21) Κωνσταντίνος	1	36) Στρατίκης	1
22) Λάζαρος	1	37) Σύρος	2
23) Λάμπος	1	38) Τριαντάφυλλος	1
24) Μανουήλ	2	39) Ύβρος	1
25) Μάνος	2	40) Φράγκος	3
26) Μιχαήλ	2	41) Χριστόδουλος	2
27) Νικόλαος	7	42) Χρυσόμαλλος	1
28) Παράσχος	1	43) Χρύσος	1
29) Πέτρος	1		

2. Η ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

α) Τα ονόματα από τη εκκλησιαστική παράδοση(7/41)

Αγγέλω. Αικατερίνη. Βασιλική. Δέσπω < Δέσποινα. Ελένη. Θεοδώρα. Μαρούλω < Μαρούλα < Μαρία.

β) Τα ονόματα από την λαϊκή παράδοση (20 /41)

Αγόρω. Ανθίτζα < Ανθή. Αφράτη. Διαμάντω. Δρόσω. Ζαφείρω. Καλή. Κούμπω. Κρουστάλλω. Περιστέρα. Πλούμπω < Πλούμω < μεσν. πλουμί (στολίδι). Πούλω < Πουλημένη. Στάμω < Σταματία. Τριανταφύλλω. Φέγγω. Χεμευτή < Χυμευτή.[10] Χρυσάειδω. Χρυσάνθη. Χρυσάφω. Χρυσομαλλού.

γ) Τα ονόματα από την Ιστορία (9/41)

Αλεξάνδρω. Αλέξω. Θεοδοσία. Κόμνω < Κομνηνή. Κύρω. Μαργάρω.[11] Ροδάμνη.[12] Φράγκω < Φράγκος. Χασσάνδρα < Κασσάνδρα.

δ) Τα ονόματα από αξιώματα (3/41)

Αρχόντω. Αφέντω. Σουλτάνα.

ε) Τα ακατάταχτα ονόματα (2 /41)

Ζαχάνδρω. Κούσω.

Ο ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
(ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ)

1) Αγγέλω	2	19) Καλή	3
2) Αγόρω	4	20) Κόμνω	2
Αγορίτζα	1	21) Κούμπω	1
3) Αικατερίνη	1	22) Κούσω	1
4) Αλεξάνδρω	1	23) Κρουστάλλω	1
5) Αλέξω	1	24) Κύρω	1
6) Ανθίτζα	1	25) Μαργάρω	1
7) Αρχόντω	6	26) Μαρούλω	1
8) Αφέντω	2	27) Περιστέρα	1
9) Αφράτη	1	28) Πλούμπω	2
10) Βασιλική	1	29) Πούλω	2
Βάσιω	1	30) Ροδάμνη	1
11) Δέσπω	3	31) Σουλτάνα	2
12) Διαμάντω	1	32) Στάμω	2
13) Δρόσω	2	33) Τριανταφύλλω	1
14) Ελένη	1	34) Φέγγω	1
15) Ζαφείρω	1	35) Φράγκω	1
16) Ζαχάνδρω	1	36) Χασσάνδρα	1
17) Θεοδοσία	1	37) Χεμευτή	1
18) Θεοδώρα	1	38) Χρυσάειδα	1
Θόδω	2	39) Χρυσάνθη	

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκε το 1943. Είναι συνταξιούχος εκπαιδευτικός - ιστορικός - εκδότης του περιοδικού «Θεσσαλικό Ημερολόγιο». Από το 1968 ασχολείται με την ιστορία της Θεσσαλίας, ερευνώντας σε ποικίλα αρχεία. Με βάση τις έρευνές του αυτές έχει εκδώσει αυτοτελώς ή ως ανάπτυξη 72 έργα του και έχει δημοσιεύσει 216 μελέτες και άρθρα σε περιοδικά και εφημερίδες.

Έχει πάρει μέρος σε 75 συνέδρια Ιστορίας με ισάριθμες

ανακοινώσεις.

Από το 1980 εκδίδει στη Λάρισα το ιστορικό περιοδικό «Θεσσαλικό Ημερολόγιο» με 42 τόμους, μέχρι τώρα, στο οποίο εκδίδει κυρίως μοναστηριακούς κώδικες (προθέσεις, κατάστιχα) ανιχνεύοντας την αρχαιότητα των οικισμών της Θεσσαλίας, κυρίως, αλλά και της Φθιώτιδας, Ηπείρου και Δυτ. Μακεδονίας. Για την πολυετή ενασχόλησή του με τη Θεσσαλική Ιστορία και την έκδοση του «Θεσσαλικού Ημερολογίου» τον βράβευσε η Ακαδημία Αθηνών (27-12-2000).

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γαλλής Κωνσταντίνος
τ. Διευθυντής Α.Τ.Ε.

ΘΕΜΑ

**Η Φθιώτιδα στα 1838 - θέση και φυσική κατάσταση της γης,
ο πληθυσμός, η φυσική και υγιεινή κατάσταση, δημόσια
καταστήματα, καλλιέργειες προϊόντα κλπ.**
(Από έκθεση του Διοικητικού Ιατρού Φθιώτιδας)

Η Φθιώτιδα απελευθερώθηκε ολοκληρωτικώς, από τους Τούρκους, το 1833 και η ελληνική σημαία υψώθηκε στο κάστρο της Λαμίας στις 28 Μαρτίου(1833).

Όλη η περιοχή της Φθιώτιδας ήταν τότε σε πολύ κακή κατάσταση.

Αποσπώ λίγα, που αφορούν τη Φθιώτιδα, απ' αυτά που ανέφερε, αρκετά χρόνια αργότερα, ο Παναγιώτης Σούτσος (ο ποιητής του Οδοιπόρου) σε ανοιχτό σύντομο υπόμνημά του προς τον τότε Πρωθυπουργό της Αγγλίας λόρδο Πάλμερστον, προκειμένου να αποδείξει την πρόοδο της Ελλάδας μέσα σε 25 χρόνια.

«Είκοσι τέσσαρας χριστιανικές οικογενείας εύρεν η Ελληνική Κυβέρνησις εις την Λαμίαν και τινας Οθωμανούς, οίτινες πωλήσαντες ό,τι και αν είχαν ανεχώρησαν εις Λάρισαν ...

Ολιγίστας Οθωμανικάς οικίας εύρε και αυτάς κατερειπωμένας ...

Εις την εγκαταληφθείσαν Στυλίδα κατά τον επταετή πόλεμον επιστρέψαντες οι κάτοικοι, ούτε πέτραν εύρον επί πέτρας, αλλά τα ερείπια μόνον Ενετικού τινος πύργου...

Ουδέν χωρίον της πεδιάδος είχε λιθοκτίστους οικοδομάς ...

Μεταξύ Αγά, Βαριπόπης ήν αδιάβατον έλος. Μεταξύ Λαμίας, του Σπερχειού ποταμού και της θαλάσσης, η ωραιότερα μερίς της πεδιάδος Φθιώτιδος, ήν αληθώς έλος. Ολόκληρος η πεδιάς του χωρίου Μεγάλης Βρύσεως υπήρχεν τοιούτον έλος ώστε αγέλαι βοών εχάνοντο εις αυτό. Αι κατά την πεδιάδα γαίαι της Δαμάστας είχαν τοιαύτα έλη ώστε και ιππείς ηδύναντο ιν' απολεσθώσιν. Αι γαίαι Μοσχοχωρίου, Βαρδατών, Φραντζιού ήσαν συνεχή έλη ...

Εννήκοντα ή εκατόν ζεύγη βοών ηρωτριών άλλοτε εις την πεδιάδα ...».

Κάπως έτσι, λοιπόν, ήταν η κατάσταση στη Φθιώτιδα το 1833.

Ύστερα από πέντε (5) χρόνια ελευθέρου βίου, ο τότε γιατρός της Διοικήσεως Φθιώτιδας Μελέτιος Γεωργιάδης, προφανώς, ύστερα από εντολή της αρμοδίας Κεντρικής Υπηρεσίας, έστειλε σ' αυτή ένα Ιατροστατιστικό Πίνακα της Διοικήσεως (Έκθεση θα έλεγα εγώ, αφού τα στοιχεία που

παρέθεσε δεν ήταν μόνο ιατρικά αλλά και γεωργικά, εκπαιδευτικά κλπ.).

Πριν διαβάσω μερικά αποσπάσματα από την Έκθεση αυτή λίγα για τον συντάκτη της:

Ο Μελέτιος Γεωργιάδης καταγόταν από την Νιγρίτα της επαρχίας Μελενίκου. Στη Λαμία ήρθε και εγκαταστάθηκε το 1837 αφού σπούδασε την Ιατρική στην Ιταλία και Γαλλία. Αν και διορίστηκε καθηγητής στο νέο τότε Πανεπιστήμιο των Αθηνών προτίμησε τη Λαμία όπου επί 40 χρόνια προσέφερε τις ιατρικές υπηρεσίες του άλλοτε ως γιατρός της Διοικήσεως, άλλοτε του λοιμοκαθαρηρίου ή του θεραπευτηρίου Σπυροκόλου και άλλοτε ως ιδιωτικός γιατρός.

Πριν από τον Μελέτιο Γεωργιάδη ως κρατικοί γιατροί υπηρέτησαν οι Παναγιώτης Σοφιανόπουλος ιατροφιλόσοφος και σοσιαλιστής και Δαμιανός Γεωργίου.

Ο Ιατροστατιστικός πίνακας – έκθεση της Διοικήσεως Φθιώτιδας χωρίζεται σε τρία μέρη: Στον ΙΑΤΡΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟ ΠΙΝΑΚΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ, ΣΤΟΝ ΙΑΤΡΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟ ΠΙΝΑΚΑ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ και στον ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΠΙΝΑΚΑ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ περιέχει την έκταση, τα σύνορα και τη φυσιολογική κατάσταση της γης της Διοικήσεως, τις καλλιέργειες, τον πληθυσμό, τα ονόματα των δήμων, τα δημόσια καταστήματα, τις επικρατούσες ασθένειες κλπ.

Ο ΙΑΤΡΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ περιέχει τους 16 δήμους της Διοικήσεως, τη φυσική και υγιεινή κατάσταση αυτών, τις καλλιέργειες και τα παραγόμενα προϊόντα κλπ.

Ο ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ περιέχει τα ονόματα των πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών της Διοικήσεως, τη φυσική και υγιεινή θέση και κατάσταση, τα πόσιμα ύδατα, τα προϊόντα, τους χαρακτήρες των ανθρώπων, τα δημόσια καταστήματα, τις επικρατούσες ασθένειες κλπ.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΑΤΡΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Έκτασις γης. Απ' ανατολικών προς Δυσμάς δεκαπέντε μίλια Γερμανικά, ο έστι τριάκοντα ωρών διάστημα κατά μήκος' απ' άρκτου προς μεσημβρίαν οκτώ μίλια Γερμανικά, ο έστι δεκαέξι ωρών διάστημα πλάτος.

Σύνορα. Προς άρκτον η οροθετική γραμμή, προς μεσημβρίαν μέρος μεν το όρος Οίτη, μέρος δε ο Λαμμακός κόλπος, και μέρος η μεταξύ Ευβοίας και της Θεσσαλίας θάλασσα. Προς ανατολάς ο Πελασγικός κόλπος (κόλπος του Βώλου) και προς δυσμάς το όρος Τυμφρηστός.

Θέσις και φυσική κατάσταση της γης. Πλέον του ημίσεως η γη είναι πεδινή και λοφώδης, παχεία και εύφορος, το υπόλοιπον αυτής είναι ορεινόν, πετρώδες και άκαρπον, αι προς το νοτιότερον υπώρειαι της Οίτης προς ελαιοφυτείαν είναι επιτήδεια· όλον το ορεινόν αυτής μέρος παρέχει λειμώνας εις κτηνοτροφίαν αφθόνους και χλοερούς. Τα ορεινά αυτής μέρη συνίστανται κυρίως εις δύο όρη, την Οίτην και τον Όρθρυν, συντρέχει δε κατά τι και ο Τυμφρηστός. Τα ορεινά της Οίτης και του Τυμφρηστού μέρη είναι δασώδη, ένυδρα, οπωροφόρα, τα του Όθρου είναι γυμνά, και άνυδρα ως επί το πολύ. Έλη περιέχει ολίγα, και ταύτα εις βοσκήν ζώων χρήσιμα, και χρειάς καλούσης, να ξηρανθώσιν εύκολα.

Άνεμοι κυριεύοντες. Ο βόρειος, ο νότος και ο ζέφυρος.

Ύδατα: ποταμοί ρύακες κ.τ.λ. Διάφοροι ποταμοί ποτίζουν την γην της περι ης ο λόγος διοικήσεως, και ουκ ολίγοι ρύακες. Μεταξύ τούτων ο Σπερχειός ρέων εκ δυσμών προς ανατολας εισβάλλει εις το Λαμμακόν κόλπον, Οιταίος (βίστριτζα), ο Μέλας ποτ. (Μαυρονέρι) το Γοργοπόταμον, και πολλοί ρύακες.

Προϊόντα. Σίτος, κριθή, αραβόσιτος, οίνος, σησαμόλαδον, έλαιον, βαμπάκι, λινάρι (ολίγον) κανάβι (ολίγον), σήσαμος, όσπρια, τριφύλλιον θεριστόν, οπωραι, οίον κάστανα, καρύδια, μήλα, κυδώνια, κ.τ.λ. έριον, τυρός, βούτυρον, μετάξι, καπνά (Νηκοτιανή βοτάνη). Το παρελθόν θέρος εδοκιμάσθη το Ινδικόν (I'Indigo) και το ασφούρι (είδος κρόκου) εις το χωρίον Αχινόν και επέτυχον. Ελπίζεται αδιστάκτως και η επιτυχία του Ινδικού βαμπάκι, του ζαχαροκαλάμου όμως αμφιβάλλεται, το οποίον μ' όλον τούτο εφυτεύθη εις το ειρημένον χωρίον και εφύτρωσε. Τίνες των κτηματιών εισάγουν ήδη τον κρόκον, και το όπιον.

Κατάστασις της καλλιεργείας. Είναι μέτρια, αλλά και προοδεύει. Το ήμισυ της γης σχεδόν μένει αργόν δι' έλλειψιν κατοίκων και εργάτιδων χειρών.

Αριθμός κατοίκων, άνδρες γυναίκες κ.τ.λ.

Άνδρες	6187	
Γυναίκες	6448	
Παιδιά μέχρι το 18 έτος της ηλικίας		
Αρρ.	4692	
Θηλ.	<u>4358</u>	<u>9050</u>
		21685
Νέοι άνύπανδροι μεταξύ 18 και 25 ετών		<u>1219</u>
Ολικός αριθμός δημοτών		<u>22904</u>
Οικογένειαι		4986

Αριθμός και ονόματα δήμων Αριθμός 16.

Ονόματα δήμων: Λαμιέων, Παραχελωϊτών, Μακρακώμης, Σπερχιέων, Ομιλαίων, Υπάτης, Τυμφρηστού, Καλλιέων, Ροδοντίων, Δρυνόπων, Οιταίων, Φαλάρων, Κρεμαστής Λαρίσσης, Πτελεατών, Πυρασσίων, Νέας Μιτζέλας.

Δημόσια καταστήματα 1 Λοιμοκαθακτήριον, 2 Υγειονομεία, 2 Διαλεκτήρια, 6 Σχολεία, 2 φαρμακοπωλεία, 1 Στρατιωτικόν νοσοκομείον, 1 Νεκροταφείον, 1 Τελωνείον, 4 Τελωνιακοί σταθμοί, 1 φρούριον, 14 Στρατώνες, 1 Πύργος στρατώνος τόπον επέχοντος, 1 Σφαγείον και εν ταυτώ κρεωπωλείον, αλλά κυρίως σφαγείον δεν είναι, καθότι δεν έχει τα απαιτούμενα προσόντα, 1 Μονή διατηρουμένη, 1 Μετόχιον αυτής διατηρούμενον, 7 Μοναί διαλελυμένα, και άλλα τινά μονήδρια ασήμαντα.

Επικρατούσαι ασθένειαι. Η βρογχοκήλη (goitre), αι χοιράδες (scrofytes). Στηθικαί φλογώσεις, οίον περιπνευμονίαι, πλευρ. κ.τ.λ. γαστρικισμοί, διάρροια, δυσεντερίαι, ρευματισμοί, περιοδικοί πυρετοί, ελμινθιάσεις.

Αιτίαι αυτών. Το χαμηλόν, κάθυδρον και ελώδες του τόπου· η πόσις θολών υδάτων, η κακή τροφή, η κατάχρησις εις τας οπώρας, η κατάχρησις εις την τυρώδη και απλώς γαλακτηράν τροφήν, το ανήλιον και ομιγλώδες των κατοικιών, εν γένει ο ανημέλητος τρόπος του ζην, και απλώς η ακαθαρσία, και η απερίσκεπτος έκθεσις εις το ψύχος, και εις τον υγρό-ψυχρον αέρα.

Θεραπεία αυτών και μέτρα προφυλακτικά. Ως προς την Βρογχοκήλην, και χοιράδας, η μετοίκησις προς τα ορεινότερα της Οίτης, αν τούτο αδύνατον, να ξηρανθώσι τα πλησίον των πασχόντων έλη· να ανοιχθώσι φρέατα, όπου δι' ελλειψιν υδάτων πίνουσι τα θολά ύδατα του ποταμού Οιταίου και να διορθωθώσιν οι υδραγωγοί, όπου είναι διεφθαρμένοι· οι χωρικοί να κατασκευάζωσι καλύβας ιδιαιτέρας και να μη συνενυάζωνται μετά των φορηγών και αροτήρων ζώων εις τας αυτάς καλύβας· να κοιμώνται επί στρωμών υψωμένων οπωσούν του υγρού εδάφους· να μεταχειρίζονται καλήν τροφήν· να έχουν τας κατοικίας των προσηλίους. Θεραπεία ως προς την βρογχοκήλην το ιώδιον, και αι επισκευασίαι αυτού, ως προς τας χοιράδας τα πικρά και τονικά φάρμακα· ως προς τας φλογώσεις η αντιφλογιστική μέθοδος· και ως προς τους περιοδικούς πυρετούς ο γνωστός κατάλληλος τρόπος.

Αριθμός των υπαρχόντων α) ιατρών, β) χειρούργων, εμπειρικών ιατρών, γ) φαρμακοποιών, δ) μαίων, ε) φλεβοτόμων, ζ) εμβολιαστών. 3 ιατροί, 1 υποίατρος, 1 χειρούργος, 2 Υποχειρούργοι εμπειρικοί, 1 ιατρός εμπειρικός, 2 Φαρμακοπόλοι, 39 Μαΐαι, 19 Φλεβοτόμοι, 1 Γενικός εμβολιαστής Φθιώτιδος, εις βοηθός αυτού και οι συνηθίζοντες να εμβολιάζωσιν ιατροί.

ΙΑΤΡΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ
Α΄ ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ

Έκτασις γης Απ' ανατολών προς δυσμάς 1 ½ μίλιον Γερμανικόν, και 2 2/3 περίπου απ' άρκτου προς μεσημβρίαν.

Σύννορα Προς ανατολάς η Μαυρομανδήλα, προς δυσμάς το χωρίον Αμούρ, προς άρκτον το χωρίον Δερβέν – Φούρκας και προς μεσημβρίαν το χωρίον Αλαμάνα¹

Φυσική και υγιεινή κατάσταση. Εξ ημισείας ορεινή και πετρώδης, εξ ημισείας πεδινή. Τα ορεινά είναι πετρώδη, άκαρπα, άνυδρα, τα πεδινά είναι εύφορα και ένυδρα ἔν γένει υγιεινή.

Αριθμός Κατοίκων. 4120

Κατάστασις της καλλιιεργείας. Κατά τα πεδινά προσδεύει καλώς, αλλά κυρίως η πρόοδος είναι εις τους δημητριακούς καρπούς, και μ' όλον ότι η γη είναι επιτήδεια και προς αμπελοφυτεϊάν και προς δενδροφυτεϊάν, οι κάτοικοι ενασχολούνται ολίγον προς ταύτα δι' έλλειψιν χειρών και μέσων.

Προϊόντα. Σίτος, κριθή, αραβόσιτος, βαμπάκι, σήσαμος, οίνος, όσπρια.

Αριθμός των Ιατρών. Δύω, και εις υποϊατρός.

Αριθμός χειρουργών (εμπειρικών ιατρών). Εις χειρουργος και εις υποχειρουργος εμπειρικός.

Αριθμός φαρμακοποιών. Ουδείς, αλλά δύο φαρμακοπόλοι.

Αριθμός μαιών. 4

Αριθμός εμβολιαστών. Εις ο γενικός Φθιώτιδος και Φωκίδος εμβολιαστής, και ο βοηθός αυτού.

Αριθμός φλεβοτομών 3

1. Τα σύννορα του περί ου ο λόγος δήμου, καθώς και όλων των λοιπών δήμων της Φθιώτιδος δεν είναι ωρισμένα θετικώς εισέτι ἔομως τα καταλληλότερα, όσα έγραψα ἔδιότι περιοδικώς πολλάκις εντός της διοικήσεως εδυνήθηην να πληροφορηθώ όσον οίον τε εντελέστερον, και εξ όσων ήκουσα παρὰ των δημάρχων και παρέδρων εκάστου δήμου και εξ όσων αυτός εγώ είδον ιδίοις όμμασι.

Β' ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ

Όνομα πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών: Λαμία, πόλις πρωτεύουσα του δήμου και της Διοικήσεως, Μεγάλη βρύσις, Σαρμοσακλή, Ιμίρ – πεί, Αλαμάννα, Κόμα, Καλίβια, Μπεκί, Τζιομπανλέταις, Ταράτζα, Δερβέν – Φούρκα, Δίβρι, Λιμογάρδη, Μακρολίβαδον, Παλαιοχώρι, Σουλέκι και Δαίτζιά ακατοίκητα, συγχωνευθέντα το μεν εις τα Καλύβια, το δε εις τα άλλα πλησίον χωρία, Αδίνιτζα μετόχι της Μονής Αγάθωνος.

Φυσική και υγιεινή θέσις και κατάστασις εκάστου Λοφώδης, πετρώδης, γυμνή δένδρων· η πόλις άμορφος, οι δρόμοι άθλιοι, μη πραγματοποιηθείσης εισέτι της γραμμής. (**Μεγάλη βρύσις:** πεδινής, μετρίας ευφορίας, ελώδης κατά τι. **Σαρμοσακλή:** πεδινή, εύφορος. **Δερβέν – Φούρκα:** Ορεινή, πετρώδης, υγιεινή)

Πόσιμα ύδατα: Πηγηαία καλής ποιότητας, αλλά θολά, μάλιστα όταν βρέχη διά το ακατασκευάστον των υδραγωγών. (**Μεγ. Βρυσις:** Πηγηαία καλής ποιότητας. **Αλαμάννα:** του ποταμού Σπερχειου καλής ποιότητας. **Καλύβια:** Πηγηαία μετρίας ποιότητας. **Ταράτζα:** Πηγηαία καλής ποιότητος)

Άνεμοι κυριεύοντες: Ο βόρειος και ο ζέφυρος.

Προϊόντα: Σίτος, κριθή, αραβόσιτος, οίνος, βαμπάκι, σήσαμος, αλλ' ολίγα διά το είναι τους Λαμείς χειροτέχνας και μικροεμπόρους (**Κόμα:** Ομοίως δηλ. κριθή, αραβόσιτος, οίνος, βαμπάκι, σήσαμος, όσπρια. **Ταράτζα:** Σιτάρι κριθή μόνον και ταύτα ολίγα)

Άριθμός κατοίκων: Δημοτών 4120 Οικογενειών 853

Επάγγελμα αυτών: Γεωργοί, ποιμένες, μικροέμποροι, χειροτεχνίται, παντοπώλοι.

Χαρακτήρ αυτών: Ο ηθικ. ήμερος, φιλήσυχος· ο φυσικός μετρίου αναστήματος· στόμα, μύτη μέτρια· όμματα, τρίχες καστανάτα· ολίγον εύρωστοι και μετρίως ρωμαλαίοι.

Φυσική κράσις των: Αιματώδης των ορεινών, λυμφατική των πειδινών.

Κατάστασις:

Φαρμακοπωλείων. Τα κατά τον δήμον Λαμιέων και όλην εν γένει την διοίκησιν Φθιώτιδος δύο και μόνα φαρμακοπωλεία δεν διευθύνονται μεν υπό φαρμακοποιών τακτικών δια διπλώματος (καθότι δύο τρεις τοιούτοι ελθόντες, και μη εύροντες κέρδη ανάλογα των ελπίδων των διά το πωχόν των κατοίκων, και φοβούμενοι δια το ανήσυχον του τόπου ως εκ της λήστείας, ανεχώρησαν) αλλ' υπο φαρμακοπωλών, είναι όμως οπωσούν εις καλήν κατάστασιν. Τα φάρμακα κομίζονται υπ' Αθήνων, ή Πατρών, ή Σύρας· είναι πρόσφατα και καλά.

Υγειονομείων και λοιμοκαθαρηρίων. Το εν Ταράτσα λοιμοκαθαρηρίον είναι και στενάχωρον, μικρόν, και εις θέσιν χαμηλήν, κάθυγρον, και μη υγιεινόν· έχει πολλάς ελλείψεις, περί των οποίων αναφέρθην πολλάκις εμπειριστάτως και εν εκτάσει· φυλάττοντες όμως ακριβώς τα προς κάθαρσιν.

Νεκροταφείων. Νεκροταφείον εισέτι κατά τον περί ου ολόγος δήμον δεν υπάρχει, αλλά θάπτονται συνήθως οι νεκροί εις τας εκκλησίας, και ως μεν προς τα χωρία ή εκ της ελλείψεως ταύτης βλάβη ολίγη, αλλ' ως προς την Λαμίαν είναι μεγίστη· ανεφέρθην πολλάκις δια την αύξησιν του αλλ' εις μάτην· ανεφέρθην τελευταίον ώστε μέχρις ου κατασταθή νεκροταφείον οι νεκροί να θάπωνται τουλάχιστον εις την εκκλησίαν του Αγίου Γεωργίου ούσαν οπωσούν εις την άκραν της πόλεως.

Σχολείων. Εις τα χωρία, οπου συνάζονται τινες των χωρικών παιδων δια να μάθωσι να αναγιγνώσκωσι, τούτο συνήθως γίνεται, η ένδον τίνος καλύβης, η εις τον Νάρθηκα της εκκλησίας· εν τη πόλει Λαμία είναι σχολείον ελληνικόν πρώτης τάξεως, και εν αλληλοδιδασκικό εις την αυτήν θέσιν, και η μεν θέσις είναι υγιεινή και κατάλληλος, αλλά τα καταστήματα είναι άθλια, όντα πρότερον ναοί οθωμανικοί, και επισκευασθέντα οπωσούν· είναι σκοτεινά, μικρά, στενά, κατάκλειστα πάντοθεν, και έχουσι ανάγκην επισκευής εκ θεμελίων.

Άλλων δημοσίων καταστημάτων. Επί του εν Λαμία φρουρίου υπάρχει στρατών, εκτός του οποίου είναι και στρατιωτικόν νοσοκομείον εις υγιεινήν θέσιν. Το δε φρούριον κείται εις υψηλήν ομοίως και υγιεινήν θέσιν. Εις το χωρίον Δερβέν φούρκα υπάρχει έτερος στρατών ωσαύτως εις καλήν και υγιεινήν θέσιν. Πλησίον της μονής Αδίτιτζας υπάρχει έτερος στρατών εις υγιεινήν θέσιν. Εκτός δε της Λαμίας άλλαι φυλακαί δεν υπάρχουνσιν, αι δε εν Λαμία φυλακαί δεν είναι ιδιαίτερα επί τούτω καταστήματα!

Υπάρχει εν τελωνείον, κατάσταση μικρόν, και κλειστόν και εις τελωνειακός σταθμός εις την Ταράτζαν. Εν σφαγείον και κρεοπωλείον εις την άκρην της πόλεως, αλλά κυρίως δεν δύναται να ονομασθή σφαγείον διότι δεν έχει τα εις τούτο απαιτούμενα προσόντα.

Ασθένειαι επικρατούσαι. Τα ορεινά του περί ου λόγος δήμου είναι υγιεινά εκτός τίνος στηθικής φλογώσεως τον χειμώνα. Εις τα πεδινά και πρό πάντων, εις την πόλιν Λαμίαν επικρατούσι συνήθως στηθικαί φλογώσεις το χειμώνα, γαστρικοί πυρετοί το φθινόπωρον' ελμινθιάσεις κατά την τρυφεράν ηλικίαν κατ' εξοχήν, δηλ. από της τριετούς ηλικίας μέχρις της των εφήβων.

Αιτία αυτών. Η απροσεξία ως προς το ψύχος και την δίαιταν δια τας φλογώσεις, ως προς τους γαστρικισμούς, διαρροίας, δυσεντερίας, και περιοδικούς πυρετούς η κατάχρησις εις τα οπώρας, και τα θολά ύδατα εις Λαμίαν, τα οποία φύσει μεν είναι καλής ποιότητος, αλλά δια το ακατάσχευαστον των υδραγωγών γέμουσιν ακαθαρσιών και συντελούσι κατά μέρος εις τας διαρροίας και δυσεντερίας, ουχ ήττον η ακαθαρσία των φαγητοπώλων και τα κακόχυμα και κακής ποιότητος πωλούμενα έτοιμα φαγητά συνεργούσιν εις τας διαρροίας, δυσεντερίας και ελμινθιάσεις' αγκαλά και ως προς τας τελευταίας η κατάχρησις του τυρού και εν γένει της γαλακτερός τροφής δεν συντελεί ολιγώτερον' αι περί ων ο λόγος ασθένειαι μαστίζουσι κατ' εξοχήν την κατωτέρω των πωχών κλάσιν όντων υπό την επίρροιαν των ειρημένων αιτίων.

Προφυλακτικά και θεραπευτικά μέτρα. Η προφύλαξις του ψύχους και της διαίτης' η διόρθωσις των υδραγωγών' η αντιφλογιστική μέθοδος ως προς τας φλογώσεις και ο γνωστός κατάλληλος δια τους περιοδικούς πυρετούς τρόπος' να διαταχθή καθαριότης εις τα καταστήματα και αγγεία των φαγητοπώλων' να επισκέπτονται ενίοτε τα φαγητά, πιάτα, αγγεία, και καταστήματα αυτών παρά του Διοικητικού ιατρού, όστις να αναφέρη την διόρθωσιν εις την Β. Διοίκησιν και παρ' αυτής τα αναγκαία' τούτο είναι τόσον αναγκαίον και αναπόφευκτον, καθ' όσον ελλείπει από τον τόπον αγορονόμος' ως προς τας ελμινθιάσεις τα αντελμινθιακά.

Όνομα και αριθμός του διπλώματός των:

Ιατροχειρουργων. Ο κ. Χ. Δροσινός Έλλην επίατρος του εν Λαμία στρατιωτικού νοσοκομείου' Ο κ. Ιούνκ Βαυαρός υποίατρος του αυτού νοσοκομείου, παρά των οποίων ως στρατιωτικών δεν δύναμαι ν' απαιτήσω τα διπλώματά των. Μελέτιος Γεωργιάδης διοικητικός ιατρός δια διπλώματος υπ' αρ. 740.

Χειρουργών εμπειρικών. Ο κ. Πάχ Μάγερ Γερμανός χειρουργός στρατιωτικός, και ο Μάρκος Τζίρος φαλαγγίτης υπόχειρουργός, παρά των οποίων δεν δύναμαι ωσαύτως να ζητήσω τα διπλώματα των ως στρατιωτικών.

Φαρμακοποιών. Ουδείς, αλλά φαρμακοπώλοι· ο κ. Αθ. Ιωάν. Μπρίνη συστηθείς ενταύθα προ ολίγων ημερών παρά του εν Αθήναις φαρμακοποιού κ. Ν. Φωτίου, άνευ διπλώματος γυμναζόμενος παρά τω ειρημένω φαρμακοποιώ ο κ. Θεοδ. Χρηστίδης φαρμακοπώλης άνευ διπλώματος μαθητεύσας παρά τω Κ. Λάνδερερ εν Αθήναις.

Μαιών. Μαρία καλογραία, Ελένη Μιχελίνα, Κοσμίνα, Λελούδα Ανδρίκενα άνευ διπλώματος εξασκούνται την μαιευτικήν κατά πράξιν, αμαθείς, ως και αι κατά τους λοιπούς δήμους, αλλά πρακτικώτεροι οπωσούν δια την άσκησιν, και οδηγίας του διοικητικού προς αυτάς ιατρού. Αι γραίαι τας νεωτέρας εν καιρώ γέννας κατά πράξιν βοηθούσι.

Εμβολιαστών. Αναστάσιος Στεργίου δια διπλώματος υπ' αριθ. 2403 και ο βοηθός αυτού Νικόλαος Γεωργίου άνευ διπλώματος.

(α) Τα σύνορα του περι ου ο λόγος δήμου, καθώς και όλων των λοιπών δήμων της Φθιώτιδος δεν είναι ωρισμένα θετικώς εισέτι· όμως τα καταλληλότερα, όσα έγγραφα· διότι περιοδικώς πολλάκις εντός της διοικήσεως εδυνήθην να πληροφορηθώ όσον οίόν τε εντελέστερον, και εξ όσων ήκουσα παρά των δημάρχων και παρέδρων εκάστου δήμου και εξ όσων αυτός εγώ είδον ιδίοις όμμασι.

Τα κείμενα των Παναγιώτη Σούτσου και του Γεωργιάδη τα καταχώρησα όπως τα βρήκα δημοσιευμένα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Κώστας Δ. Γαλλής. Γεννήθηκε στον Δομοκό το 1926. Για 35 χρόνια εργάστηκε στην Αγροτική Τράπεζα και τερμάτισε με τον βαθμό του Διευθυντού. Είναι πτυχιούχος του Παντείου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Επιμορφώσεως στη Διοικητική των Επιχειρήσεων του Οικονομικού Πανεπιστημίου (Α.Σ.Ο.Ε.Ε.). Ασχολείται με την ιστορική έρευνα και ιδιαίτερα της Ρούμελης.

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Γκόγια Ευαγγελία
βιβλιοθηκονόμος

ΘΕΜΑ

**Βιβλιοθήκες στην ευρύτερη περιοχή της Φθιώτιδας:
μία πρώτη προσέγγιση**

Οι Βιβλιοθήκες ήταν από τον αρχαίο κόσμο άρρηκτα δεμένες και συνυφασμένες με τον πολιτισμό, τις επιστήμες, τη γνώση και τη μόρφωση γενικότερα. Από τους πρώτους ο Αριστοτέλης, ήταν αυτός που υποστήριξε και καλλιέργησε τη διαμόρφωση συνείδησης για το σεβασμό προς το έργο των παλαιότερων και άνοιξε με αυτόν τον τρόπο το δρόμο για τη διάσωση και την οργάνωση των συλλογών μέσα στο χρόνο.

Αρχικά οι περισσότερες βιβλιοθήκες δημιουργήθηκαν από το μεράκι, την εργασία, την υπομονή και τη πρωτοβουλία κάποιων ανθρώπων στην πορεία. Με τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους ψηφιστήκαν νόμοι για τις βιβλιοθήκες και θεσμοθετήθηκαν αυτές ως οργανισμοί. Για τη νεότερη Ελλάδα καθοριστική ήταν η συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος ίδρυσε την Εθνική Βιβλιοθήκη. Ειδικά το 1834 θεσπίστηκε νόμος ο οποίος υποχρέωνε κάθε Έλληνα εκδότη ή συγγραφέα να καταθέτει στη Εθνική Βιβλιοθήκη ένα αντίτυπο από κάθε έργο του κι αυτό άνοιξε το δρόμο για τη δημιουργία μιας εθνικής βιβλιογραφίας.

Το εγχείρημα σε αυτή την παρουσίαση είναι να καταγράψουμε και να γνωρίσουμε τις Βιβλιοθήκες που βρίσκονται στο Νομό μας και γενικά όποιες οργανωμένες προσπάθειες έχουν γίνει για τη δημιουργία και λειτουργία βιβλιοθηκών στη Φθιώτιδα. Άλλωστε ο Νομός μας είχε πάντα μια πλούσια κι ενεργή δράση και συμμετοχή σε ότι αφορά την ιστορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό.

Έτσι λοιπόν κάνοντας μία πρώτη προσέγγιση στο Νομό μας τα τελευταία εξήντα χρόνια, σε κάποιες περιπτώσεις και παλαιότερα, διαπιστώνουμε ότι είναι πάρα πολλές οι Βιβλιοθήκες και οι συλλογές που υπάρχουν, άλλες από αυτές είναι σήμερα ενεργές και συστηματικά οργανωμένες και άλλες ξεχασμένες και κυριολεκτικά εγκλωβισμένες.

Για να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε καλύτερα το θέμα μας θα διαχωρίσουμε τις Βιβλιοθήκες ανάλογα με το είδος τους και θα αναφερθούμε σε αυτές με πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν μετά από έρευνα. Σημειώνουμε εδώ ότι για την συγκέντρωση και την καλύτερη διαχείριση των στοιχείων συντάχθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο απαντήθηκε από τον υπεύθυνο της βιβλιοθήκης όπου αυτός υπήρχε και σε κάποιες άλλες περιπτώσεις έγινε επίσκεψη στο χώρο που φιλοξενούνται οι συλλογές των

βιβλιοθηκών προκειμένου να συγκεντρωθούν τα στοιχεία.

Δημόσιες Βιβλιοθήκες

Οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες όπως αναφέρει σήμερα ο κανονισμός λειτουργίας τους *προωθούν χωρίς φυλετικές, πολιτικές, θρησκευτικές ή άλλες διακρίσεις τη γνώση, την πληροφορία την εκπαίδευση και τον πολιτισμό*. Απευθύνονται στο ευρύ κοινό της περιοχής στην οποία βρίσκονται και οι κατηγορίες των χρηστών της ποικίλουν διότι εξυπηρετούν από παιδιά μέχρι ηλικιωμένους ανθρώπους κι από αναλφάβητους μέχρι επιστήμονες για το λόγο αυτό παγκοσμίως, οι δημόσιες βιβλιοθήκες είναι οι πιο αναγνωρισμένες και προσφιλείς στο κοινό.

Στην Ελλάδα η πρώτη νομοθεσία για τις Δημόσιες βιβλιοθήκες δημοσιουργήθηκε το 1949 με το νόμο 1362 "Περί ιδρύσεως, ανασυγκροτήσεως και ενιαίας οργανώσεως των ανά το Κράτος Βιβλιοθηκών" ΦΕΚ 337/29-11-1949. Είναι αξιόλογο να σημειώσουμε ότι με αυτό το νόμο λειτούργησαν οι βιβλιοθήκες μέχρι και το 2003 που ψηφίστηκε ο νόμος 3149 (ΦΕΚ 141 /τ.Α' /10-6-2003) ο οποίος εκσυγχρονίζει τις υπηρεσίες και τη λειτουργία τους. Διοικητικά οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες ανήκουν στο Υπουργείο Παιδείας κι από αυτό χρηματοδοτούνται.

Στο νομό μας λειτουργούν τρεις δημόσιες Βιβλιοθήκες τις οποίες και στη συνέχεια παρουσιάζουμε.

Δημόσια Βιβλιοθήκη Λαμίας

Η Δημόσια Βιβλιοθήκη Λαμίας είναι από τις πρώτες που ιδρύθηκαν

στη Φθιώτιδα. Αρχικά το 1954 κι επί δημαρχίας του Ιωάννη Παπασιόπουλου λειτούργησε για ένα χρόνο σαν Δημοτική Βιβλιοθήκη (ήταν δηλαδή υπό την εποπτεία του Δήμου) και το 1955 έγινε Δημόσια Βιβλιοθήκη και ανήκει στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (τότε) και Δια Βίου Μάθη-

σης (σήμερα). Για πολλά χρόνια, σχεδόν μέχρι το 1980, η Βιβλιοθήκη στεγαζότανε στο υπόγειο του Νομαρχιακού Μεγάρου, τη χρονιά εκείνη μεταφέρθηκε στο 2ο όροφο νεόκτιστου κτιρίου στην Πλατεία Ελευθερίας έκτασης 300 τμ, έναν χώρο που διατηρεί μέχρι σήμερα και τον χρησιμοποιεί για αποθήκευση και φύλαξη του υλικού της. Τη χρονιά της μεταφοράς της η βιβλιοθήκη απέκτησε κινητή μονάδα (βιβλιοαυτοκίνη-

το) καθώς και μόνιμο προσωπικό, οπότε άρχισε να αναπτύσσει και να οργανώνει τις υπηρεσίες της.

Το 1996 η Βιβλιοθήκη μεταστεγάστηκε στο 1ο όροφο του Τράκειου Κληροδοτήματος της οδού Αινιάνων, έναν χώρο γνωστό και οικείο σε όλους τους δημότες της πόλης μέχρι και σήμερα.

Η συλλογή της ανέρχεται περίπου στους 70000 τόμους βιβλίων και η θεματολογία της είναι ποικίλη και καλύπτει όλες τους τομείς της γνώσης και των επιστημών. Διαθέτει συλλογή περιοδικών, οπτικοακουστικό υλικό και αίθουσα Η/Υ, όπου οι χρήστες έχουν πρόσβαση στο δίκτυο. Ιδιαίτερης σημασίας κι ενδιαφέροντος για τους χρήστες είναι τα βιβλία τοπικής ιστορίας αλλά και οι εκδόσεις των φθιωτών λογοτεχνών και συγγραφέων που συνήθως με δωρεά από τους δημιουργούς φιλοξενούνται στα ράφια της Βιβλιοθήκης.

Στον ενιαίο χώρο της Βιβλιοθήκης και για τη διευκόλυνση των μικρών χρηστών υπάρχει παιδικό τμήμα που φιλοξενεί τα παιδικά κι εφηβικά βιβλία.

Πολύ σημαντική ήταν η παρουσία της Κινητής Βιβλιοθήκης στο Νομό ειδικά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της όπου εξυπηρετούσε περίπου 150 δανειστικά κέντρα στη Φθιώτιδα αλλά και στην Ευρυτανία.

Το 1999 η Βιβλιοθήκη απέκτησε και το 2ο βιβλιο-αυτοκίνητό της μέσα από το πρόγραμμα «Κινητές Βιβλιοθήκες» του Υπουργείου Παιδείας. Πρόκειται για μία σύγχρονη κι ευέλικτη κινητή μονάδα που επισκέπτεται αποκλειστικά σχολεία που δεν έχουν Βιβλιοθήκες και η συλλογή της είναι εμπλουτισμένη με υλικό που ενδιαφέρει τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Το πρόγραμμα αυτό δυστυχώς σήμερα δεν υποστηρίζεται από προσωπικό και δεν εντάχθηκε σε κάποια άλλη χρηματοδότηση ώστε να συνεχίσει να λειτουργεί.

Η Δημόσια Βιβλιοθήκη έχει αυτοματοποιήσει τις υπηρεσίες της με το πρόγραμμα ABEKT του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και υπάρχει ηλεκτρονική βάση με τη συλλογή της την οποία μπορούν να συμβουλευτούν οι χρήστες της με τη βοήθεια του προσωπικού. Η οργάνωση της συλλογής ακολουθεί τα πρότυπα της δεκαδικής ταξινόμησης του Dewey.

Ο αριθμός των μελών της βιβλιοθήκης ανέρχεται στους 7000 και ο μέσος όρος ημερήσιου δανεισμού είναι περίπου 40. Υπάρχει εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας της βιβλιοθήκης τον οποίο τα μέλη οφείλουν να

τηρούν. Σε διαφορετική περίπτωση υπάρχουν οι ανάλογες κυρώσεις.

Δημόσια Βιβλιοθήκη Αταλάντης

Δεύτερη μεγάλη Δημόσια Βιβλιοθήκη είναι αυτή της Αταλάντης της οποίας η πλήρης ονομασία είναι Αιάντειος Δημόσια Βιβλιοθήκη Αταλάντης. Έγινε Δημόσια το 1998 ενώ λειτουργούσε από το 1964 με την αριθμ 144/13-11-64 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Αταλάντης όπου συστήνεται Ν.Π.Δ.Δ. με την επωνυμία «Δημοτική Βιβλιοθήκη Αταλάντης».

Η βιβλιοθήκη σήμερα αριθμεί πάνω από 15000 τόμους βιβλίων και καλύπτει όλες τις θεματικές ενότητες της γνώσης, είναι πλήρως οργανωμένη με βιβλιοθηκονομικά συστήματα καταλογογράφησης και ταξινόμησης και η συλλογή της είναι αυτοματοποιημένη με το ΑΒΕΚΤ 5,6. Οι υπηρεσίες της είναι καθορισμένες από τον εσωτερικό οδηγό λειτουργίας της Βιβλιοθήκης, αριθμεί 1800 περίπου ενεργά μέλη και ο μέσος όρος ημερήσιων δανεισμών είναι 30. Η Αιάντειος Βιβλιοθήκη διοργανώνει εκδηλώσεις και προγράμματα για τους αναγνώστες τα μέλη της και γενικότερα για την κοινότητα στην οποία ανήκει. Σημαντικό είναι το Τμήμα Τοπικής Ιστορίας και ειδικών συλλογών το ποίο περιλαμβάνει συλλογή των Λοκρών Συγγραφέων και ότι αφορά την ιστορία, τις παραδόσεις την πολιτιστική δραστηριότητα της Αταλάντης και της Λοκρίδας γενικότερα.

Δημόσια Βιβλιοθήκη Αμφίκλειας

Τρίτη Δημόσια Βιβλιοθήκη είναι αυτή της Αμφίκλειας η οποία ιδρύθηκε το 2001, προϋπήρχε όμως και λειτουργούσε ως δημοτική. Η συλλογή της αριθμεί περίπου 7000 τόμους βιβλίων κι έχει αρκετά περιοδικά κι εφημερίδες. Τα μέλη της βιβλιοθήκης είναι περίπου 400 και ο μέσος όρος ημερήσιων δανεισμών είναι 10 – 20 ανάλογα με την περίο-

δο.

Βασικό πρόβλημα της βιβλιοθήκης είναι ότι δεν υπάρχει μόνιμο εξειδικευμένο προσωπικό και στην παρούσα φάση λειτουργεί με δύο υπαλλήλους stage και με την καθοδήγηση των μελών της εφορίας της Βιβλιοθήκης. Έτσι από όσους έχουν κατά καιρούς εργαστεί στη Βιβλιοθήκη (κυρίως σαν αποσπασμένοι) έχει γίνει μια φιλότιμη προσπάθεια καταγραφής της συλλογής και των μελών για να διευκολύνονται η καθημερινή εξυπηρέτηση και ο δανεισμός των χρηστών.

Σχολικές Βιβλιοθήκες

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου στο Νομό Φθιώτιδας λειτουργούν 10 σχολικές βιβλιοθήκες κι έχουν εγκριθεί και προκηρυχθεί θέσεις για άλλες 16, κάποιες από τις οποίες άρχισαν να λειτουργούν με την έναρξη της σχολικής χρονιάς.

Το έργο των σχολικών Βιβλιοθηκών απευθύνεται άμεσα σε μαθητές και καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έμμεσα όμως ωφελεί και την ευρύτερη κοινότητα στην οποία εντάσσεται η σχολική βιβλιοθήκη. Κύριος σκοπός του έργου είναι η διεύρυνση της χρήσης βιβλιοθηκών στη εκπαιδευτική πράξη και στόχος είναι η ίδρυση ενός αριθμού σχολικών βιβλιοθηκών, με προοπτική την εξάπλωσή τους στο σύνολο των σχολείων της Ελλάδας

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι όλες οι σχολικές βιβλιοθήκες είναι ένας σημαντικός πολιτιστικός πυρήνας μέσα στη σχολική και όχι μόνο κοινότητα. Για πολλούς εκπαιδευτικούς το υλικό της βιβλιοθήκης, έντυπο και ηλεκτρονικό, αλλά και τα ηλεκτρονικά μέσα που αυτή διαθέτει, υπολογιστές, projectors, video, κλπ είναι βασικό εργαλείο για το μάθημα τους.

Στο Νομό μας από τις πιο παλιές σχολικές βιβλιοθήκες, της Τιθορέας, του Νέου Μοναστηρίου, της Σπερχειάδας, της Πελασγίας, του Δομοκού και άλλες. Από τις νεότερες αυτή του 2ου Τεχνικού Λυκείου Λαμίας, του Γυμνασίου Ραχών, του Γυμνασίου Ροδίτσας αλλά και Βιβλιοθήκες που δημιουργήθηκαν μέσα στην πόλη της Λαμίας όπως αυτές του 2ου Γυμνασίου και του 3ου Γυμνασίου.

Στο σύνολό τους θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχουν η κάθε μια γύρω στους 5000 τόμους βιβλίων στη συλλογή τους και ο αριθμός μελών ποικίλει ανάλογα με τον πληθυσμό του σχολείου. Σχεδόν σε όλες τις Σχολικές Βιβλιοθήκες είναι εγκατεστημένο το πρόγραμμα αυτοματισμού ΑΒΕΚΤ 5 και έχει δοθεί έτοιμος ο ηλεκτρονικός κατάλογος με τα βιβλία που διέθεσε το Υπουργείο Παιδείας στο πρόγραμμα των σχολικών Βιβλιοθηκών. Τα βιβλία της συλλογής καλύπτουν ποικίλες θεματικές ενότητες κι ενι-

σχύουν τη διδασκαλία των μαθημάτων. Με το έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό που διαθέτει η σχολική βιβλιοθήκη αλλά και με τα ηλεκτρονικά μέσα όπως Η/Υ, διαφανοσκόπια, projectors τηλεόραση κλπ δίνεται η δυνατότητα για την διοργάνωση εκδηλώσεων είτε στα πλαίσια των σχολικών εορτών είτε στα πλαίσια ειδικών αφιερωμάτων όπως και η δυνατότητα σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς δημιουργίας ομάδων δράσης όπως θεατρικών ομάδων, ομάδων ανάγνωσης κλπ.

Σημαντικό είναι ότι από τις σχολικές βιβλιοθήκες γίνονται προσπάθειες και ενσωματώνουν βιβλία που ανήκαν στο σχολείο από παλιά στη συλλογή τους, παράδειγμα η Βιβλιοθήκη Σπερχειάδας, η οποία διέθετε μια παλιά συλλογή από κλασικούς συγγραφείς αρχαίους αλλά και νεότερους έλληνες και ξένους, την οποία ενσωμάτωσε στη συλλογή του σχολείου και τη διαθέτει στους χρήστες της. Πολλές βιβλιοθήκες σε συνεργασία με το σχολείο και τους συλλόγους γονέων προβαίνουν ανάλογα με τα οικονομικά τους δυνατότητα στην αγορά νέων βιβλίων ή κάνουν προσπάθειες να εξοικονομήσουν υλικό μέσα από δωρεές.

Το μεγάλο πρόβλημα που δημιουργείται στις σχολικές συλλογές είναι ότι στην πορεία του χρόνου η διαχείριση της συλλογής έχει προβλήματα διότι δεν υπάρχει η τεχνογνωσία από το εκπαιδευτικό προσωπικό για να οργανώσει ή να ενσωματώσει και να ενισχύσει τις υπηρεσίες της βιβλιοθήκης, όπως επίσης υπάρχουν και πολλά τεχνικά προβλήματα στην υποστήριξη του προγράμματος και των ηλεκτρονικών μέσων που διαθέτουν.

Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες

Στην πόλη μας λειτουργούν δύο Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, μία στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λαμίας (ΤΕΙ) και μία στο Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας.

Ξεκινώντας χρονολογικά θα αναφερθούμε στην Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη του ΤΕΙ Λαμίας που ιδρύθηκε το 1995 χρονιά

που το ΤΕΙ αυτονομήθηκε από παράρτημα της Λάρισας στο οποίο ανήκε μέχρι τότε. Με την απόκτηση αυτόνομου κτιρίου έχει αναπτύξει τη συλλογή και τις υπηρεσίες της σε δύο ορόφους που καλύπτουν 1400 τ.μ. διαθέτει 120 θέσεις αναγνωστηρίου, αριθμεί 3000 μέλη και ο μέσος όρος δανεισμού ημερησίως είναι 30. Η συλλογή της βιβλιοθήκης αριθμεί 20000 τόμους βιβλίων τα οποία καλύπτουν όλες τις θεματικές ενότητες

αλλά στο μεγαλύτερο ποσοστό τις θεματικές κατηγορίες που είναι συναφείς με τους επιστημονικούς κλάδους των τμημάτων και των σχολών του ΤΕΙ. Επίσης διαθέτει ηλεκτρονικό αρχείο και κατάλογο με τα περιοδικά, το οπτικοακουστικό υλικό και τις πτυχιακές εργασίες των σπουδαστών όλων των Τμημάτων.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι η Βιβλιοθήκη είναι Κεντρική κι έχει την επιμέλεια της λειτουργίας δύο ακόμη βιβλιοθηκών, του παραρτήματος Άμφισσας και του Καρπενησίου και η λειτουργία της στηρίζεται σε εγκεκριμένο εσωτερικό κανονισμό.

Οι υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης είναι πλήρως αυτοματοποιημένες με το πρόγραμμα αυτοματισμού ADVANCE που αγοράστηκε μέσα από Πρόγραμμα του ΕΠΕΑΕΚ κι έχει εγκατασταθεί στην Κεντρική Βιβλιοθήκη και στα Παραρτήματα. Υπάρχει κατάλογος OPAC από όπου οι χρήστες μπορούν να κάνουν αναζήτηση και να δουν τη συλλογή αλλά και την κατάσταση του υλικού που τους ενδιαφέρει (δανεισμένο ή όχι). Η Βιβλιοθήκη είναι μέλος της Κοινοπραξίας των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και έχει πρόσβαση στη HEALINK, και η συλλογή της έχει ενσωματωθεί στο συλλογικό κατάλογο των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών από όπου συμμετέχει και στην υπηρεσία του διαδανεισμού. Οι χρήστες έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε 8 Η/Υ και στην αρχή κάθε εξαμήνου διοργανώνονται σεμινάρια χρηστών.

Η δεύτερη Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη είναι αυτή του Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας η οποία ιδρύθηκε το 2004, είναι εγκατεστημένη σε χώρο του Πανεπιστημίου και ο όγκος της συλλογής της ανέρχεται περίπου στους 5000 τόμους βιβλίων. Διαθέτει χώρο αναγνωστηρίου και ηλεκτρονικών υπολογιστών. Αριθμεί 200 μέλη και ο μέσος όρος ημερησίων δανεισμών είναι 7. Είναι δανειστική κι εφαρμόζει εσωτερική πολιτική δανεισμού για τα μέλη της Κοινότητας που εξυπηρετεί. Ακολουθούνται διεθνής πρότυπα οργάνωσης της συλλογής και ο κατάλογος έχει αναπτυχθεί με βάση το πρόγραμμα αυτοματοποίησης ABEKT 5,5. Σε ότι αφορά τον εμπλουτισμό της συλλογής δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αγορά επιστημονικών χειριδίων σχετικά με την επιστήμη της Πληροφορικής, Βιοϊατρικής, Μαθηματικών, Φυσικής και Χημείας. Η Βιβλιοθήκη είναι μέλος της HEALink κι εφαρμόζει την υπηρεσία του διαδανεισμού. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι στην παρούσα φάση εφαρμόζει πιλοτικά το πρόγραμμα ανοιχτού κώδικα οργάνωσης υλικού KOHA, εφαρμογή που θα μας απασχολήσει όλους στο μέλλον.

Γενικά Αρχεία του Κράτους (Νομός Φθιώτιδας)

Τα Γενικά Αρχεία του Νομού Φθιώτιδας στεγάζονται στο ίδιο κτιριακό συγκρότημα με τη Δημόσια βιβλιοθήκη Λαμίας και αποτελούν ένα

πραγματικό θησαυρό για τους ερευνητές της περιοχής μας. Εκτός όμως από το μεγάλο αριθμό των αρχείων τα ΓΑΚ διαθέτουν και μια αξιόλογη συλλογή βιβλίων που αριθμεί περίπου τους 3000 τόμους. Τα βιβλία αυτά δε δανείζονται και χρησιμοποιούνται κυρίως από τους χρήστες των αρχείων υποστηρίζοντας το ερευνητικό τους έργο. Σε αυτή τη συλλογή μπορεί κανείς να βρει αξιόλογα βιβλία τοπικού ενδιαφέροντος που έχουν γραφτεί τόσο από Φθιώτες συγγραφείς αλλά και από άλλους με αναφορές στην ιστορία και τη ζωή του τόπου μας.

Υπάρχει κατάλογος των βιβλίων τον οποίο οι χρήστες μπορούν να συμβουλευθούν στις αναζητήσεις τους.

Επίσης τα ΓΑΚ διαθέτουν αρχείο τοπικού τύπου και αρχείο εφήμερων (αφίσες, προγράμματα, προσκλήσεις κλπ) τα οποία είναι πολύ σημαντικά διότι αποτελούν ζωντανά στοιχεία της ζωής της περιοχής μας για πάνω από έναν αιώνα.

Λαογραφικό Μουσείο Φθιώτιδας – Δήμος Λαμίας

Το Λαογραφικό Μουσείο Λαμίας που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης απέναντι από το ιστορικό μνημείο του τάφου του Αθανάσιου Διάκου εκτός από το μουσειακό υλικό του διαθέτει και μια αξιόλογη συλλογή βιβλίων με 600 τίτλους τα οποία έχουν κυρίως περιεχόμενο λαογραφικό ή ιστορικό. Τα βιβλία αυτά έχουν περιέλθει στη συλλογή του λαογραφικού μουσείου κυρίως από δωρεές κι έχει γίνει καταγραφή και οργάνωσή τους για τη διευκόλυνση των χρηστών.

Η συλλογή βρίσκεται στον τρίτο όροφο του μουσείου όπου υπάρχει και χώρος για ανάγνωση. Οι χρήστες της συλλογής είναι συνήθως ιστορικοί, ερευνητές, φοιτητές, μαθητές και δανεισμοί γίνονται μόνο μετά από αίτημα και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Εφορεία Αρχαιοτήτων Κάστρου Λαμίας

Η ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων που βρίσκεται στο Κάστρο της Λαμίας διαθέτει μια σημαντική και αξιόλογη συλλογή στη βιβλιοθήκη της η οποία αριθμεί 4800 τόμους βιβλίων. Η Βιβλιοθήκη αυτή δημιουργήθηκε περίπου το 1977 κι ο εμπλουτισμός της στηρίζεται στη χρηματοδότηση του Υπουργείου Πολιτισμού και σε δωρεές. Οι κατηγορίες υλικού που περιλαμβάνει είναι κυρίως εγκυκλοπαίδειες, λεξικά, ιστορικά βιβλία και περιοδικά και οι θεματικές ενότητες αντίστοιχες των ενδιαφερόντων και των αναγκών των χρηστών της που είναι συνήθως ιστορικοί και αρχαιολόγοι. Το υλικό της βιβλιοθήκης είναι καταγεγραμμένο αλλά δεν έχει ακολουθηθεί κάποιος συστηματικός τρόπος οργάνωσης και διαχείρισής του. Δικαίωμα δανεισμού έχει μόνο το προσωπικό της Εφορείας.

Μπαλτσάκειος Βιβλιοθήκη Σπερχειάδος

Η Μπαλτσάκειος Βιβλιοθήκη στη Σπερχειάδα ανήκει στις περιπτώσεις των ιδιωτικών πρωτοβουλιών. Συγκεκριμένα ο Γρηγόριος Μπαλτσάκης τοπικός ευεργέτης δημιούργησε από αρχής μια βιβλιοθήκη και τη δώρισε στην κοινότητα. Τα εγκαίνια της όπως φαίνεται στον τοπικό τύπο έγιναν στις 21 Μαΐου του 1972 και οι ντόπιοι αγάλιασαν τη βιβλιοθήκη η οποία βρίσκεται μέχρι και σήμερα ακριβώς απέναντι από το τότε Γυμνάσιο (σήμερα Γυμνάσιο και Λύκειο) της περιοχής. Συγκεκριμένα το κτίριο αποτελείται από δύο μεγάλες αίθουσες αναγνωστηρίου στις οποίες περιμετρικά βρίσκονται

ξύλινες αυτόνομες κλειστές βιβλιοθήκες με τζάμι οι οποίες φιλοξενούν 2500 χιλιάδες τόμους βιβλίων. Η συλλογή εκτός των γενικών θεματικών ενοτήτων καλύπτει σε μεγάλο ποσοστό και θέματα γεωργίας και κτηνοτροφίας που είναι και οι κύριες ασχολίες της περιοχής. Λόγω της θέσης της η βιβλιοθήκη στο διάστημα που λειτουργήσε την επισκέπτονταν καθημερινά μαθητές του Γυμνασίου τόσο για τη συλλογή της αλλά και ως χώρο μελέτης και εργασίας. Όλα τα έξοδα καλύπτονταν αποκλειστικά από το δωρητή (συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής του προσωπικού που τη λειτουργούσε) και γι' αυτό δεν κατάφερε να μείνει ανοιχτή παρά μόνο μέχρι το 1980. Από μια πρόχειρη έρευνα πληροφορηθήκαμε ότι έγιναν από το Δήμο πολλές προσπάθειες να περάσει στην κυριαρχία του ώστε να λειτουργήσει σε δημοτική αλλά δυστυχώς πολλά νομικά προβλήματα δεν άφησαν την προσπάθεια να πραγματοποιηθεί.

Σήμερα το κτίριο βρίσκεται στο έλεος του χρόνου και μαζί με αυτό και κάποιο μέρος της συλλογής του.

Βιβλιοθήκη Υπάτης

Η Βιβλιοθήκη της Υπάτης συστήθηκε το έτος 1961 ως Κοινοτική Βιβλιοθήκη Υπάτης με απόφαση του Συμβουλίου της Κοινότητας κι έγκριση από τη Νομαρχία. Αρχικώς το Διοικητικό της Συμβούλιο ήταν πενταμελές και φρόντισε για τη συλλογή βιβλίων αλλά και για την καταγραφή τους. Έτσι διασώθηκε μέχρι τις μέρες μας κατάσταση με τα βιβλία ανά θεματική κατηγορία κι ενώ κάποια στιγμή η Βιβλιοθήκη σταμάτησε να λειτουργεί (οι κοινότητες γίνανε δήμοι, τα σχολεία που κυρίως χρησιμοποιούσαν τη συλλογή αποκτήσαν άλλες ανάγκες, κλπ) σήμερα με εθελοντική πρωτοβουλία κάποιων κατοίκων και με τη συμπαράσταση του

δήμου τα βιβλία αυτά συγκεντρώθηκαν στο μεγαλύτερο αριθμό τους και βρέθηκε χώρος στέγασης ώστε να επαναλειτουργήσει η βιβλιοθήκη για τους κατοίκους της περιοχής. Το υλικό της βιβλιοθήκης έχει αρχαιακή αξία αφού υπάρχουν παλαιά βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά κι εγκυκλοπαιδείες και σήμερα καταγράφεται και ηλεκτρονικά. Η όλη δράση έχει αγκαλιαστεί από τους τοπικούς παράγοντες και γίνεται σοβαρή προσπάθεια για να επαναλειτουργήσει η βιβλιοθήκη ως δημοτική αυτή τη φορά.

Άλλες Βιβλιοθήκες

Ο κύκλος των βιβλιοθηκών της Φθιώτιδας δεν κλείνει εδώ. Χωρίς να έχουμε ακριβή στοιχεία για τις συλλογές τους, γνωρίζουμε ότι έχουν υπάρξει, έχουν λειτουργήσει ή λειτουργούν ακόμα και σήμερα βιβλιοθήκες σε όλο το νομό. Άλλοτε γιατί αυτές υφίστανται κάτω από ένα νομικό πλαίσιο άλλοτε με τις προσπάθειες των κατοίκων μια περιοχής ή των μελών ενός συλλόγου, άλλοτε με μια δωρεά ή με μια εθελοντική εργασία είναι γεγονός ότι πολλές συλλογές υπάρχουν που καλύπτουν τις ανάγκες κάποιων χρηστών ή απλά περιμένουν κάποιους να τις αναζητήσουν. Επιγραμματικά στον κατάλογο των παραπάνω βιβλιοθηκών θα προσθέσουμε ακόμα:

- Κοινοτική Βιβλιοθήκη Κωσταλεξίου
- Παιδική Βιβλιοθήκη Στυλίδας (οργανισμός Παιδικού κι Εφηβικού Βιβλίου)
- Βιβλιοθήκη Επιμορφωτικού Εξωραϊστικού Συλλόγου Καλυβίων Λαμίας
- Βιβλιοθήκη Πολιτιστικού Συλλόγου Αχινού
- Βιβλιοθήκη του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού
- Βιβλιοθήκη από δωρεά στο Δ.Δ. Παλαιοβράχας

Και σίγουρα ο κατάλογος συνεχίζεται με πολλές συλλογές σε όλη την ευρύτερη περιοχή.

Επίλογος

Οι Βιβλιοθήκες σε όποια κατηγορία κι αν ανήκουν και από όποιο νομοθετικό πλαίσιο κι αν περιβάλλονται έχουν στόχους κοινούς, οι οποίοι είναι η διατήρηση, προώθηση κι εξάπλωση της γνώσης, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού. Βέβαια κάποιες εξειδικευμένες βιβλιοθήκες (σαν αυτή του Κάστρου που είδαμε στην παρουσίασή μας ή τις Ακαδημαϊκές) εξυπηρετούν τις ανάγκες και τους σκοπούς μιας συγκεκριμένης κοινότητας, δεν παύουν όμως να εξυπηρετούν και τους γενικότερους σκοπούς που αναφέραμε διότι το υλικό τους αποτελεί αντικείμενο έρευνας και μελέτης. Επίσης συναντήσαμε Βιβλιοθήκες που οι συλλογές τους έχουν

σημαντικό ενδιαφέρον, κυρίως ιστορικό, δυστυχώς όμως δεν προσφέρουν εύκολη πρόσβαση στο χρήστη ή στη χειρότερη περίπτωση είναι ανενεργές και κλειστές. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν συλλογές που δημιουργήθηκαν από ιδιωτικές ή συλλογικές πρωτοβουλίες συνήθως παλαιότερων ετών και στην πορεία δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν κάποια νομική υπόσταση για να λειτουργήσουν ή σταμάτησαν να εξυπηρετούν τους σκοπούς για τους οποίους δημιουργήθηκαν.

Κοινή παραδοχή της εποχής μας είναι ότι οι βιβλιοθήκες και οι συλλογές τους βγαίνουν από τα κτίρια και τους τοίχους και μεταφέρονται σε ένα ηλεκτρονικό και ψηφιακό περιβάλλον. Αυτό όμως γίνεται μόνο από Βιβλιοθήκες οργανωμένες που έχουν το προσωπικό και την τεχνολογία-τεχνογνωσία να το υλοποιήσουν. Η Φθιώτιδα όπως είδαμε διαθέτει βιβλιοθήκες οργανωμένες και σύγχρονες με εύκολη πρόσβαση στο κοινό αλλά και βιβλιοθήκες που δεν είναι οργανωμένες ή δεν έχουν τον κατάλληλο χώρο να στεγαστούν και το προσωπικό για να λειτουργήσουν. Η πρώτη αυτή γνωριμία με το προσφιλές εργαλείο της ιστορίας και της έρευνας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, της διασκέδασης και της ενημέρωσης που είναι οι βιβλιοθήκες πιστεύουμε ότι θα βάλει το πρώτο λίθο στη σκέψη και θα φέρει στο φως προβληματισμούς και λύσεις για την καλύτερη αξιοποίηση των συλλογών που παραμένουν σκονισμένες και κλειστές σε ξεχασμένα ράφια. Η Βιβλιοθήκες αποτελούν ένα σημαντικό κι αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Εμείς μέσα από πρωτοβουλίες και δράσεις που πολλές φορές κοστίζουν ελάχιστα μπορούμε να τις διαφυλάξουμε, να τις οργανώσουμε και να τις παραδώσουμε στο κοινό που ενδιαφέρεται και πιθανόν να αγνοεί την ύπαρξή τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κοκκίνης, Σπύρος. *Βιβλιοθήκες και αρχεία στην Ελλάδα: συμβολή στη μελέτη της πνευματικής ιστορίας του Νέου Ελληνισμού*. Αθήνα: Εκδ. Πέτρου Τζουνάκου, 1970

Νταβαρίνος, Παναγιώτης. *Ιστορία βιβλιοθηκών του Ελληνισμού*. Αθήνα: Ιων Έλλην, 1998

Στάικος, Κωνσταντίνος. *Η ιστορία της βιβλιοθήκης στον δυτικό πολιτισμό*. Αθήνα: Κότινος, 2002-

Παλαμώτη, Σοφία. *Λαϊκές βιβλιοθήκες : οδηγός για την οργάνωση τους*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ. , 1998

Σκεπαστιανού, Μαρία. *Διατήρηση τεκμηρίων βιβλιοθηκών και αρχείων*. Αθήνα: Τυποφιλία , 1998

Πύλη Λαϊκών Βιβλιοθηκών <http://www.infolibraries.gr/>

Υπουργείο Παιδείας, Βιβλιοθήκες http://www.ypepth.gr/el_ec_category681.htm

Ηλεκτρονική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια <http://el.wikipedia.org/wiki/GR>

Δημόσια Βιβλιοθήκη Λαμίας <http://www.lamialib.gr/>

Δημόσια Βιβλιοθήκη Ανταλάντης <http://www.infolibraries.gr/atalanti/>

Βιβλιοθήκη Τ.Ε.Ι. Λαμίας <http://www.lib.teilam.gr/>

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στο Αγρίνιο όπου έζησα τα πρώτα παιδικά μου χρόνια και από το 1986 μένω και εργάζομαι στη Λαμία. Αποφοίτησα από το 2ο Γενικό Λύκειο Λαμίας και ολοκλήρωσα τις σπουδές μου στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του Τ.Ε.Ι. Αθήνας το 1996.

Από το 1997 εργάζομαι στην Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη του Τ.Ε.Ι. Λαμίας, ενώ το διάστημα 1999 – 2001 συμμετείχα στο πρόγραμμα της Κινητής Βιβλιοθήκης της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λαμίας. Παρακολουθώ τις εξελίξεις στον τομέα της βιβλιοθηκονομίας και συμμετέχω ενεργά σε ότι αφορά τον κλάδο μου. Έχω ασχοληθεί με την έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση του περιοδικού culturemagazine και συμμετέχω ενεργά στις πολιτιστικές δραστηριότητες της πόλης μου.

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ

Σοφία Βακιρτζηδέλη

βιβλιοθηκονόμος - προϊσταμένη ΓΑΚ - Αρχείων Ν. Φθιώτιδας

ΘΕΜΑ

Οι πληρεξούσιοι του Ν. Φθιώτιδας που υπέγραψαν το Σύνταγμα της Ελλάδας το 1844 και το πρακτικό εκλογής των πληρεξουσίων της τότε επαρχίας Ζητουνίου

Ο τρόπος άσκησης της εξουσίας από τον Όθωνα καθώς και τα πολλά προβλήματα που ταλάνιζαν την χώρα προκάλεσαν την γενική δυσαρέσκεια του λαού. Η εσωτερική και εξωτερική πολιτική, η κακή οικονομική διαχείριση, οι εθνικές γαίες, η εκπαίδευση κ.α. οδήγησαν στην αναίμακτη Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Το πρώτο άμεσο αποτέλεσμα των γεγονότων ήταν να δεχτεί ο Όθωνας την παραχώρηση Συντάγματος στον Ελληνικό λαό και τη μετάβαση της Ελληνικής Πολιτείας από την απόλυτη μοναρχία στη συνταγματική μοναρχία.

Το αίτημα υλοποιήθηκε ύστερα από την περικύκλωση των ανακτόρων από τη στρατιωτική φρουρά υπό το Συνταγματάρχη Δημήτριο Καλλέργη και τη βοήθεια του λαού, σε μια προσπάθεια του Όθωνα να διατηρήσει το θρόνο του. Ο βασιλιάς υπέγραψε άμεσα το διάταγμα όπου όριζε ότι *«θέλει συγκαλεσθή Εθνική Συνέλευσις διά να συντάξωμεν μετ' αυτής το Σύνταγμα του Κράτους»*.

Διαδικασία εκλογής πληρεξουσίων

Η προκήρυξη των εκλογών έγινε στις 7 Σεπτεμβρίου 1843 και η εκλογική διαδικασία ολοκληρώθηκε μέχρι τα τέλη Οκτώβρη. Η εκλογή των πληρεξουσίων έγινε με βάση το «εκλογικό νομοθετικό ψήφισμα» του 1829, δηλαδή με το νόμο του Καποδίστρια «περί παραστατών» όπως προέβλεπε η απόφαση – διακήρυξη του υπουργικού συμβουλίου «προς τους κατά την Επικράτειαν Διοικητάς».

Η εκλογική διαδικασία ήταν περίπλοκη σε σχέση με το σήμερα. Σύμφωνα με το νόμο, η εκλογή των πληρεξουσίων θα γίνονταν σε κάθε χωριό από τους έχοντας δικαίωμα ψήφου, δηλαδή τους άρρενες ηλικίας 25 ετών και άνω, οι οποίοι εξέλεγαν αντιπροσώπους ανάλογα με τον πληθυσμό. Αυτοί συνέρχονταν και αφού διαπιστώνονταν η νομιμότητα της εκλογής τους, εξέλεγαν τετραπλάσιο του αριθμού των πληρεξουσίων, τους «εκλέκτορες». Οι εκλέκτορες κατάρτιζαν τον κατάλογο των υποψηφίων πληρεξουσίων, από τον οποίο εκλέγονταν τελικά οι πληρεξούσιοι, χωρίς να υπάρχει δέσμευση να έχουν εκλεγεί ως αντιπρόσωποι κάποιου

χωριού. Τέλος, οι πληρεξούσιοι εφοδιάζονταν με αναγνωριστικά έγγραφα της εκλογής τους από το Επαρχιακό Συμβούλιο.

Οι εκλογείς συγκεντρώνονταν σε κάποιο ναό για να ψηφίσουν τους πληρεξουσίουσ κάθε επαρχίας για την συνέλευση. Οι εκλογές γίνονταν σε δύο (2) ημέρες. Την πρώτη ημέρα εξετάζονταν από Επιτροπή που εκλέγονταν, η νομιμότητα της εκλογής των αντιπροσώπων και τη δεύτερη μέρα ύστερα από τη Θεία λειτουργία και την ορκωμοσία των αντιπροσώπων, εκλέγονταν οι πληρεξούσιοι με ψηφοφορία.

Αν και οι Έλληνες είχαν να ψηφίσουν πάνω από 10 χρόνια, δεν παρουσιάστηκαν σοβαρά προβλήματα ή αλλοιώσεις στην ελεύθερη βούληση των ψηφοφόρων. Σε κάποια μέρη μόνο λόγω διαφωνιών των αντιπροσώπων διεξήχθησαν διπλές εκλογές, όπως στην επαρχία Ζητουνίου.

Η εκλογή πληρεξουσίων της Φθιώτιδας

Για την εκλογή των πληρεξουσίων στις τότε επαρχίες του Νομού Φθιώτιδας διεξήχθησαν τέσσερις εκλογές:

Στην τότε Επαρχία Ζητουνίου, έγιναν διπλές εκλογές στις 17-18 Οκτώβρη και στις 19 Οκτώβρη 1843. Στην πρώτη συνέλευση ψήφισαν σαράντα εκλογείς όπου εξέλεξαν παμψηφεί για πληρεξούσιους το Δρόσο Μανσόλα και το Γεώργιο Δυοβουνιώτη. Στη δεύτερη ψήφισαν είκοσι εννιά εκλογείς και εξέλεξαν παμψηφεί για πληρεξούσιους το Δρόσο Μανσόλα και τον Ιωάννη Βελέντζα.

Στην τότε Επαρχία Μενδενίτσης, οι εκλογές έγιναν στις 16-17 Οκτώβρη και ψήφισαν είκοσι οχτώ εκλογείς. Πληρεξούσιοι εκλέχτηκαν ο Αναγνώστης Εγγολφόπουλος με 18 ψήφους υπέρ και 10 κατά, ενώ ο Γιώργης Ντερνιτσιώτης με τον Αναγνώστη Κλοτόπουλο ήρθαν σε ισοψηφία με 16 υπέρ και 12 κατά ο καθένας. Μεταξύ των δύο ισοψηφούντων, έγινε κλήρωση και κληρώθηκε ο Γιώργης Ντερνιτσιώτης.

Στην τότε Επαρχία Αταλάντης, οι εκλογές έγιναν στις 16-17 Οκτώβρη. Ψήφισαν είκοσι επτά εκλογείς, όπου εξέλεξαν πληρεξούσιους τον Σπυρίδων Β. Τριχά με 17 ψήφους υπέρ και 10 κατά και τον Χριστόδουλο Δημητρίου με 22 ψήφους υπέρ και 5 κατά.

Στην τότε Επαρχία Υπάτης, οι εκλογές έγιναν στις 16-17 Οκτώβρη. Ψήφισαν εξήντα έξι (66) εκλογείς όπου εξέλεξαν παμψηφεί τον Ευάγγελο Κοντογιάννη και τον Γεώργιο Αινιάνα, ο οποίος εκλέχθηκε γραμματέας της Εθνοσυνέλευσης και με αυτή την ιδιότητα υπέγραψε το Σύνταγμα.

Πρακτικά εκλογής πληρεξουσίων της τότε επαρχίας Ζητουνίου

Όπως προαναφέρθηκε, σε κάποιες επαρχίες διεξήχθησαν διπλές εκλογές για την ανάδειξη των πληρεξουσίων. Η επαρχία Ζητουνίου ήταν μία από αυτές λόγω της δυσαρέσκειας κάποιων εκλογέων. Ας δούμε όμως τα

γεγονότα με βάση το πρακτικό εκλογής των πληρεξουσίων.

Η Προκαταρκτική συνέλευση έγινε στις 17 Οκτωβρίου στο Ναό του Αγίου Νικολάου υπό τον Δήμαρχο Λαμίας Γ.Π. Χαλμουκόπουλο. Οι εκλογείς εξέλεξαν ομοφώνως Πρόεδρο της συνέλευσης τον Δούκα Φίλωνος και πέντε γέροντες, οι οποίοι στη συνέχεια έλεγξαν τη νομιμότητα των τίτλων των εξήντα εννέα εκλογέων. Από αυτούς, τρεις εκλογείς δε κρίθηκαν νόμιμοι και έτσι παρέμειναν εξήντα έξι εκλογείς.

Την επόμενη ημέρα, οι εκλογείς αυξήθηκαν στους εξήντα επτά μετά την αναγνώριση της νομιμότητας του τίτλου ενός εκλογέα από το Λογγίτσι και προχώρησαν στην εκλογή των πληρεξουσίων. Αφού έγινε η ανάγνωση των πρακτικών της προηγούμενης μέρας, ο Πρόεδρος πρότεινε να συνταχθεί ο κατάλογος με τους υποψήφιους πληρεξούσιους. Σύμφωνα με τις οδηγίες, οι εκλέκτορες κατάρτιζαν τον κατάλογο των υποψηφίων πληρεξουσίων, οι οποίοι έπρεπε να είναι σε 4πλασιο αριθμό από αυτούς που τελικά θα εκλέγονταν. Η επαρχία Ζητουνίου έπρεπε να εκλέξει δύο πληρεξούσιους, άρα οι υποψήφιοι ήταν οι εξής οχτώ: Δρόσος Μανσόλας, Γεώργιος Δυοβουνιώτης, Χριστόφορος Περραιβός, Κ. Φραγκογιαννάκης, Ν. Χρυσοβέργης, Δούκας Φίλωνος, Αθ. Τσίγκας και Δ. Χατσίσκος.

Μόλις έγινε η ανάγνωση του καταλόγου των υποψηφίων από το Πρόεδρο, 27 αντιπρόσωποι «*δυσασεστηθέντες άνευ τινός αιτίας, ανεχώρησαν από την Συνάθροισιν*». Οι υπόλοιποι σαράντα αφού έκριναν ότι υπάρχει νόμιμη πλειοψηφία, προχώρησαν στις εργασίες εκλογής και αφού ορκίστηκαν, τελικά «*εξελέξαντο παμψηφεί ως πληρεξουσίους της πρώην επαρχίας Ζητουνίου (ήδη δε Φθιώτιδος) τους κ. Δρόσον Μανσόλαν και Γεώργιον Δυοβουνιώτην*». Το πρακτικό το υπογράφουν ο Ιερέας, ο Πρόεδρος, ο Γραμματέας της Δημαρχίας Λαμίας και οι εκλογείς και έχει την επίσημη σφραγίδα του Δήμου Λαμιέων.

Οι είκοσι επτά εκλογείς που αποχώρησαν, μαζί με άλλους δύο (σύνολο 29), σε έκθεσή τους με ημερομηνία 19 Οκτώβρη εξηγούν τους λόγους για τους οποίους αποχώρησαν. Οι κυριότεροι ήταν γιατί είχαν ενστάσεις για τον αριθμό των νόμιμων εκλογέων σε κάποια χωριά, καθώς και το ότι θεώρησαν ότι παραβιάσθηκε η ελεύθερη εκλογή, και έτσι συνήλθαν σε ξεχωριστή συνέλευση και εξέλεξαν τους Δρόσον Μανσόλαν και Ιωάννη Βελέντζα. Τελικά το Σύνταγμα το υπέγραψαν οι πληρεξούσιοι που εκλέχθηκαν από την πρώτη συνέλευση, δηλαδή ο Δρόσος Μανσόλας και ο Γεώργιος Δυοβουνιώτης.

Οι πληρεξούσιοι

Επαρχία Ζητουνίου

Ο **Δρόσος Μανσόλας**, ο οποίος καταγόταν από την Θεσσαλία, γεννήθηκε το 1779 και πέθανε στην Αθήνα το 1860. Προεπαναστατικά σπού-

δασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Ιένας και επιστρέφοντας στην Ελλάδα συμμετείχε στην προετοιμασία της Επανάστασης, στη διάρκεια της οποίας υπηρέτησε σε πολιτικές και νομοθετικές θέσεις και μετεπαναστατικά έλαβε διακεκριμένες δημόσιες θέσεις και διορίστηκε Σύμβουλος της Επικρατείας. Το Νοέμβριο του 1821 ήταν πληρεξούσιος Θεσσαλίας στον Άρειο Πάγο των Σαλώνων και τον Μάρτιο του 1822 συμμετείχε στο πολεμικό συμβούλιο των οπλαρχηγών στο Μπράλο. Ήταν πληρεξούσιος στις Εθνοσυνελεύσεις της Επιδαύρου και του Άργους και το 1823 έγινε έπαρχος Αθηνών. Το 1833 διορίστηκε προσωρινός Διοικητικός Τοποτηρητής Ζητουνίου, Μπουδουνίτσης και Νέων Πατρών (ΦΕΚ 11/31-03-1833) και λίγο αργότερα διορίστηκε Διευθυντής της Νομαρχίας Φθιωτιδοφωκίδος (ΦΕΚ 20/29-05-1833). Διετέλεσε υπουργός Εσωτερικών (1836-1837) επί της αρχιγραμματείας του Άρμανσπεργκ, Οικονομικών και Εξωτερικών και υπουργός των Εκκλησιαστικών και των Εξωτερικών επί πρωθυπουργίας Γ. Κουντουριώτου.

Στην Εθνοσυνέλευση του 1843 εκλέχτηκε πληρεξούσιος της τότε Επαρχίας Ζητουνίου καθώς και της Θεσσαλίας αλλά επέλεξε να εκπροσωπήσει το Ζητούνι. Από το 1847 έως το 1856 τιμήθηκε με το αξίωμα του γερουσιαστή. Μετέφρασε από τα γερμανικά και δημοσίευσε τα έργα «Διδασκαλία περί του ορισμού του Ανθρώπου και του Σπουδαίου» (1829) και «Αλκιβιάδην» του Μαίζινερ (1837) σε 4 τόμους.

Εικόνα 1: Υπογραφή του Δρόσου Μανόλα

Ο **Γεώργιος Δυοβουνιώτης**, ήταν Στρατηγός της Ελληνικής Επανάστασης και γιος του αρματολού Ιωάννη (Νάκου) Δυοβουνιώτη. Γεννήθηκε το 1798 στην Άμφισσα αλλά μεγάλωσε στην Ιθάκη. Το 1812 ακολούθησε τον πατέρα του στον Αγώνα όπου πολέμησε ως πρωτοπαλικάρο του. Λόγω του ότι ήταν όμηρος του Αλή Πασά, δεν πολέμησε κατά το πρώτο έτος της Επανάστασης. Μετά την πτώση του Μεσολλογίου υποτάχθηκε στον Κιουταχή θεωρώντας ότι ο Αγώνας απέτυχε.

Όταν αποφασίστηκε η εκστρατεία του Καραϊσκάκη, πήρε και πάλι τα όπλα προφασισζόμενος ότι η υποταγή στους Τούρκους ήταν αναγκαίο τέχνασμα. Το 1822, ο Άρειος Πάγος τον διόρισε χιλιάρχο και λίγο αργότερα έγινε στρατηγός. Διακρίθηκε για την στρατηγικότητα και την ανδρεία του σε πολλές μάχες. Μετά την απελευθέρωση, έγινε υποστράτηγος στον τακτικό στρατό και επί Όθωνος εκλέχτηκε γερουσιαστής. Πέθανε φτωχός στην Αθήνα το 1868. Σύμφωνα με το μητρώο αγωνιστών, το κράτος χρωστούσε στον Γ. Δυοβουνιώτη 275,491 γρόσια, «άτινα διέ-

θεσε προς συντήρησιν των σωμάτων τους εις διαφόρους εκστρατείας».

Εικόνα 2: Υπογραφή του Γεώργιου Δουβονιιώτη

Επαρχία Μενδενίτσας

Ο **Γιώργης Ντερνιτσιώτης** ή Δερνιτσιώτης, γεννήθηκε στη Ντερνίτσα το 1787. Το πραγματικό του επώνυμο δεν έχει εντοπιστεί αφού αυτό ξεχάστηκε και επικράτησε ως επώνυμο το όνομα της καταγωγής του. Με την έναρξη της επανάστασης τέθηκε επικεφαλής των συγχωριανών του και των γύρω χωριών και πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Μετά την επανάσταση, η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον ονόμασε λοχαγό (αξιωματικό Ε' τάξης) για τις υπηρεσίες του. Το 1839 ήταν Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Θερμοπυλών. Εκλέχτηκε πληρεξούσιος της επαρχίας Μενδενίτσας για την εθνοσυνέλευση του 1843 και αργότερα εκλέχτηκε βουλευτής. Διετέλεσε κατ' επανάληψη Δήμαρχος Θερμοπυλών και ως Δήμαρχος πέθανε στον Άντερα (Σκάρφεια) τον Απρίλιο του 1858.

Εικόνα 3: Υπογραφή του Γιώργη Ντερνιτσιώτη

Ο **Αναγνώστης Εγγολφόπουλος** ή Γκολφόπουλος, καταγόταν από τη Μενδενίτσα. Ήταν αγωνιστής του 1821 και μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Διετέλεσε πληρεξούσιος Εθνικών Συνελεύσεων της επαρχίας Μενδενίτσας. Αργότερα διετέλεσε βουλευτής μαζί με τον Γιώργη Ντερνιτσιώτη και υπέγραψαν μαζί το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας ως πληρεξούσιοι της επαρχίας Μενδενίτσας. Ήταν ο πρώτος Δήμαρχος του Δήμου Θερμοπυλών. Στις 30/03/1828 του οφείλονταν 2.297 γρόσια και 22 παράδες «δι' εξόφλησιν των βουλευτικών μισθών του χρηματίσαντος αντιπροσώπου εις την παύσασαν Βουλήν της επαρχίας Μενδενήτζα». Πέθανε το 1844.

Εικόνα 4: Υπογραφή του Αναγνώστη Εγγολφόπουλου

Επαρχία Αταλάντης

Ο **Σπυρίδων Β. Τριχάς**, πληρεξούσιος της επαρχίας Αταλάντης, ήταν εξέχουσα προσωπικότητα της Αταλάντης από την τουρκοκρατία, κατά την εθνεγερσία και μετά την απελευθέρωση. Γιός του Βασίλη Τριχά, ο οποίος είχε διατελέσει και αυτός πληρεξούσιος Αταλάντης. Αγωνιστής του 1821, πολέμησε με το σώμα του Ιω. Ρούκη ως εικοσιπένταρχος. Μετεπαναστατικά διορίστηκε σε διάφορες θέσεις, μεταξύ των οποίων ως έπαρχος Λειβαδειάς το 1823 και αργότερα εκλέχτηκε και βουλευτής.

Εικόνα 5: Υπογραφή του Σπυρίδων Τριχά

Ο **Χριστόδουλος Δημητρίου**, ήταν αγωνιστής του 1821, ο οποίος διέθεσε σημαντική περιουσία στον Αγώνα. Αν και πολλές φορές αναφέρεται ότι καταγόταν από την Αταλάντη, στο πρακτικό εκλογής των πληρεξουσίων αναφέρεται ότι η καταγωγή του ήταν από το Δήμο Ελάτειας. Στην επανάσταση είχε κυρίως πολιτικά καθήκοντα. Εκλέχτηκε πληρεξούσιος στην Εθνοσυνέλευση του 1843 και στη συνέχεια αποσύρθηκε από την ενεργό δράση.

Εικόνα 6: Υπογραφή του Χριστόδουλου Δημητρίου

Επαρχία Υπάτης

Ο **Βαγγέλης Κοντογιάννης**, πληρεξούσιος της τότε επαρχίας Υπάτης, ήταν γιος του Μήτσου Κοντογιάννη και πήρε μέρος στην Ελληνική Επανάσταση. Στην αρχή υπηρέτησε στο πλευρό του πατέρα του, μετά διοικούσε δικό του σώμα ώσπου τάχθηκε στο πλευρό του Καραϊσκάκη. Η προσωρινή Διοίκηση του 1825 τον τίμησε με το βαθμό του αντιστρατήγου. Στο Ναύπλιο, η αντιβασιλεία τον διόρισε αρχηγό του Η' Τάγματος των ακροβολιστών. Ήταν παντρεμένος με την αδερφή του Μάρκου Μπότσαρη και πέθανε το 1869.

Εικόνα 7: Υπογραφή του Βαγγέλη Κοντογιάννη

Ο **Γεώργιος Αινιάνας**, εκλέχτηκε πληρεξούσιος της τότε επαρχίας Υπάτης και εκλέχτηκε γραμματέας της Συνέλευσης. Ήταν πρωτότοκος γιος του Ζαχαρία Αινιάνα, γεννημένος στο Μαυρίλο Τυμφρηστού το 1788 και πέθανε στην Αθήνα το 1848. Ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και οι συμπατριώτες του τον εμπιστεύονταν και τον εξέλεξαν πληρεξούσιο. Μετά την επανάσταση, διορίστηκε Υπουργός της Αστυνομίας. Αργότερα διορίστηκε Έφορος Στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδας. Αν και ο Γεώργιος Αινιάνας ήταν πολιτικός, διακρίθηκε και ως στρατιωτικός. Συμμετείχε στην Συνέλευση στην Επίδαυρο το 1826 ως πληρεξούσιος και στη Συνέλευση του Άργους ως ενδιάμεσος παράγοντας αυτής και του Κυβερνήτη. Διορίστηκε γεροϋσιαστής και παρέμεινε στο αξίωμα αυτό μέχρι το τέλος της ζωής του. Πέρα από την πολιτική και στρατιωτική του δράση, ήταν σημαντική η συμβολή του στο πνευματικό κόσμο. Ασχολήθηκε με την τυπογραφία, εξέδωσε πολλά βιβλία και περιοδικά συγγράμματα όπως η «Αθηνά» και η «Ιωνία». Ασχολήθηκε κυρίως με ιστορικά, φιλολογικά, γλωσσολογικά και γεωγραφικά θέματα. Γι' αυτό, σύμφωνα με τον Γκιόλια (1981) «ο αγώνας του είχε διπλό χαρακτήρα, διπλή σημασία: ήταν αγώνας πολιτικός και πνευματικός».

A handwritten signature in black ink on a light background. The signature is written in a cursive style and appears to read 'Γεώργιος Αινιάνας'. The signature is written in a single, fluid stroke.

Εικόνα 8: Υπογραφή του Γεώργιου Αινιάνα

Επίλογος

Η Εθνοσυνέλευση απαρτίστηκε αρχικά από 221 πληρεξουσίους που εκλέχτηκαν από 92 εκλογικές περιφέρειες. Από αυτές οι 12 περιφέρειες είχαν λάβει μέρος στην επανάσταση του 1821 αλλά είχαν μείνει υπόδουλες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο αριθμός των πληρεξουσίων σταδιακά αυξήθηκε σε 244, διότι οι έδρες ορισμένων περιφερειών είχαν υπολογισθεί λάθος. Η Εθνική Συνέλευση συνήλθε σε πανηγυρική συνεδρίαση στις 8 Νοέμβρη 1843 και το γεγονός χαιρετίστηκε με 21 κανονιοβολισμούς. Προσωρινός πρόεδρος εκλέχτηκε ο Πανούτσος Νοταράς και μετά τον αγιασμό που τέλεσε ο αρχιεπίσκοπος, οι πληρεξούσιοι ορκίστηκαν και ο Όθωνας εκφώνησε τον *«λόγον του Θρόνου»*. Η συζήτηση για το πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα, το οποίο κατάρτισε επιτροπή από 21 νομομαθείς και λόγιους πληρεξουσίους, υπήρξε ζωνρή και με διάρκεια. Άρχισε στις 3 Γενάρη 1844 και τελείωσε στις 22 Φλεβάρη 1844. Την ίδια μέρα, επιτροπή της συνέλευσης, επέδωσε στον βασιλιά το σχέδιο που είχε εγκρίνει μαζί με 4 ψηφίσματα *«δια να λάβη γνώσιν και επιφέρη τα όσας ήθελε νομίσει αναγκαίας παρατηρήσεις»*. Τελικά το Σύνταγμα υπογράφηκε από 239 πληρεξουσίους.

Το σύνταγμα του 1844 ήταν ουσιαστικά μία συνθήκη, ένα συμβόλαιο μεταξύ του βασιλιά και του λαού και όχι «προϊόν» μιας κυρίαρχης λαϊκής αντιπροσωπείας. Εγκαθίδρυσε τη Συνταγματική Μοναρχία και ως βασικό πρότυπο είχε το Γαλλικό Σύνταγμα του 1830 και λιγότερο το Βέλγικο Σύνταγμα του 1831. Ο Όθωνας δέχτηκε τη παραχώρηση του συντάγματος για να διατηρήσει το θρόνο του δεν ήταν όμως διατεθειμένος να το εφαρμόσει πιστά με αποτέλεσμα την αυξανόμενη δυσαρέσκεια του λαού, που οδήγησε την εξέγερση της 10^{ης} Οκτωβρίου 1862 και τελικά την έξωσή του.

Το Σύνταγμα αποτελούνταν από 107 άρθρα με κύρια χαρακτηριστικά του την καθιέρωση της *μοναρχικής αρχής* και της *αρχής της διάκρισης των εξουσιών*, την αναγνώριση εκτεταμένων αρμοδιοτήτων του βασιλιά στη νομοθετική εξουσία, την καθιέρωση της *Γερουσίας* και της ευθύνης των υπουργών για τις πράξεις του βασιλιά. Τέλος, με τον εκλογικό νόμο της 18^{ης} Μαρτίου 1844, καθιερώνεται η καθολική ψηφοφορία για τους άρρενες άνω των 25 ετών, αποκλείοντας μόνο τους υπηρέτες και τους μαθητευόμενους τεχνίτες που δεν είχαν οποιαδήποτε ιδιοκτησία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβραάμ, Κώστας. *Ρουμελιώτες αγωνιστές του εικοσιένα: υπερεξακόσιοι λησμονημένοι επαναστάτες*. Αθήνα: Πέτρος Δ. Καραβάκος, 1957.

Αναστασιάδης, Γιώργος. *Πολιτική και συνταγματική ιστορία της Ελλάδας 1821-1941*. Αθήνα: Σάκουλας, 2001.

Βλαχογιάννης, Γιάννης. *Ιστορική Ανθολογία: ανέκδοτα - γνωμικά - περιέργα - αστεία εκ του βίου διάσημων Ελλήνων : 1820-1864*. Αθήνα: Εστία, 2002.

Γενικά Αρχεία του Κράτους (Αρχειακό υλικό)

Δημητρίου, Γιώργος. *Τιθρώνιο (Ντερνίτσα)*. Αθήνα: χ.ε., 1984.

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα. Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, c1983-1997.

Καρέλλας, Γεώργιος Ι. *Συνταγματική ιστορία της Ελλάδος: ελληνικά πολιτεύματα γενόμενα από της εποχής του Ρήγα μέχρι σήμερα 1798-1975 : ιστορική και κριτική έρευνα επί τη βάσει ανεκδότων αρχείων και πιστών πρωτοτύπων*. Αθήνα: χ.ε., 1975

Κλεφτοδήμος, Κωνσταντίνος. *Ρουμελιώτες αγωνιστές του '21*. Αθήνα: χ.ε., 1988.

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. Αθήνα: Ανώνυμος Εταιρεία Εκδόσεων & Γραφικών Τεχνών "Πυρσός", 1934-

Μωραΐτης, Γιώργος. *Η Βοδονίτσα: το κάστρο των Θερμοπυλών: ματιές στην ιστορία της*. Αθήνα: χ.ε., 1966.

Στρατηγός Π. Κοντογιάννης. *Κοντογιανναίοι: κλέφτες - αρματολοί - αγωνισταί*. Αθήνα: Α.Σ. Ραφτάνης, 1924.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ**Σοφία Βακιρτζηδέλη, Βιβλιοθηκονόμος ΜΑ**

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1982. Αποφοίτησε από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας & Επιστήμης της Πληροφόρησης της Σχολής Διοίκησης & Οικονομίας του Α.Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης το 2004. Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος στη Διοίκηση Βιβλιοθηκών από το Manchester Metropolitan University. Από το 2007 ζει και εργάζεται στη Λαμία και είναι προϊσταμένη των Γενικών Αρχείων του Κράτους-Αρχείων Ν. Φθιώτιδας. Έχει εργαστεί ως Βιβλιοθηκονόμος στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και ως εργαστηριακός συνεργάτης, διδάσκοντας το μάθημα Θεματική Ευρετηρίαση Ι, στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του Α.Τ.Ε.Ι.Θ. για το διάστημα 2006-2007. Συμμετέχει σε σεμινάρια και συνέδρια που αφορούν τον κλάδο της Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας και παρακολουθεί με ενδιαφέρον τις δραστηριότητες της πόλης της Λαμίας.

Πλήρη στοιχεία επικοινωνίας

Ταχυδρομική διεύθυνση: Λεβαδείας 48

Τηλέφωνο: 2231052587, 6938014119

Τηλέφωνο εργασίας - Fax: 2231027087

Ηλεκτρονική διεύθυνση (e-mail): sofiavakirtzideli@yahoo.com

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Λάζου Βασιλική
Δρ. Ιστορίας Παντείου Πανεπιστημίου

ΘΕΜΑ
Οι δημόσιες τελετές στην πόλη της Λαμίας
κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου

Το παράδειγμα της δημόσιας έκθεσης κεφαλών και πτωμάτων
φονευθέντων μαχητών του ΔΣΕ

Η ανακοίνωση εξετάζει τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο των δημόσιων τελετών στο ιστορικό πλαίσιο του εμφυλίου πολέμου και στην τοπική του διάσταση, την πόλη της Λαμίας. Ο στόχος της είναι διττός. Αφενός επιδιώκει να διερευνήσει το νόημα το οποίο προσέλαβαν οι δημόσιες τελετές στη συγκεκριμένη τοπική και χρονική συγκυρία και αφετέρου επιχειρεί να αναλύσει τις τελετές ως θέαμα και ρητορική σε σχέση με τον διεξαγόμενο πόλεμο και την αυξημένη στρατιωτική παρουσία στην πόλη της Λαμίας. Ως παράδειγμα μελέτης χρησιμοποιείται η έκθεση και περιφορά κομμένων κεφαλών στη Λαμία κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.

Οι δημόσιες τελετές αποτελούν μέρος του ευρύτερου φαινομένου των τελετουργικών πράξεων. Οι τελετουργίες (ritual) αποτελούν κανονιστικές δραστηριότητες συμβολικού χαρακτήρα οι οποίες προσελκύουν την προσοχή όσων συμμετέχουν σε αυτές σε αντικείμενα σκέψης και συναισθημάτων τα οποία θεωρούνται ιδιαίτερης σημασίας¹. Αποτελούν τυποποιημένες, στερεότυπες και επαναλαμβανόμενες πράξεις που έχουν την ικανότητα ή τουλάχιστον επιδιώκουν να δίνουν αξία και σημασία στη ζωή αυτών που τις πραγματοποιούν. Ως επαναλαμβανόμενες πράξεις, υπονούν συνέχεια με το παρελθόν μέσω του υψηλού βαθμού τυποποίησης και σταθερότητας ενώ ορισμένες τελετουργίες χρησιμοποιούν ως ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά τους το ξεκάθαρο αίτημα των οργανωτών να εορτάζουν μια τέτοια συνέχεια.

Όπως κατέδειξε η μελέτη του D. Cannadine για τις βασιλικές τελετές στέψης στη Βρετανία, υπάρχει ένας δυναμικός διάλογος μεταξύ τελετουργίας και κοινωνίας, μεταξύ θέματος και πλαισίου. Το νόημα των τελετών σχετίζεται ειδικά με τις πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες του καιρού τους ενώ το πλαίσιο των τελετουργικών καταδεικνύει και την ιδεολογική τους λειτουργία. Η ίδια η πράξη εντοπισμού της

1. S. Lukes, «Political ritual and social integration», *Sociology*, 9 (1975), σ. 291

περίστασης ή του θέματος στο κατάλληλο πλαίσιο δεν σημαίνει απλώς διερεύνηση του ιστορικού πλαισίου αλλά την πραγματική απαρχή της διαδικασίας της ερμηνείας². Αν και το θέμα μιας επαναλαμβανόμενης τελετουργίας παραμένει αναλλοίωτο στο χρόνο, το νόημά της μπορεί να μεταβάλλεται ριζικά ανάλογα με τη φύση του πλαισίου. Σε μια ουσιαστικά στατική εποχή η αμετάβλητη τελετουργία μπορεί να είναι γνήσια αντανάκλαση και ενδυνάμωση της σταθερότητας και της συναίνεσης.

Σε μια περίοδο αλλαγών, σύγκρουσης ή κρίσης, όπως ήταν ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, θα μπορούσε να διατηρηθεί σκόπιμα αμετάβλητη έτσι ώστε να δίνει την εντύπωση της συνέχειας, της ταυτότητας και της άνεσης παρά τις συντριπτικές ενδείξεις για το αντίθετο. Κάτω από ορισμένες συνθήκες μια τελετουργία μπορεί να θεωρηθεί ως συμβολική επαναβεβαίωση του εθνικού μεγαλείου ή να πάρει τα χαρακτηριστικά του συλλογικού πόθου για περασμένα μεγαλεία. Ο ακριβής τρόπος με τον οποίο παράγεται η τελετή μπορεί να διαφέρει πράγμα που μπορεί να προσδώσει μια περαιτέρω διάσταση σε αλλαγές νοήματος. Έτσι ανάλογα τόσο με τη φύση της εκτέλεσης όσο και με το πλαίσιο στο οποίο τοποθετείται το νόημα της δήθεν ίδιας τελετουργίας μπορεί να είναι θεμελιωδώς αλλαγμένο.

Κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου πραγματοποιήθηκαν στην πόλη της Λαμίας, όπως και στα άλλα αστικά κέντρα της ελληνικής επικράτειας, μια πληθώρα δημόσιων τελετουργικών, τα περισσότερα από τα οποία συνδέονταν άμεσα με τη διεξαγόμενη πολεμική αναμέτρηση και την αυξημένη στρατιωτική παρουσία στα αστικά κέντρα. Στρατιωτικές παρελάσεις και διαπόμπευση αιχμαλώτων, δημόσιες κηδείες και μνημόσυνα, μαζικά συλλαλητήρια και φιλανθρωπικές εκδηλώσεις με επίκεντρο το στρατό (επισκέψεις σε τραυματίες, έρανοι, θεατρικές παραστάσεις, ομιλίες σε στρατόπεδα, διανομές δεμάτων), εορτασμοί των εθνικών και τοπικών επετείων, κυριάρχησαν στην κοινωνική ζωή της πόλης λαμβάνοντας νέο νόημα στη συγκυρία του εμφυλίου και προσδίδοντας νέο νόημα στην κοινωνική ζωή της πόλης.

Όπως παρατηρήθηκε, υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στη συχνότητα των δημόσιων τελετών και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Κατά τις περιόδους διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων αλλά και τη χρονική περίοδο που προηγούνταν οι δημόσιες τελετές αυξάνονταν σε συχνότητα. Η μεγαλύτερη συχνότητα παρατηρήθηκε αμέσως πριν και κατά τη διάρκεια των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων *Χαραυγή* τον Απρίλιο και Μάιο 1948, γεγονός το οποίο συνδέεται με την κήρυξη του *Εθνικού*

2. D. Cannadine, «Το πλαίσιο, η εκτέλεση και το νόημα της τελετουργίας: η βρετανική μοναρχία και η «επινόηση παράδοσης», 1820-1977», στο E. Hobsbawm και T. Ranger, (εκδ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, (ελλ. μτφ) Αθήνα: Θεμέλιο 2004, σ. 123-4 (γενικά στο βιβλίο σ. 119-185)

Συναγερομού. Αυξημένες ήταν και οι δημόσιες τελετές τον Μάρτιο 1949 ύστερα από την ανακατάληψη του Καρπενησίου και την επιτυχή εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων για τον κυβερνητικό στρατό. Την περίοδο μάλιστα αυτή οι τελετές έλαβαν πανηγυρικό χαρακτήρα προκειμένου να εορταστεί η επικράτηση των κυβερνητικών δυνάμεων. Όπως ήταν αναμενόμενο, εξαιτίας των απωλειών οι κηδείες στρατιωτών ή ανδρών των σωμάτων ασφαλείας αυξάνονταν κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων του κυβερνητικού στρατού. Το ίδιο και οι επισκέψεις σε τραυματίες στο *Στρατιωτικό Νοσοκομείο Λαμίας*. Αυξημένες ήταν και οι «παρελάσεις αιχμαλώτων» ιδιαίτερα ύστερα από τον Μάρτιο 1949, όταν πια έγινε φανερό πως η ζυγαριά έκλινε προς το μέρος των κυβερνητικών δυνάμεων. Οι στρατιωτικές παρελάσεις και οι ομιλίες για την τόνωση του ηθικού και τη συσπείρωση του πληθυσμού πραγματοποιούνταν πριν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και κατά τον εορτασμό των εθνικών επετείων, ενώ κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών αυξάνονταν οι φιλανθρωπικές εκδηλώσεις με επίκεντρο τον *Εθνικό Στρατό*. Αντίθετα, σε περιόδους ύφεσης των στρατιωτικών επιχειρήσεων οι δημόσιες τελετές ελαττώνονταν σημαντικά.

Η στόχευση των δημόσιων τελετών ήταν πολλαπλή. Άλλες δημόσιες τελετές είχαν ως στόχο τη συγκρότηση της επίσημης εθνικής μνήμης, όπως οι εορτασμοί των εθνικών επετείων ή τα μνημόσυνα πεσόντων, άλλες την εθνική συστράτευση για ένα κοινό σκοπό, όπως τα συλλαλητήρια, οι έρανοι, οι φιλανθρωπικές εκδηλώσεις, άλλες ήταν μια δυναμική επίδειξη στρατιωτικής δύναμης και ιδιαίτερα του κρατικού μονοπωλίου της δύναμης, όπως οι στρατιωτικές παρελάσεις, άλλες είχαν ως στόχο τον εκφοβισμό ή την ταπείνωση του αντιπάλου όπως οι διαπομπεύσεις αιχμαλώτων, η αποκοπή και έκθεση κεφαλών. Κοινός στόχος των δημόσιων τελετών κατά την διάρκεια του εμφυλίου ήταν η κινητοποίηση, η εθνική συστράτευση, η συμμετοχή των πολιτών στην πολεμική προσπάθεια του *Εθνικού Στρατού*.

Στο πλαίσιο ενός εμφυλίου πολέμου ο οποίος σταδιακά επιδεινώονταν οι διοργανωτές των δημόσιων εκδηλώσεων στόχευαν να επιβάλουν νέο νόημα στην κοινωνική ζωή των πόλεων. Επιδίωκαν να ελέγξουν, να καθοδηγήσουν και να ποδηγητήσουν μέσω των τελετών αυτών τη συμπεριφορά του πληθυσμού. Και σε τελική ανάλυση τον έθεταν μπροστά σε εκβιαστικά διλήμματα ως προς τη συμμετοχή του σε αυτές τις εκδηλώσεις. Ένας δεύτερος σημαντικός στόχος των δημόσιων τελετών ήταν η συσπείρωση του πληθυσμού στο θέμα του εμφυλίου και η νομιμοποίηση του ίδιου του πολέμου. Παρά την επιφανειακή ωστόσο ομοφωνία, η οποία εν μέρει επιβάλλονταν άνωθεν, ήταν σαφές ότι για την επίτευξη των δύο αυτών επιμέρους στόχων, της συσπείρωσης και της νομιμοποίησης, απαιτούνταν ιδιαίτερη προσπάθεια με αμφισβητούμενα αποτελέ-

σματα.

Μία από τις επαναλαμβανόμενες δημόσιες τελετές η οποία συνδέεται άμεσα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του εμφυλίου πολέμου είναι η αποκοπή των κεφαλών φονευθέντων ανταρτών και η περιφορά τους στην πόλη της Λαμίας. Η έκθεση σε κοινή θέα του κεφαλιού ενός επικηρυγμένου ως «ληστή», ο οποίος σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους είχε συγκροτήσει «*ληστρική συμμορία*», εξυπηρετούσε διπλό σκοπό. Αφενός, αποτελούσε ένδειξη της αποτελεσματικότητας του κρατικού κατασταλτικού μηχανισμού και των προσπαθειών του για ότι θεωρούσε εμπέδωση της τάξης και της ασφάλειας. Αφετέρου, εξύψωνε το ηθικό της «εθνικοφρόνου παρατάξεως» ενώ αντίθετα επιδρούσε αρνητικά στους οπαδούς της αριστεράς, οι οποίοι ήδη δοκιμάζονταν σκληρά από τη λευκή τρομοκρατία μετά τη Βάρκιζα, τα κατασταλτικά νομοθετικά μέτρα της κυβέρνησης και τη διάλυση των οργανώσεων στις επαρχιακές πόλεις. Βέβαια, είναι αυτή ακριβώς η ταπείνωση, μέσω των σκληρών μέτρων και της ασκούμενης τρομοκρατίας, ένας από τους λόγους που οδηγήθηκαν οι υποστηρικτές της αριστεράς στον ένοπλο αγώνα³.

Σκοπός της έκθεσης ήταν η ανύψωση του ηθικού και ο παραδειγματισμός όσων νόμισαν ότι «*μπορούν να σηκώσουν την τιποτένια τους προσωπικότητα από του κράτους τη θέληση*»⁴. Όπως και οι δημόσιες εκτελέσεις, η αποκοπή και η έκθεση των κομμένων κεφαλών αποτελούσαν βάρβαρα θεάματα επίδειξης δύναμης τα οποία είναι δηλωτικά της προσβεβλημένης δύναμης της κρατικής εξουσίας και του τερατώδους χαρακτήρα του μεγαλύτερου των εγκλημάτων, της εσχάτης προδοσίας. Σκοπός τους ήταν να διατηρήσουν την τάξη απέναντι σε αυτούς των οποίων η ανυπακοή προς την εξουσία έθετε σε κίνδυνο την καθεστηκυία τάξη, την ιεραρχία και την ίδια την εξουσία. Ο συμβολισμός του αποκεφαλισμού έκανε την πράξη αυτή ένα ιδανικό αποτρεπτικό. Πολλές κοινωνίες θεωρούν το κεφάλι ως την έδρα της γνώσης και της συνείδησης και πιστεύουν ότι πρέπει να είναι συνδεδεμένο με το σώμα έτσι ώστε η ψυχή

3. Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε τόσο από την Αριστερά όσο και από κυβερνητικά στελέχη, σε απόρρητα έγγραφα τους την περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Ίδρυμα Κ. Καραμανλή, *Αρχείο Κ. Τσαλδάρη*, Φάκελος 23, υποφάκελος 1β, «Υπόμνημα βουλευτών Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης προς Κ. Τσαλδάρη», 6 Νοεμβρίου 1947

3. Ίδρυμα Κ. Καραμανλή, *Αρχείο Κ. Τσαλδάρη*, Φάκελος 24, υποφάκελος 3, «Χειρόγραφο σημείωμα Γ. Χρυσοστόμου προς Κ. Τσαλδάρη», 6 Ιουνίου 1947. Έχει υποστηριχθεί από επιστήμονες μελετητές του φαινομένου της ταπείνωσης ότι η ταπείνωση αποτελεί μια ισχυρή δύναμη στην πολιτική των χωρών και στις διεθνείς υποθέσεις. Η παγκόσμια εμπειρία στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα υποδεικνύει ότι οι βαθιά επίσημες εμπειρίες της ταπείνωσης μπορούν να οδηγήσουν στην ανάγκη για αντίδραση. Για μια επισκόπηση των σύγχρονων συμπερασμάτων σχετικά με τις επιδράσεις της ταπείνωσης στην πολιτική και στις διεθνείς σχέσεις βλ. E.G.Lindner, «Humiliation and the Human Condition: Mapping a Minefield», *Human Rights Review*, 2, 2001, σ. 46-63

4. *Λαμιακός Τύπος*, 30 Αυγούστου και 2 Σεπτεμβρίου 1947.

να μπορέσει να περάσει στον άλλο κόσμο. Το κεφάλι είναι επίσης το μόνο μέρος του σώματος το οποίο αν αφαιρεθεί, μπορεί εύκολα να αναγνωριστεί ότι ανήκει σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Οι συγγενείς και οι φίλοι, όπως είναι φυσικό, αντιδρούν με φόβο και αποτροπιασμό αν κοιτάζουν το αποκομμένο κεφάλι κάποιου ατόμου που γνωρίζουν. Η Παλαιά Διαθήκη περιέχει διάσημες ιστορίες όπως αυτής της Ιουδήθ που αποκεφάλισε τον Ολοφέρνη ή η διαταγή του Ηρώδη για τον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Βαπτιστή. Οι ρωμαίοι αυτοκράτορες, οι βασιλιάδες της Δύσης και οι μουσουλμάνοι χαλίφες συνέχισαν την παράδοση με το να εκθέτουν τα αποκομμένα κεφάλια των εχθρών τους σε δημόσια θέα⁵. Όσο αφορά τη νεοελληνική πραγματικότητα, η πρακτική της αποκοπής και δημόσιας έκθεσης κεφαλών είχε τις ρίζες της στην εποχή της Τουρκοκρατίας⁶ και συνεχίστηκε να εφαρμόζεται στο νέο ελληνικό κράτος απέναντι στους ληστές. Οι άνδρες των αποσπασμάτων Χωροφυλακής ή οι ιδιώτες οι οποίοι φόνευαν επικηρυγμένους ληστές απέκοβαν το κεφάλι τους και το παρέδιδαν στις αρχές προκειμένου να εισπράξουν την αμοιβή της επικήρυξης. Αυτό γινόταν για πρακτικούς λόγους, καθώς δεν ήταν πάντοτε δυνατή η μεταφορά ολόκληρου του πτώματος, ιδιαίτερα όταν ο φόνος είχε συντελεστεί σε ορεινές ή απομακρυσμένες περιοχές, αλλά είχε και ηθικές προεκτάσεις καθώς απαξίωνε ηθικά τον νεκρό μέσω της βεβήλωσης του σώματός του (του στερούσε την ακεραιότητά του)⁷.

Η συνέχιση της πρακτικής των κομμένων κεφαλών και της δημόσιας έκθεσής τους την περίοδο του εμφυλίου σύμφωνα με την «παλαιάν ελληνικήν συνήθειαν»⁸ υποδήλωνε τον συσχετισμό ανάμεσα στους μαχητές του ΔΣΕ με τους παραδοσιακούς κοινωνικούς ληστές της ελληνικής υπαίθρου. Ο παραλληλισμός μάλιστα αυτός αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς πρόκειται για επίσημη τοποθέτηση της κυβέρνησης εφόσον το δηλώνει ο καθ' ύλη αρμόδιος υπουργός, ο υπουργός Δημόσιας Τάξης, Κ. Ρέντης. Νομοθετικά η εξίσωση αυτή εκφράστηκε με την ενεργοποίηση της νομοθεσίας περί ληστείας⁹ ενώ στο επίπεδο του τρέχοντος πολιτικού

5. Κ. Σιμόπουλος, *Βασανιστήρια και εξουσία από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία, ως την εποχή μας*, Αθήνα: Στάχυ, 1997

6. Οι Οθωμανοί αλλά και οι Έλληνες επαναστάτες απέκοπταν και εξέθεταν σε κοινή θέα τα κεφάλια των εχθρών τους. Βλ. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, Αθήνα 1869, Δ. Αινιάν, *Απομνημονεύματα. Η βιογραφία του Γ. Καραϊσκάκη*, Αθήνα 1957 και Σιμόπουλος, *ο.π.*

7. Γνωστά παραδείγματα αποκοπής και δημόσιας έκθεσης των κεφαλών των ληστών ήταν οι περιπτώσεις των Γιαγκούλα-Μπαμπάνη και Τσαμήτρα τα κεφάλια των οποίων εκτέθηκαν στο σιδηροδρομικό σταθμό Κατερίνης το 1925 και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στο ιατροδικαστικό εργαστήριο Αθηνών, όπου και μουμιοποιήθηκαν, ή των ληστών της «σφαγής στο Δήλεσι», τα οποία εκτέθηκαν στο Πεδίον του Άρεως.

8. Δήλωση υπουργού Δημόσιας Τάξης, Κ. Ρέντη με αφορμή βρετανικά δημοσιεύματα σχετικά με κομμένες κεφαλές: *Ελευθερία*, 13 Νοεμβρίου 1947

9. Νόμος ΤΟΔ της 27 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου 1871, «Περί καταδίωξης της

και δημοσιογραφικού λόγου, η σύνδεση προέκυπτε ούτως ή άλλως, καθώς η έκφραση «ληστοσυμμορίες» περιλάμβανε εκείνη την εποχή όλους αδιακρίτως όσους είχαν καθ' οιονδήποτε τρόπο εμπλακεί στο εαμικό κίνημα. Τα κομμένα κεφάλια των κομμουνιστών τα οποία περιφέρονταν θριαμβικά από τις ασύδοτες παρακρατικές συμμορίες και τις *Μονάδες Ασφάλειας Υπαίθρου*, τους γνωστούς Μάυδες, είχαν ως στόχο να παραπέμψουν αυτόματα στο κομμένο κεφάλι του γνωστού λήσταρχου Γιαγκούλα.

Ο συμβολισμός ξεκινούσε από την τελετουργική ομοιότητα - αποκεφαλισμός του πτώματος, μπήξιμο του κεφαλιού σε πάσσαλο, περιφορά ή έκθεσή του σε δημόσια θέα, είσπραξη επικήρυξης - για να καταλήξει στην ταύτιση δύο απολύτως διακριτών ιστορικών φαινομένων: του φαινομένου της ληστείας και εκείνου της «κομμουνιστικής ανταρσίας». Δεν υπήρχε άλλωστε διαφορετικός τρόπος δικαιολόγησης της αποτρόπαιης συμπεριφοράς: Έπρεπε να ανασυρθούν επιλεκτικά κάποιες ξεχασμένες μνήμες, ώστε το συλλογικό ασυνείδητο να θεωρήσει τους κομμουνιστές κατ' ευθείαν απόγονους των λήσταρχων εκείνων που έμειναν στην ιστορία εκτός για τις πράξεις τους και χάρη στα κομμένα κεφάλια τους. Το γεγονός ότι κατ' ουσία επρόκειτο για μια άγρια δολοφονία ατόμων που τιμωρήθηκαν για την πολιτική τους ένταξη παραβλέπονταν και αποσιωπούνταν. Κατά αυτόν τον τρόπο, η παραφιλολογία της περιόδου του εμφυλίου περί «ληστοσυμμοριτών» έμελλε να αποτελέσει το νομιμοποιητικό μύθο του ενός στρατοπέδου, της πλευράς δηλαδή των νικητών¹⁰.

Αν και συχνά αποσιωπημένη από τις εφημερίδες της εποχής, η πρακτική της διαπόμπευσης των κομμένων κεφαλιών υπήρξε συχνή σε αρκετά μέρη της Ελλάδας. Επρόκειτο για ένα τελετουργικό που παρουσιάζα-

ληστείας» (και Νόμος ΩΞΗ/1880, «Περί καταδιώξεως της ληστείας» που επέτρεπε στο υπουργικό συμβούλιο να θέτει εν ενεργεία τους νόμους περί ληστείας) που έθεσε σε εφαρμογή το μέτρο της επικήρυξης των ληστών και της εκτόπισης όλων όσων τους υπέθαλπαν και τους πρόσφεραν κάλυψη και νομοθετικά διατάγματα για την ίδρυση στις πρωτεύουσες κάθε νομού «Επιτροπής επί της Δημοσίας Ασφαλείας» (21/4/1924) με σκοπό την «τελεία αποκατάσταση της δημοσίας ασφαλείας και τάξεως» καθώς και το Νομοθετικό Διάταγμα «Περί αμνηστίας ληστών φονευόντων ληστήν κλπ» (14/11/25). Βάσει των ανωτέρω διατάξεων τέθηκαν κατά καιρούς σε ισχύ οι νόμοι περί ληστείας, εσχάτως δε από 3 Μαΐου 1946 δια του Β.Δ. της 29 Απρ. / 3 Μαΐου 1946, η οποία παρατάθηκε από έτος εις έτος μέχρι του Β.Δ. της 2/10 Αυγ. 1950 περί θέσεως προσωρινώς εν ισχύι καθ' άπασαν την Επικράτειαν των Νόμων περί καταδιώξεως της ληστείας, δια του οποίου τίθενται σε ισχύ από 1 Αυγούστου 1950 και για ένα έτος οι νόμοι ΤΟΔ', ΥΙΕ', ΩΞΗ', 121, 1322, Ν.Δ. Ιαν. 1923 και οι τροποποιητικοί αυτών.

10. Για να γίνει ακόμα πιο εμβληματική η σύνδεση αυτή αποκόπηκε και εκτέθηκε σε κοινή θέα το κεφάλι του πρωτοκαπετάνιου του ΕΛΑΣ, Άρη Βελουχιώτη, το οποίο μαζί με αυτό του συντρόφου του Τζαβέλλα έμειναν κρεμασμένα στο φανοστάτη της πλατείας των Τριγώνων από τις 17 έως τις 19 Ιουνίου 1945. Σχετική περιγραφή, στο Ρίζος Μπόκοτας, *Ποιος κρύβει το κεφάλι του Άρη Βελουχιώτη*, Αθήνα: Γλάρος, 1984

στηκε στις απαρχές της εμφύλιας σύγκρουσης, το καλοκαίρι του 1946 και διήρκησε έως τον Σεπτέμβριο 1947. Θεωρούμε ότι συνδέεται άμεσα με τη δράση των παρακρατικών ομάδων και των στρατιωτικών σχηματισμών οι οποίοι αποτελούνταν από εθελοντές που τελούσαν υπό τις διαταγές πρώην αξιωματικών του ΕΔΕΣ (ομάδες ταγματάρχη Κρασιά, Τολιόπουλου και Μπούρου) και έδρασαν στην περιοχή της Φθιώτιδας. Οι σχηματισμοί αυτοί έλαβαν το χαρακτηριστικό όνομα «*Λόχοι Κυνηγών*» ενώ συχνά στον τοπικό τύπο όσοι τις αποτελούσαν αναφέρονταν ως κυνηγοί κεφαλών, καθώς η συμμετοχή τους στις ομάδες αυτές είχε ως κίνητρο και οικονομικά οφέλη από την είσπραξη των αμοιβών επικήρυξης¹¹.

Η πρακτική της αποκοπής των κεφαλών και η έκθεσή τους σε δημόσια θέα περιορίστηκε σημαντικά ύστερα από το καλοκαίρι του 1947. Διαταγή του τότε Υπουργού Δημόσιας Τάξης, Ναπολέοντα Ζέρβα, το Μάιο 1947 απαγόρευε τη δημόσια έκθεση κομμένων κεφαλών των καταζητούμενων ανταρτών που είχαν φονευθεί, καθώς προκαλούνταν δυσάρεστα συναισθήματα στο κοινό. Εφεξής, όταν εξέλιπαν τα αποδεικτικά στοιχεία και προκειμένου να επιβεβαιωθεί η ταυτότητα των επικηρυγμένων, έπρεπε να ακολουθείται η τακτική της φωτογράφισης¹². Παρά τα διοικητικά μέτρα ωστόσο, η δημόσια έκθεση κομμένων κεφαλών συνεχίστηκε και η διαταγή επαναλήφθηκε τον Αύγουστο 1947, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα, καθώς δεν προβλέπονταν ποινικές κυρώσεις για όσους την παρέβαιναν¹³, γεγονός που ουσιαστικά σήμαινε τη σιωπηλή ενθάρρυνση όσων εφάρμοζαν την τακτική αυτή.

Αναφορικά με τη δημόσια έκθεση κομμένων κεφαλών στην πόλη της Λαμίας, κύρια πηγή αποτελούν τα δημοσιεύματα του τοπικού τύπου καθώς και γραπτές και προφορικές μαρτυρίες¹⁴. Δεν είναι γνωστό με

11. Η συγκρότηση Λόχων Κυνηγών διατάχθηκε τον Σεπτέμβριο 1946 με σκοπό την ασφάλεια της υπαίθρου και τη δίωξη των ΟΕΚ αρχικά και στη συνέχεια του ΔΣΕ. Η δύναμή τους αποτελούνταν από 60-80 άνδρες, οι οποίοι είτε προέρχονταν από διαθέσιμες μονάδες της Χωροφυλακής από τη δύναμη των συμπυκνωμένων ή εξουδετερωμένων Σταθμών Χωροφυλακής ή από εθελοντική επιστράτευση ιδιωτών εφέδρων ως χωροφυλάκων, οι οποίοι ονομάζονταν «άνευ θητείας χωροφύλακες». ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Αντисυμμοριακό Αγώνα (1946-1949). Το πρώτον έτος του Αντисυμμοριακού αγώνος 1946*, Αθήνα 1971, σ. 126

12. Η διαταγή βρέθηκε στα βρετανικά αρχεία και είχε ημερομηνία 15 Μαΐου 1947: PRO, FO 371/67011, From Athens to FO, Telegram No. 1883, 15/11/47

13. PRO, FO 371/67011, From Athens to FO, Telegram No. 1883, 15/11/47

14. Από τις πάμπολλες μαρτυρίες επιζώντων, αναφέρουμε ενδεικτικά τις δύο σχετικές περιπτώσεις που περιέλαβε στις αναμνήσεις του ο Κοσμάς Σούφλας: Στην περιοχή της Φθιώτιδας, όπου μετά τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ δρούσε η συμμορία του Γ. Βουράκη, αποκεφαλίστηκαν με κλαδευτήρι τρεις εαμικοί νεολαίοι. «Πέρασαν τα κεφάλια σ' ένα παλούκι και τα κατεβάζουν στη Λαμία να εισπράξουν εύσημα από τ' αφεντικά τους», αφηγείται ο συγγραφέας. Το δεύτερο περιστατικό αναφέρεται στο τέλος του Βάιου Γόρδιου που κατόρθωσε να αποδράσει από τους ανακριτές του για να εντοπιστεί αργότερα

βάση τα έως τώρα διαθέσιμα στοιχεία, αν οι πηγές αυτές παρέχουν πλήρη καταγραφή των περιστατικών. Το πρώτο περιστατικό στην περιοχή της Λαμίας, το οποίο αναφέρθηκε στον τοπικό και πανελλήνιο τύπο, καταγράφηκε τον Ιούνιο 1945 και αφορούσε την αποκοπή από την παρακρατική συμμορία του Σούρλα του κεφαλιού του καπετάν – Όρθρου, καπετάνιου της πυροβολαρχίας του ΕΛΑΣ Ρούμελης. Παρότι δεν αναφέρθηκε δημόσια έκθεση στη Λαμία, η κεφαλή του φονευθέντος μεταφέρθηκε στην περιοχή της δράσης του κατά τη διάρκεια της Κατοχής, την Εύβοια, προκειμένου να «ικανοποιηθεί το δημόσιον αίσθημα»¹⁵. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι παρά τα πολυπληθή περιστατικά λευκής τρομοκρατίας που έλαβαν χώρα στην ύπαιθρο της Φθιώτιδας¹⁶, δεν καταγράφηκε άλλο περιστατικό αποκοπής κεφαλών και δημόσιας έκθεσής τους στη Λαμία έως το καλοκαίρι 1946, οπότε ξέσπασαν οι πρώτες συγκρούσεις των *Ομάδων Ένοπλων Καταδιωκόμενων* με τις δυνάμεις της Χωροφυλακής και της Εθνοφυλακής. Εικάζεται ότι αυτό οφείλεται αφενός στη μη ανάληψη κάποιας ένοπλης δραστηριότητας εκ μέρους των *Ομάδων Ένοπλων Καταδιωκόμενων* (ΟΕΚ) και αφετέρου στην προσπάθεια διατήρησης της επίφασης της νομιμότητας, τουλάχιστον στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου οι οργανώσεις της αριστεράς λειτουργούσαν νόμιμα.

Ύστερα από τις εκλογές του 1946 και την ψήφιση των κατασταλτικών μέτρων του Γ Ψηφίσματος, τον Ιούνιο 1946, οι *Ομάδες Ένοπλων Καταδιωκόμενων* δραστηριοποιήθηκαν στην περιοχή γύρω από την πόλη της Λαμίας δρώντας στα πλαίσια της πολιτικής του ΚΚΕ για *Μαζική Αιχμή Αυτοάμυνα*. Η καταδίωξη και η καταστολή των ομάδων αυτών και «η εμπέδωσις του αισθήματος της ασφάλειας» αποτελούσε πρωταρχικό στόχο του τοπικού 106ου *Τάγματος Εθνοφυλακής* και της *Διοίκησης Χωροφυλακής Λαμίας*. Ως κατασταλτικά μέτρα προτείνονταν η εφαρμογή της νομοθεσίας περί ληστείας¹⁷ για όλους τους φυγόδικους κομμουνιστές και μέλη των *Ομάδων Ένοπλων Καταδιωκόμενων*, η απόδοση υλικών και ηθικών αμοιβών για την εξόντωση των επικηρυγμένων, η συγκρότηση ειδικών αποσπασμάτων Χωροφυλακής για την αποτελεσματική δίωξη των *Ομάδων Ένοπλων Καταδιωκόμενων* στην ύπαιθρο και η

από δύο άνδρες των ΜΑΥ: «Του έκοψαν το κεφάλι, το κάρφωσαν σ' ένα κοντάρι και "τροπαιούχοι" επανήλθαν στην έδρα του τάγματος για τα επινίια... Εδώ τέλειωσε η αποστολή του τάγματος. Με το κεφάλι του Γόρδιου στον τροβά του ΜΑΥ, πήραν το δρόμο της επιστροφής για την έδρα τους την Καρδίτσα. Ο κόπος τους δεν πήγε χαμένος, πληρώθηκε. Για κείνη την εποχή -που ήμαστε τόσο λίγοι- ένα κεφάλι λάφυρο δεν ήταν μικρό πράμα». Κοσμάς Σούφλας, *Απ' το Διωγμό στον Εμφύλιο*, Αθήνα: Δρυμός, 1986.

15. *Λαμιακός Τύπος*, 30 Ιουνίου 1945 και *Ριζοσπάστης*, 4 Ιουλίου 1945. Πρόκειται για τον Γεώργιο Νταουτζή ή Γ. Καλέμη από το χωριό Λεύκα Δομοκού.

16. Πιθανά αναφορά στη Λευκή Βίβλο του ΕΑΜ, Ρούμελη και αφηγήσεις αριστερών.

17. ΒΔ 294/3.5.1945 (περί καταδίωξης της ληστείας, με το οποίο επαναφέρεται σε ισχύ ο σχετικός νόμος του 1871).

διενέργεια στρατιωτικών επιχειρήσεων με τη βοήθεια των στρατιωτικών τμημάτων¹⁸. Μέσα στα αυτά πλαίσια, διαδραματίστηκε τον Αύγουστο 1946 στην πόλη της Λαμίας το δεύτερο περιστατικό αποκοπής και δημόσιας έκθεσης κεφαλής του επικηρυγμένου από τη Χωροφυλακή Στέργιου Ψωμά. Ο Στέργιος Ψωμάς κατάγονταν από οικογένεια η οποία είχε συμμετέχει σύσσωμα στον αντιστασιακό αγώνα κατά τη διάρκεια της Κατοχής στο πλευρό του ΕΑΜ¹⁹. Ως μέλος της ΟΠΛΑ Λαμίας ήταν ανάμεσα στους πρώτους που διώχθηκε στην περιοχή μετά τη Συνθήκη της Βάρκιζας. Για να αποφύγει τις διώξεις κατέφυγε ως καταδιωκόμενος στα ορεινά της Ανατολικής Φθιώτιδας χωρίς να αναλάβει έως τα μέσα Ιουνίου 1946 κάποια δράση. Φονεύθηκε ύστερα από συμπλοκή με τις δυνάμεις της Χωροφυλακής τον Αύγουστο 1946. Το κεφάλι του αποκόπηκε και εκτέθηκε αρχικά στην Στυλίδα, την κυριότερη πόλη της περιοχής όπου έδρασε, και στη συνέχεια στη Λαμία για να μεταφερθεί εν τέλει προς εξέταση σε εγκληματολογικό εργαστήριο στην Αθήνα²⁰.

Ως αποτέλεσμα των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων στην περιοχή των Βαρδουσιών εκτέθηκαν έξω από τις φυλακές Λαμίας τα κεφάλια επτά επονομαζόμενων ως «αρχισυμμοριτών» τα ονόματα των οποίων αναφέρθηκαν στον τοπικό τύπο. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα σώματα των φονεθέντων ενταφιάστηκαν από τον *Εθνικό Στρατό* στην περιοχή των επιχειρήσεων ενώ τα κεφάλια προφανώς αποκόπηκαν με σκοπό να εκτεθούν σε κοινή θέα. Η επιλογή του τόπου έκθεσης, μπροστά από τις φυλακές της πόλης είχε ως αποδέκτες τόσο τον πληθυσμό όσο και τους έγκλειστους στις φυλακές και πιθανά χρησιμοποιήθηκε ως ένα επιπρόσθετο μέσο εκφοβισμού και άσκησης πίεσης προς τους κρατούμενους²¹.

Το τελετουργικό της δημόσιας έκθεσης κομμένων κεφαλών επαναλήφθηκε με μεγαλύτερη συχνότητα το καλοκαίρι 1947. Την περίοδο αυτή ο *Δημοκρατικός Στρατός Ρούμελης* βρισκόταν στην ακμή της δύναμής του και έλεγχε την πλειονότητα της υπαίθρου στη Φθιώτιδα με εξαίρεση τα αστικά κέντρα. Ο έλεγχος αυτός του έδινε τη δυνατότητα να πραγματοποιεί επιθέσεις τόσο σε κωμοπόλεις του νομού, όπως η Σπερχειάδα και η Υπάτη όσο και σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων από την πόλη της Λαμίας. Οι κυβερνητικές στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες εκείνη την χρονική περίοδο θεωρούνταν από το *Γενικό Επιτελείο Στρατού* ολιγάριθμες και

18. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου*, Τόμος 2, Κείμενο 61, «Αναφορά 106 Τάγματος Εθνοφυλακής προς Α ΣΣ», Λαμία, 13 Ιουνίου 1946

19. Για την πλούσια δράση της οικογένειας Ψωμά, *Λαμιακός Τύπος*, 12 Ιουλίου 1946 και προφορική μαρτυρία Κ.Κ.

20. Για την ένοπλη δράση του Ψωμά, *Λαμιακός Τύπος*, 18-20 Ιουλίου 1946. Για το φόνό του, *Λαμιακός Τύπος*, 9 Αυγούστου 1946

21. *Λαμιακός Τύπος*, 1 Απριλίου 1947

φτωχά εξοπλισμένες²², περιορίστηκαν σε στατικά καθήκοντα φύλαξης χωρίς να είναι σε θέση να αναλάβουν κάποια επιθετική πρωτοβουλία. Στα τέλη Ιουλίου 1947 η κατάσταση στην πόλη χαρακτηριζόταν από τον εθνικόφρονα τύπο ως απελπιστική και τραγική. Μέσα σε αυτό το κλίμα εκτέθηκε σε κοινή θέα το αποκομμένο κεφάλι του υπεύθυνου του Β Γραφείου στην περιοχή της Όρθρου ο οποίος είχε φονευθεί από τμήματα ΛΟΚ και το Λόχο των Κυνηγών της Όρθρου. Παρά τις συστάσεις της τοπικής εφημερίδας να σταματήσουν οι μακάβριες επιδείξεις οι οποίες δεν άρμοζαν στους Έλληνες στρατιώτες, το θέαμα επαναλήφθηκε²³. Με τις τοπικές αρχές να στέλνουν υπομνήματα προς πάσα κατεύθυνση, τις στρατιωτικές αρχές να κάνουν βολές πυροβολικού προς ανύψωση του ηθικού και τον πληθυσμό να ζει σε κλίμα φόβου και αγωνίας, η δημόσια έκθεση τεσσάρων κεφαλιών φονευθέντων ανταρτών του ΔΣΕ, αποτελούσε σημαντική τόνωση των τρομοκρατημένων κατοίκων της πόλης ή τουλάχιστον της εθνικόφρονος μερίδας της. Ύστερα από τη συμπλοκή μονάδας του *Αρχηγείου Ρούμελης* του ΔΣΕ με τις τοπικές μονάδες ΜΑΥ στο χωριό Λυγαριά, μόλις 3 χιλιόμετρα από την πόλη της Λαμίας, μεταφέρθηκαν στην πόλη και εκτέθηκαν σε κοινή θέα «τέσσερα κακομούτσουνα, βρώμικα κεφάλια, το θλιβερό απομεινάρι του πουλημένου στην προδοσία σώματος», σύμφωνα με την περιγραφή του τοπικού τύπου²⁴. Η έκθεση κομμένων κεφαλών την περίοδο αυτή πρέπει να συνεχίστηκε παρόλο που δεν υπάρχουν καταγραφές στον τοπικό τύπο, καθώς χρειάστηκε νέα διαταγή της τοπικής Στρατιωτικής Αρχής, στο πνεύμα της δια-

22. Παρά τις εκτεταμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις οι δυνάμεις του ΔΣΕ επανέκαμπαν στις περιοχές από τις οποίες αποσύρονταν ο κυβερνητικός στρατός. Καθώς οι στατικές δυνάμεις δεν επαρκούσαν για την εγκατάσταση μόνιμων φρουρών στα χωριά ο ΔΣΕ μπορούσε να συνεχίζει τη δράση του στην ύπαιθρο δημιουργώντας την αίσθηση της απογοήτευσης και του ανώφελου του αγώνα στις κυβερνητικές δυνάμεις. Ως βασικές προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της κατάστασης κατά την ανάληψη των επιχειρήσεων «Τέρμινους» είχαν τεθεί από την στρατιωτική ηγεσία του Εθνικού Στρατού η κάλυψη του χώρου ενέργειας της Ι Στρατιάς από το νότο πάνω στη γραμμή Όρθρου – Ρεντίνα – Άγραφα – Αμβρακικού κόλπου και η απαγόρευση εισόδου των δυνάμεων του ΔΣΕ από τη Θεσσαλία στη Ρούμελη. Εντούτοις, παρά τις βραχύβιες επιτυχίες του κυβερνητικού στρατού, ο ΔΣΕ Ρούμελης είχε πετύχει όχι μόνο να διεισδύσει στη Στερεά Ελλάδα αλλά και να αποκτήσει πλήρη έλεγχο σε πολλές περιοχές της υπαίθρου. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΓΕΣ, οι οποίες επιβεβαιώνονται από μαρτυρίες μαχητών του ΔΣΕ, τα συγκροτήματα των Διαμαντή, Μπελή, Νικηφόρου και οι άλλες δυνάμεις του ΔΣΕ Ρούμελης, οι οποίες είχαν κατορθώσει να διαφύγουν από την πρώτη φάση της επιχειρήσης «Αετός», περιέρχονταν σχεδόν ανεμπόδιστα σε ολόκληρη την Στερεά Ελλάδα και είχαν επεκτείνει τον έλεγχό τους στο μεγαλύτερο τμήμα της Βοιωτίας κινούμενες και επί του Κιθαιρώνα στην Αττική ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Αντισυμμοριακό Αγώνα (1946-1949). Το δεύτερον έτος του αντισυμμοριακού αγώνα, 1947 (εις την ηπειρωτικήν ζώνην ευθύνης των Α και Β Σωμάτων Στρατού)*, Αθήνα: έκδοση ΔΙΣ, 1980, σ. 240

23. *Λαμαϊκός Τύπος*, 27 Ιουλίου 1947 και *Λαμαϊκός Τύπος*, 30 Αυγούστου 1947

24. *Λαμαϊκός Τύπος*, 30 Αυγούστου και 2 Σεπτεμβρίου 1947

ταγής του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, Ν. Ζέρβα, η οποία απαγόρευε εφεξής τις μακάβριες αυτές επιδείξεις «φονευομένων συμμοριτών»²⁵.

Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών σε πρωτοσέλιδο της αγγλικής εφημερίδας *Daily Mirror* στις 10 Νοεμβρίου 1947 έφιππων ανδρών των ΜΑΥ οι οποίοι περιέφεραν κομμένα κεφάλια ανταρτών στους δρόμους των Τρικάλων στάθηκε πολύ πιο αποτελεσματική προς την κατεύθυνση της διακοπής της πρακτικής της δημόσιας έκθεσης κεφαλών. Το επεισόδιο, το οποίο έλαβε εκτεταμένη δημοσιότητα μέσω του ελληνικού και αγγλικού τύπου, προκάλεσε έντονη ανησυχία στη βρετανική κοινή γνώμη η οποία ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένη απέναντι σε ζητήματα που αφορούσαν την παρουσία των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα και το ρόλο τους στην εμφύλια διαμάχη. Η παρέμβαση του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών μέσω της βρετανικής πρεσβείας ότι τέτοιες πρακτικές δεν συνάδουν με την δυτική αντίληψη περί δημοκρατίας και πολιτισμένου κράτους προκάλεσε τις διαβεβαιώσεις της ελληνικής κυβέρνησης ότι η αναχρονιστική αυτή πρακτική θα λάμβανε τέλος και ότι στο εξής θα λαμβάνονταν πειθαρχικά μέτρα απέναντι στις κυβερνητικές δυνάμεις που δεν συμμορφώνονταν²⁶.

Μέσα από την ανταλλαγή διπλωματικών εγγράφων έχει ενδιαφέρον να παρακολουθηθεί η προσπάθεια κάλυψης του περιστατικού εκ μέρους των βρετανικών αρχών που στάθμευαν στην περιοχή. Σύμφωνα με τη δήλωση του βρετανού στρατιώτη που τράβηξε τη φωτογραφία, αν και δεν υπήρχε αμφιβολία ότι στο κοινό δόθηκε κάθε δυνατότητα να δει τα κεφάλια, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι στρατιώτες παρήλαυναν στους δρόμους ειδικά για αυτό το σκοπό. Ο εκπρόσωπος της British Liaison Unit υποστήριξε ότι δεν υπήρχαν στοιχεία ότι τα κομμένα κεφάλια των ανταρτών είχαν κακοποιηθεί και προς απόδειξη του ισχυρισμού αυτού παρέθετε αντίγραφο της επίσημης φωτογραφίας που έλαβαν οι στρατιωτικές αρχές και διαβιβάστηκε στο Αρχηγείο Χωροφυλακής στα Τρίκαλα προς ενημέρωσή της. Παρότι το θέαμα στις φωτογραφίες χαρακτηρίζονταν αποτρόπαιο, τονίζονταν ότι δεν υπήρχε παραμόρφωση σε κανένα από τα κεφάλια²⁷.

Την ίδια περίοδο δραστηριοποιήθηκε για το θέμα αυτό και η *Λίγκα για τη Δημοκρατία στην Ελλάδα* (*League for Democracy in Greece*)²⁸, η

25. *Λαμακός Τύπος*, 16 Σεπτεμβρίου 1947

26. Διαβεβαιώσεις του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Τσαλδάρη στον βρετανό Πρόεθρο: PRO, FO 371/67011, From Athens to FO, Telegram No. 1882, 15/11/47

27. PRO, FO 371/67011, British Police and Prison Mission Thessaly High Command Larisa to Chief of Mission Athens, 22/11/1947: "Allegations contained in Daily Mirror of 10/11/1947"

28. Η *Λίγκα για τη Δημοκρατία στην Ελλάδα* ήταν μια βρετανική ομάδα πίεσης προς την Ελλάδα η οποία ιδρύθηκε τον Οκτώβριο 1945 υπό την προεδρία του Sir Compton Mackenzie και του μέλους του Κοινοβουλίου D M Pritt. Η Diana Pym έγινε γραμματέας

οποία εξέδωσε ένα ενημερωτικό φυλλάδιο με τον τίτλο: «Οι Βρετανοί στρατιώτες ζητούν: Εγκαταλείψτε την Ελλάδα» και θέμα την αποκοπή και έκθεση των κεφαλών των μαχητών του ΔΣΕ, φωτογραφία των οποίων είχε δημοσιεύσει η *Daily Mirror*. Εκτός από την αναδημοσίευση της φωτογραφίας, το φυλλάδιο περιείχε το λόγο του πρώην Ταγματάρχη S. H. Starr στη δημόσια συγκέντρωση η οποία είχε οργανωθεί από τη *Λίγκα* στο Λονδίνο, στις 8 Δεκεμβρίου 1947. Ο πρώην ταγματάρχης Starr υπηρέτησε στην Ελλάδα από τον Ιούνιο 1945 έως τον Ιούλιο 1947. Υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας βασανισμού και ξυλοδαρμού κρατουμένων παρόλο που οι Έλληνες στρατιωτικοί φρόντιζαν να αποκρύπτουν τέτοιες ενέργειες από τους Βρετανούς Συνδέσμους. Στα Τρίκαλα, όπου υπηρέτησε το μεγαλύτερο μέρος της θητείας του, στην Πέμπτη Μονάδα Βρετανών Συνδέσμων (E British Liaison Unit, E.B.L.U), υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της περιφοράς κομμένων κεφαλών την οποία χαρακτήρισε ως «*την χειρότερη εμπειρία του στην Ελλάδα*». Στο λόγο του την περιγράφει ως εξής:

«Συνέβη στα Τρίκαλα, στα τέλη Ιουνίου 1947. Δύο ή τρεις μέρες πριν από το περιστατικό κάποιοι φίλοι μου, οι οποίοι υπηρετούσαν στην E.B.L.U, η οποία ήταν προσκολλημένη στην 9η Ελληνική Μεραρχία, επέστρεψαν στο στρατόπεδο και μου είπαν ότι είχαν δει Έλληνες στρατιώτες να παρελαύνουν στα Τρίκαλα κρατώντας τρία ανθρώπινα κεφάλια. Δεν τους πίστεψα τότε, αλλά το επόμενο πρωί ένας άλλος φίλος μου, μου είπε ότι μόλις είχε δει άλλα τέσσερα κεφάλια. Το πρωί είδα και ο ίδιος τα κεφάλια. Οδηγούσα ένα φορτηγό και είχα έναν Έλληνα μαζί μου. Έλληνες στρατιώτες κρατούσαν πάνω σε μουλάρια τα κεφάλια οκτώ ανδρών και μίας γυναίκας και παρήλαυναν γύρω από την πλατεία της πόλης. Ο λοχαγός Kings, ο οποίος είχε μαζί του μια φωτογραφική μηχανή, τράβηξε φωτογραφίες του κεφαλιού της γυναίκας και δύο από των ανδρών. Οι Έλληνες στρατιώτες δεν έφεραν αντιρρήσεις για αυτές τις φωτογραφίες και καθώς τα φορτηγά μας είχαν πάνω την αγγλική σημαία ήξεραν ποιοι

συνεπικουρούμενη αργότερα από τη Marion Pasco, από το 1952 και μετά σύζυγο του Στέφανου Σαράφη, πρώην στρατιωτικού διοικητή του ΕΛΑΣ. Σκοπός της *Λίγκας* ήταν να ενδυναμώσει την παραδοσιακή φιλία ανάμεσα στους λαούς της Ελλάδας και της Βρετανίας στην βάση της καθιέρωσης και ανάπτυξης της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Στόχευε επιπρόσθετα, στη διαφώτιση του βρετανικού κοινού για την κατάσταση στην Ελλάδα, στην προώθηση των πολιτιστικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες, στη προσφορά βοήθειας στους Έλληνες που υπέφεραν και στις οικογένειες των Ελλήνων που πέθαιναν για τη δημοκρατικές τους ιδέες και δραστηριότητες, στην προώθηση της ιδέας της γενικής αμνηστίας για τους Έλληνες δημοκράτες, στην αποκατάσταση των συνδικάτων και των πολιτικών ελευθεριών και στην καταστολή της ένοπλης τρομοκρατίας. Η δράση της *Λίγκας* υποστηρίχθηκε από πολλά μέλη του Βρετανικού Κοινοβουλίου καθώς και από κάποιους στρατιωτικούς που είχαν υπηρετήσει στην Ελλάδα. Μεγάλο μέρος του έργου της *Λίγκας* ήταν να επηρεάζει την κοινοβουλευτική δράση με το να παρέχει πληροφορίες στους βουλευτές για επερωτήσεις στη Βουλή προς το Υπουργείο Εξωτερικών.

ήμασταν. Μας είπαν ότι τα κεφάλια ανήκαν σε κομμουνιστές οι οποίοι είχαν σκοτωθεί σε συμπλοκή με τα κυβερνητικά στρατεύματα. Τα φιλμ τα πήγαμε σε έναν φωτογράφο στα Τρίκαλα, ο οποίος τα εμφάνισε και τα τύπωσε. Είπα σε πολλούς φίλους μου ότι όταν επέστρεφα στην Αγγλία σκόπευα να τα στείλω στην *Daily Mirror*. Ένα δεκαπενθήμερο αργότερα έφυγα από τα Τρίκαλα και γύρισα στην Αγγλία»²⁹.

Ο ταγματάρχης τέλειωνε το λόγο του με την προτροπή να αποχωρήσουν τα βρετανικά στρατεύματα από την Ελλάδα, ώστε οι Έλληνες να εκλέξουν τη δική τους κυβέρνηση και να κάνουν την Ελλάδα μια χώρα κατάλληλη για να ζει κάποιος.

Οι φωτογραφίες και οι ανταποκρίσεις των βρετανικού τύπου στην Ελλάδα σχετικά με το θέμα της αποκοπής των κεφαλών πυροδότησαν μια συζήτηση στον φιλελεύθερο και εργατικό – αριστερό βρετανικό τύπο σχετικά με το μέλλον των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, προκάλεσαν μια σειρά δηλώσεων και ενεργειών του Foreign Office, το οποίο έως τότε αρνούνταν ότι υπήρχαν στοιχεία για την πρακτική της αποκοπής των κεφαλών. Το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών αφού βεβαίωσε ότι οι φωτογραφίες ήταν πραγματικές, συζήτησε το περιστατικό μέσω του βρετανού πρέσβη στην Ελλάδα, Norton, με τον έλληνα πρωθυπουργό, Τσαλδάρη ενώ ο επικεφαλής της *Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής* στην Ελλάδα, Στρατηγός Rawlings, προειδοποίησε τις ελληνικές στρατιωτικές αρχές ότι αν τέτοια «ντροπιαστική» συμπεριφορά συνέβαινε ξανά οι εκπρόσωποι της Βρετανικής Αποστολής θα αποσύρονταν³⁰.

Το περιστατικό στο οποίο υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας ο βρετανός ταγματάρχης δεν αποτελούσε μοναδική περίπτωση. Προφορικές και γραπτές μαρτυρίες κάνουν λόγο για δεκάδες περιστατικά κακοποίησης ανά την Ελλάδα. Παρακρατικές συμμορίες όχι μόνο απέκοψαν αλλά έπαιξαν ποδόσφαιρο με το κεφάλι του Δημήτρη Καραλίβανου πριν τη δημόσια έκθεσή του στις πλατείες χωριών της Παρνασίδας όπου έδρασε³¹. Σε άλλη περίπτωση στρατιώτες έριξαν το κεφάλι φονευθέντος αντάρτη στο προαύλιο των γυναικείων φυλακών στη Λαμία. Το κομμένο κεφάλι της Βαγ-

29. League for Democracy in Greece: the speech of ex-Corporal S.H. Starr to the public meeting organized by the League for Democracy in Greece at the Kingsway Hall, London, December 8th, 1947. Προσωπικό αρχείο Π. Παπαστράτη. Ευχαριστώ τον κ. Παπαστράτη που έθεσε υπόψη μου και μου διέθεσε το φυλλάδιο

30. P. Koutsopanagou, *The British Press and the Greek Politics, 1943-1949*, Unpublished thesis presented to the University of London for the Degree of the Doctor of Philosophy in International History, London School of Economics and Political Science, Lent Term, 1996, σ. 269-270

31. Λεπτομέρειες για το περιστατικό και φωτογραφία των κομμένων κεφαλών, Π. Φούντας, *Στην Εύβοια σταυρώσανε τη λευτεριά, Αναμνήσεις από τη δράση του Δ.Σ. Εύβοιας*, Αθήνα, αυτοέκδοση, 1986, σ. 16-18

γελίσσας Κλάδου, ηγετικού στελέχους του *Δημοκρατικού Στρατού Κρήτης*, εκτέθηκε σε κοινή θέα στην είσοδο της πόλης των Χανίων, ενώ ακόμα και μαθητές σχολείων αναγκάστηκαν από τις αρχές να περάσουν από μπροστά και να το φτύσουν³².

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ένα περιστατικό έκθεσης κομμένων κεφαλών στην περιφέρεια της Λαμίας και συγκεκριμένα στη Σπερχειάδα το οποίο συνέβη μετά τη λήξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων του εμφυλίου πολέμου στις 15 Δεκεμβρίου 1949. Μία ομάδα μαχητών του ΔΣΕ με επικεφαλής τον Γιάννη Μαγκλάρα οργάνωνε με βάση τα Αργύρια Φθιώτιδας την έξοδο από τη χώρα όσων μαχητών του ΔΣΕ είχαν απομείνει στη Στερεά Ελλάδα. Ύστερα από προδοσία η ομάδα εξοντώθηκε κοντά στο Δίλοφο. Τα κεφάλια 7 ανταρτών αποκόπηκαν και εκτέθηκαν σε κιβώτια πυρομαχικών στην πλατεία της Σπερχειάδας. Όταν η διαπόμπευση τελείωσε τάφηκαν σε κοινοτάφιο στο νεκροταφείο της πόλης.

Ανεξάρτητα από τις βρετανικές πιέσεις, θεωρούμε ότι η σταδιακή εγκατάλειψη της πρακτικής της δημόσιας έκθεσης των κεφαλών φονευθέντων ανταρτών ήταν απόρροια της ανασυγκρότησης του *Εθνικού Στρατού* και της στρατικοποίησης της εμφύλιας διαμάχης. Οι παρακρατικές ομάδες σταδιακά διαλύθηκαν, ύστερα από την αμνηστία της κυβέρνησης Σοφούλη, τον Οκτώβριο 1947 και η χρησιμοποίηση των αμφίβολης αποτελεσματικότητας σχηματισμών της Χωροφυλακής και ΜΑΥ/ΜΑΔ περιορίστηκε. Το ρόλο της αντιμετώπισης του ΔΣΕ ανέλαβε ο αναδιοργανωμένος μέσω της τακτικής στρατολογίας *Εθνικός Στρατός* ο οποίος ήταν πλέον σε θέση να πραγματοποιεί ευρείας κλίμακας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Η ασκούμενη βία απέναντι στον αντίπαλο θεσμοποιήθηκε μέσω του φόνου στη μάχη, της σύλληψης αιχμαλώτων, ή των εκτελέσεων ύστερα από αποφάσεις των στρατοδικείων. Οι πρακτικές βίας της λευκής τρομοκρατίας έπαψαν να είναι αναγκαίες και για αυτό δημόσιες και οι όποιες παρεκκλίσεις από την πολιτικά ορθή συμπεριφορά του στρατού περιορίστηκαν σε ενέργειες οι οποίες δεν γνώριζαν το φως της δημοσιότητας όπως οι εκτελέσεις αιχμαλώτων στο πεδίο της μάχης ή οι βιασμοί των γυναικών μελών του ΔΣΕ.

Ας σημειωθεί επιπρόσθετα ότι η πρακτική της αποκοπής κεφαλών και της δημόσιας έκθεσής τους ήταν μονόπλευρη καθώς ασκούνταν αποκλειστικά από τον Στρατό, τη Χωροφυλακή και τις παραστρατιωτικές ομάδες. Παρά τις κατηγορίες που συνεχώς εκτοξεύονταν εναντίον του ΔΣΕ για βιαιότητες και ωμότητες δεν υπάρχει καμία καταγραφή ή μαρτυρία για την άσκηση ανάλογης πρακτικής από τους μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού.

Παρόμοιους σκοπούς με την δημόσια έκθεση κομμένων κεφαλών εξυπηρετούσε η έκθεση σε κοινή θέα πτωμάτων φονευθέντων μαχητών του

32. Προφορική μαρτυρία Αργυρώς Κοκοβλή, Χανιά, 14 Ιουνίου 2006

ΔΣΕ. Η «προνομακή» μεταχείριση, καθώς επρόκειτο για έκθεση ολόκληρου του σώματος και όχι μόνο ενός μέρος του, επιφυλάσσονταν σε σημαίνοντα μέλη ή στελέχη του ΔΣΕ. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το πτώμα του Διοικητή της II Μεραρχίας του ΔΣΕ Ρούμελης, καπετάν Διαμαντή, το οποίο εκτέθηκε σε κοινή θέα έξω από το κτίριο της Στρατιωτικής Αστυνομίας στη Λαμία. Μέσα από τα φωτογραφικά τεκμήρια, τα οποία δημοσιεύτηκαν στις αθηναϊκές εφημερίδες, δίνεται η ευκαιρία να εξεταστεί ο τρόπος έκθεσης του νεκρού και ο συμβολισμός της πράξης αυτής. Ο νεκρός παρουσιάστηκε πάνω σε ένα στρατιωτικό φορείο, τυλιγμένος με στρατιωτικές κουβέρτες. Τα χέρια και τα πόδια του ήταν δεμένα με συρματόσχοινο, για να μην τους ξεφύγει και νεκρός, όπως έγγραψαν ειρωνικά οι συναγωνιστές του. Φορούσε στρατιωτικά ρούχα, χωρίς ιδιαίτερα διακριτικά και έφερε εμφανή τα σημάδια των κακουχιών της διαβίωσης στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα των τελευταίων μηνών. Δίπλα από τον νεκρό πόζαραν χαμογελαστοί άνδρες του τάγματος που πραγματοποίησε την επιχείρηση, σαν να επιδείκνυαν λάφυρο πολέμου.

Φωτογραφίες και ανταποκρίσεις του τοπικού και αθηναϊκού τύπου κατέγραψαν την ανταπόκριση του πληθυσμού της Λαμίας στο θέαμα. Η είδηση του φόνου του Διοικητή της II Μεραρχίας του ΔΣΕ διαδόθηκε αστραπιαία στην πόλη της Λαμίας. Όταν μαθεύτηκε ότι η σωρός επρόκειτο να εκτεθεί σε δημόσια θέα, ο πληθυσμός της πόλης συγκεντρώθηκε στις κεντρικές πλατείες. «*Από το δρόμο των στρατώνων, όπου οι καταυλισμοί των ξεκληρισμένων προσφύγων, ως την πρώτη πλατεία της Λαμίας έβλεπες μια ατέλειωτη ουρά ανθρώπων, γυναικών προ πάντων, που έτρεχαν να προφθάσουν*»³³ για να δουν «ιδίους όμμασι» το Διοικητή του ΔΣΕ Ρούμελης, τον άνθρωπο που επί τρία σχεδόν χρόνια είχε διαφύγει και επιβιώσει των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του *Εθνικού Στρατού*, τον «εχθρό» με τις στρατηγικές ικανότητες, το θρυλικό καπετάν – Διαμαντή. Για τους χιλιάδες πρόσφυγες που είχαν μεταφερθεί αναγκαστικά στην πόλη της Λαμίας από τον *Εθνικό Στρατό*, ο φόνος του Διαμαντή, σήμαινε εκτός από το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την επιστροφή στα χωριά τους³⁴. Η πομπή στρατιωτικών αυτοκινήτων τα οποία μετέφεραν τη σωρό και τους συλληφθέντες από τις τελευταίες στρατιωτικές επιχειρήσεις πέρασε από τις κύριες οδούς της πόλης και κατευθύνθηκε προς το κτίριο της ΕΣΑ όπου έγινε και η έκθεση του πτώματος. Στη συνέχεια, η σωρός μεταφέρθηκε στο νεκροταφείο Λαμίας, όπου υπήρχαν επίσης

33. *Εμπρός*, 26 Ιουνίου 1949

34. Πράγματι, ο φόνος του Διαμαντή και οι επιτυχημένες επιχειρήσεις των κυβερνητικών δυνάμεων εναντίον του ΔΣΕ ουσιαστικά σηματοδότησαν το τέλος της στρατιωτικής παρουσίας του ΔΣΕ στη Ρούμελη, καθώς με εξαίρεση τις μονάδες χώρου, δεν απέμεινε οργανωμένο συγκρότημα μαχητών του ΔΣΕ στην περιοχή. Η επιτυχής πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων για τις κυβερνητικές δυνάμεις από την ανακατάληψη του Καρπενησίου, το Φεβρουάριο 1949 και εφεξής, είχε θετικό αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή της

συγκεντρωμένοι, προκειμένου να γίνει η πρόχειρη ταφή. Η σορός δεν τάφηκε εντός του νεκροταφείου της πόλης, την Ξηριώτισσα. «Οι εγκληματίες της ολκής του Διαμαντή δεν έχουν καμιά θέση στο γαληνεμένο τόπο των νεκρών που ησυχάζουν... ένας λάκκος, ένας πρόχειρος λάκκος έχει ανοιχθεί πίσω από το νεκροταφείο. Δεν βρίσκεται κανένας εκεί συγγενής να κλάψει το αιμοβόρον αυτό θηρίον. Κανένας παπάς να του διαβάσει την τελευταία ευχή»³⁵. Άκλαυτος και αδιάβαστος, «άδοξο κουφάρι, πετάχθηκε νεκρός και αποσυντεθημένος σε κάποιο λάκκο της Ξηριώτισσας. Αμφιβάλλουμε αν θα βρεθεί χώμα δια να καλύψη ένα σαρκίον, η θύμησις του οποίου προκαλεί ρίγη τρόμου ες πολλά έτη ακόμα»³⁶. Η έκθεση πτωμάτων και κομμένων κεφαλών των μαχητών του ΔΣΕ συμβόλιζε την απόλυτη και εξευτελιστική τιμωρία του ηττημένου εχθρού. Το άταφο πτώμα και το κομμένο κεφάλι καταδείκνυαν ότι ο τρόπος με τον οποίο θα πέθαινε κανείς μπορούσε να γίνει και ήταν μια μορφή τιμωρίας.

Η μη ταφή του νεκρού ήταν η άρνηση όλων των επικήδειων τελετών οι οποίες κατέχουν εξέχουσα θέση στην πολιτισμική ζωή των κοινωνιών, ήταν η ατίμωση του νεκρού και η στέρηση του δικαιώματος να τον θρηνήσουν τα προσφιλή του πρόσωπα. Το αποκεφαλισμένο πτώμα πολλαπλασίαζε τη φρίκη καθώς στερούσε το μέρος εκείνο που επιτρέπει την αναγνώριση, την ταυτοποίηση. Ο θάνατος γινόταν ένα δημόσιο θέαμα μέσω του οποίου ενισχύονταν το αίσθημα του τρόμου και προσθέτονταν ωμότητα στη βία που ασκούνταν από την κρατική εξουσία³⁷. Οι μαχητές του ΔΣΕ ετίθεντο όχι μόνο εκτός της κοινότητας του έθνους, «ως ξηνοκίνητοι προδότες της πατρίδας» αλλά και εκτός της θρησκευτικής κοινότητας, προφανώς με τη συναίνεση της Εκκλησίας της Ελλάδος η οποία δεν εξέφρασε καμία δημόσια αντίρρηση για την αποτρόπαια αυτή τακτική. Η μη θρησκευτική ταφή υπογραμμίζει ότι ο νεκρός τιμωρείται ως απόβλητος από την κοινωνία αλλά και από την εκκλησία. Άταφοι μένουν εκείνοι τους οποίους η κοινωνία ή η εξουσία θεωρούσε μαρούς κάτι το οποίο ίσχυε από τους αρχαίους χρόνους. Όπως αναφέρεται και στην τραγωδία του Σοφοκλή Αντιγόνη ήταν εξευτελισμός η μη ταφή του ανθρώπου και επιβαλλόμενη ποινή για τους προδότες³⁸.

πόλης της Λαμίας, γεγονός που διαφαίνεται στην αναζωπύρωση της οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας και στις δημόσιες τελετές. Τα έργα ανασυγκρότησης, η επανασυγκροτοποίηση του εμπορικού και βιοτεχνικού επιμελητηρίου, η πολιτική κίνηση με τις συχνές επισκέψεις βουλευτών και πολιτευτών στη Λαμία, ο εβδομαδιαίος εορτασμός της εθνικής επετείου της 25ης Μαρτίου και ο επαναπατρισμός των προσφύγων εκατέρωθεν των βασικών οδικών αρτηριών σηματοδοτούσαν το τέλος του τριήχρονου πολέμου.

35. *Εμπρός*, 23 Ιουνίου 1949

36. *Λαμακός Τύπος*, 26 Ιουνίου 1949

37. Ο Π. Βόγλης συνέδεσε το θέαμα της έκθεσης κομμένων κεφαλών με τις δημόσιες ομολογίες των δηλώσεων μετανοίας. Τα δύο αυτά συμβλήματα της εμφύλιας σύγκρουσης αναπαριστούν συμβολικά τις δύο επιλογές που είχαν όσοι στρατεύονταν στην υπόθεση του ΔΣΕ: από τη μία θάνατος και εξευτελισμός και από την άλλη μετάνοια και εξιλασμός. Βόγλης, *ο.π.*, σ. 125-132

Η δημόσια τελετή, της έκθεσης του πτώματος και της περιφοράς του, δήλωνε και σε συμβολικό επίπεδο κάτι που ουσιαστικά είχε συντελεστεί στο στρατιωτικό πεδίο, την οριστική επικράτηση των κυβερνητικών δυνάμεων έναντι του ΔΣΕ στη Ρούμελη. Οι λεξάντες των φωτογραφιών που δημοσιεύτηκαν ήταν αποκαλυπτικές όσο αφορά στον σκοπό της δημόσιας αυτής έκθεσης: «*Το απάνθρωπον τέρας δεν υπάρχει πλέον. Ο εθνικός στρατός τιμωρεί τους προδότες*». Αφενός, ο Διαμαντής, ο οποίος για τρία χρόνια είχε αποτελέσει το φόβητρο των κυβερνητικών δυνάμεων κείμενος πλέον νεκρός, γεγονός που ουσιαστικά σήμαινε το τέλος της παρουσίας του ΔΣΕ στη Στερεά. Από την άλλη μεριά, ο *Εθνικός Στρατός* παρουσιάζονταν ως τιμωρός. Ο συνειρμός ήταν άμεσος: όποιος αντιστέκεται στον *Εθνικό Στρατό* είναι προδότης της πατρίδας και η τιμωρία του είναι ο θάνατος, η διαπόμπευση, ο εξευτελισμός.

Σε άλλη μια περίπτωση αναφέρθηκε στον τοπικό τύπο φωτογράφιση και έκθεση σε δημόσια θέα πτωμάτων. Επρόκειτο για τα πτώματα δύο ανταρτών οι οποίοι φονεύθηκαν σε συμπλοκή με τις δυνάμεις του Ταγματάρχη Κρασιά τον Απρίλιο 1947 στο Γαρδίκι της Δυτικής Φθιώτιδας. Τα πτώματα θεωρήθηκαν ότι ανήκαν σε παρτιζάνους του βουλγαρικού στρατού μεταφέρθηκαν στο Νοσοκομείο Λαμίας και αφού «καλλωπίστηκαν» από εθελόντριες αδελφές του Ερυθρού Σταυρού, εκτέθηκαν σε κοινή θέα προκειμένου να φωτογραφηθούν. Οι φωτογραφίες των πτωμάτων με τις αρχές της πόλης, τους προέδρους των επιστημονικών και εμπορικών συλλόγων και του διευθυντή της τοπικής εφημερίδας στάλθηκαν στις αθηναϊκές εφημερίδες «για να αποτελέσουν σημαντικό ντοκουμέντο προς την απόδειξη υπό των γειτόνων μας ενισχύσεως της συμμοριακής δραστηριότητας»³⁸. Εν συνεχεία, τα πτώματα ταριχεύτηκαν και στάλθηκαν στην Αθήνα. Η έκθεση των πτωμάτων αυτών εκτός από επίδειξη ισχύος και μέσο εκφοβισμού, αποτελούσε ένα όπλο προπαγάνδας. Οι φονευθέντες ανήκαν στους λόχους των Σλαβομακεδόνων που είχαν σταλεί στη Στερεά Ελλάδα προς ενίσχυση του αρχηγείου του ΔΣΕ Ρούμελης. Η απουσία Σλαβόφωνων στην περιοχή αυτή στοχοποιούσε τα τμήματα των Σλαβομακεδόνων, οι οποίοι εύκολα στα μάτια του πληθυσμού μπορούσαν να θεωρηθούν αλλοεθνείς. Η προπαγάνδα της κυβερνητικής παράταξης δεν δυσκολευόταν να πείσει ότι επρόκειτο για Βούλγαρους οι οποίοι είχαν έρθει να ενισχύσουν τον ένοπλο αγώνα προκειμένου να προωθήσουν τα επεκτατικά τους σχέδια εις βάρος της Ελλάδας.

Ευχαριστώ τον κ. Γιώργο Μωραΐτη για τις επισημάνσεις του.

38. Ο Σοφοκλής διακήρυξε με το στόμα της Αντιγόνης τον οφειλόμενο σεβασμό στους νεκρούς, που δεν τον επιβάλλουν νόμοι γραπτοί αλλά θεόσταλτοι. Σοφοκλέους, *Αντιγόνη*, στ. 450-457. Μτφ. Κ. Γεωργουσόπουλος, Αθήνα: Κάκτος 1994

39. *Λαμαϊκός Τύπος*, 30 Απριλίου 1947

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Βασιλική Λάζου γεννήθηκε στη Λαμία όπου και ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές της. Φοίτησε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Karl – Frazens Universitat Graz στην Αυστρία. Έλαβε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Essex στη Μ. Βρετανία με ειδίκευση στην προφορική και στη συγκριτική ιστορία. Ολοκλήρωσε τη διατριβή της στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου με θέμα: «Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος από την οπτική μιας επαρχιακής πόλης. Πολιτική, Δικαιοσύνη και Κοινωνία στη Λαμία, 1946-1949». Είναι διορισμένη εκπαιδευτικός στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Έχει συμμετέχει με ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια για τη δεκαετία του 1940. Είναι ιδρυτικό μέλος του Δικτύου για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων, επιστημονικός συνεργάτης του Μουσείου Εθνικής Αντίστασης, 1941-1945, στο Θέρισο Χανίων και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρίας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ΕΔΙΑ). Έχει δημοσιεύσει άρθρα για την περίοδο 1940-1949 σε συλλογικούς τόμους, σε επιστημονικά περιοδικά και έχει διατελέσει επιστημονικός συνεργάτης των εβδομαδιαίων εφημερίδων Πολεμικός Τύπος και Εμφύλιος Τύπος και Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας.

**Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης**

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Να ευχαριστήσω την κ. Λάζου για την πολύ ενδιαφέρουσα ανακοίνωση. Έχουν γίνει και μελέτες άλλων τέτοιων περιπτώσεων εμφυλίων, όπου μελετάται ακριβώς η βία και πώς αυτή χρησιμοποιείται στο πλαίσιο ενός πολέμου.

Να περάσουμε τώρα στην συζήτηση. Να πω πρώτα μια ανακοίνωση ότι μετά από εδώ, παρά το προχωρημένο της ώρας, έχει προγραμματιστεί να γίνει ξενάγηση στο αρχαιολογικό μουσείο, επομένως θα πάμε εκεί.

ΔΗΜΑΚΗΣ: Θα ήθελα να προσθέσω στην εξαιρετη εργασία του κυρίου Παπαναγιώτου, για τα περάσματα των Φωκέων στην Φωκίδα, ότι το Σιδηρόπορτο αναφέρεται στο χρονικό της Ραβέννικας, κατά την φραγκοκρατία, το οποίο διέβησαν οι Φράγκοι άρχοντες για να συναντηθούν στην Ραβέννικα για το γνωστό συνέδριο.

Αναφέρεται ως Σιδηρόπορτο. Τέτοιο τοπωνύμιο στην περιοχή, δεν υπάρχει άλλο. Υπάρχει σιδηρόπορτα δυτικά προς την Όθηρη, αλλά δεν υπάρχει Σιδηρόπορτο.

Στα νεότερα χρόνια, ήταν μονοπάτι, αλογόστρατα, που εξυπηρετούσε το χωριό Λεύκτρα με τις αγροτικές καλλιέργειες των βασιλικών. Επί περάσματος του σιδηρόπορτου, στο κάτω μέρος υπάρχει τώνος, που σημαίνει ότι υπήρχε στροφείο εκεί και πιθανώς να είχε προσαρμοστεί κάποια πόρτα.

Στα νεότερα χρόνια, υπήρξε η ονομασία Βλαχόστρατα, και ο δρόμος αυτός χρησίμευσε για τις μετακινήσεις των ποιμενικών ομάδων, οι οποίοι ήταν επί του Καλλιδρόμου και πήγαιναν να διαχειμάσουν στα χειμαδιά του Ορχομενού και της Θήβας. Αυτά όσον αφορά τον κύριο Παπαναγιώτου.

Θα ήθελα να πω και για την ομιλία του κυρίου Γαλλή, ότι εξαιρετική σημασία είχε για την Λαμία το ότι είχε ιδρυθεί θεραπευτήριο, καθ' όλη την διάρκεια των οθωνικών χρόνων, με το όνομα «Θεραπευτήριο Σπυροχώρου». Σ' αυτό το θεραπευτήριο πρέπει να είχε υπηρετήσει και ο κύριος Γεωργιάδης, στον οποίο αναφέρθηκε ο κύριος Γαλλής και είναι ένα θέμα με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί κανείς.

Αυτή η ασθένεια ήταν ενδημική και ένα από τα δυο θεραπευτήρια που είχαν ιδρυθεί στην Ελλάδα τότε, στα οθωνικά χρόνια, ήταν αυτό της Λαμίας. Η ασθένεια ήταν ενδημική στην περιοχή Φθιώτιδας.

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Υπάρχουν άλλες ερωτήσεις; Αν υπάρχουν να πάνε με την σειρά των ανακοινώσεων.

ΤΣΙΑΚΑ-ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: Λέγομαι Καλλίτσα Τσιάκα Γιαννοπούλου και είμαι πανεπιστημακή φιλόλογος, ιστορικός. Με δυο λέξεις, είναι πρακτική η ερώτηση και θέλω μια απάντηση από την κυρία Γκόγια

που ασχολήθηκε πάρα πολύ με τις βιβλιοθήκες και μας τα είπε εκτενώς και πάρα πολύ ωραία.

Πέρα από την ταξινόμηση και το σύστημα Ντιούι κλπ, τι μπορούμε να κάνουμε στα σπίτια μας, που έχουμε όλοι πολλά βιβλία και το θέμα είναι ότι εμείς πρέπει να βρούμε έξω και να μείνουν τα βιβλία μέσα. Πώς θα τα βρούμε τα βιβλία; Υπάρχει ένας τρόπος απλοϊκός, εκλαϊκευμένος για να τα ταξινομήσουμε; Και ποιος είναι αυτός, με δυο λέξεις. Ευχαριστώ πολύ.

ΓΚΟΓΙΑ: Ωραία η ερώτησή σας. Εγώ θα έλεγα να συμβουλευτείτε έναν βιβλιοθηκονόμο, γιατί το επάγγελμά μου έχει ταυτιστεί μόνο με τις βιβλιοθήκες. Αυτό το πρόβλημα που εντοπίσατε αυτή την στιγμή συμβαίνει και σε βιβλιοθήκες που δεν είναι οργανωμένες, διότι η οργάνωση δεν έχει να κάνει με το ποιος υπηρετεί στην βιβλιοθήκη, αν είναι βιβλιοθηκάριος, ή κάποιος άλλος. Η οργάνωση εξυπηρετεί ακριβώς αυτό, να μπορούμε να βρούμε αυτό που υπάρχει.

Ένας εύκολος τρόπος που αυτή την στιγμή μπορώ να σας πω και να τον ανακοινώσω τώρα εδώ, ειδικά για ιδιωτική συλλογή που δεν μπαίνει σε λεπτομέρειες μιας θεματικής ενότητας, αλλά μπορεί να περιέχει πολλές θεματικές ενότητες, νομίζω ότι είναι αυτή η ταξινόμηση με την δεκάδα του Ντιούι, που την αναφέρατε προηγουμένως.

Είναι μια εύκολη ταξινόμηση και από εκεί και πέρα, αλφαβητικά. Τα τρία γράμματα του συγγραφέα, μπορούν να μας οδηγήσουν εύκολα, μαζί με την ταξινόμηση των αριθμών, στην ταξιθέτηση των βιβλίων και στην εντόπισή τους.

ΤΣΙΑΚΑ- ΠΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: Όταν λέτε για την μέθοδο Ντιούι, με δυο λέξεις, πώς είναι αυτό το θέμα, έτσι εκλαϊκευμένα και πρακτικά;

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Με συγχωρείτε, είναι ένα σημαντικό ερώτημα, αλλά επειδή έχει περάσει η ώρα και θέλουν κι άλλοι να ρωτήσουν, να μη κάνουμε συζήτηση. Είναι σίγουρο ότι η κυρία Γκόγια, μπορεί να σας δώσει πρακτικές συμβουλές στη συνέχεια για να κερδίσουμε τον χρόνο και να μιλήσουν και άλλοι. Ευχαριστώ.

ΓΚΟΓΙΑ: Εγώ μπορώ να σας τα πω και ιδιαίτερος.

ΤΣΙΑΚΑ-ΠΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: Ευχαριστώ πολύ.

ΛΕΛΗΣ: Λέγομαι Λέλης Γεώργιος, σχετικά με την κυρία Λάζου. Επικαλέστηκε την Παλαιά Διαθήκη. Ο Χριστός είπε «ουκ ήλθον καταλύσαι τον Νόμον, αλλά συμπληρώσαι», επομένως και η Παλαιά Διαθήκη, έχει συμπληρωθεί με την Καινή Διαθήκη.

Τώρα θα στραφώ στο θρησκευτικό μέρος των κεκοιμημένων. Η ορθόδοξη εκκλησία δέχεται ότι από την ώρα που κλείνουμε τα μάτια, από εκεί που είναι βλέπουνε τι κάνουμε εμείς σήμερα και αν πράττουμε σωστό, χαιρόνται, αν πράττουμε άδικο, λυπούνται και βρίσκονται οι ψυχές, όπως ένας που είναι έτοιμος να πάει στο δικαστήριο.

Χρέος, λοιπόν, έχουμε να δεόμεθα γι' αυτές όλες τις ψυχές να τις αναπαύσει ο Θεός. Αυτό είχα να πω και τίποτα άλλο.

ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Είμαι γνωστός, δεν χρειάζεται να σας κουράσω. Θα αναφέρω κάτι που έγινε το 1947 στο χωριό μου, αν θυμάστε ένα βουνό που δείξανε την Μπόκλωνα, εκεί τον Αύγουστο του 1947 ήρθαν κάμποσοι αντάρτες και στρατοπέδευσαν στο δάσος δρυός.

Ο εθνικός στρατός από το Ζέλι, ανέβηκε το Τακταλί και πλησίασε πολύ κοντά. Οι αντάρτες είχαν οχυρωθεί στην κορυφογραμμή της Γρανίτσας και δεν μπορούσαν οι στρατιώτες να προχωρήσουν. Κάποιος αξιωματικός προχώρησε σιγά-σιγά, εσείς βέβαια δεν τον ξέρετε τον τόπο, εγώ τον ξέρω, οχυρώθηκε πίσω από μια μουριά και σημάδεψε τον πολυβολητή των ανταρτών, ο οποίος έριχνε κατά του στρατού.

Το βράδυ οι αντάρτες αποσύρθηκαν στον Παρνασσό. Την άλλη μέρα, ο στρατός πήγε και βρήκε τον νεκρό. Ήταν από το Σερνικάκι Άμφισσας, κουνιάδος του Φαδέλα από την Αμφίκλεια, που δεν τον ξέρετε τον άνθρωπο.

Τον πήρανε, τον θάψανε δίπλα στην Αγία Παρασκευή και ο λοχαγός, συγκινούμαι που το λέω, είπε απευθυνόμενος στον νεκρό: «Αδελφέ Έλληνα, τι μου έκανες και σε σκότωσα;».

ΛΑΖΟΥ: Κύριε Παπαναγιώτου, με όλο τον σεβασμό που σας έχω, κανείς δεν είπε ότι ο εθνικός ή κυβερνητικός στρατός, όπως και να τον πούμε, ο ίδιος είναι, έκοβε όλα τα κεφάλια. Αλίμονο. Κι εγώ δεν είπα ότι έκοβε όλα τα κεφάλια των ανταρτών, τότε θα γινόταν τρομερό σκάνδαλο.

Και εγώ δεν μίλησα καν για τον στρατό, είπα ότι αυτή η πρακτική εφαρμοζόταν κατά κύριο λόγο από τις παρακρατικές συμμορίες και κατά δεύτερο λόγο από τους Μάηδες και αυτό σταμάτησε, όταν ανέλαβε ο κυβερνητικός στρατός. Ο κυβερνητικός στρατός, δεν είχε ανάγκη να κόψει κεφάλια. Είτε τους έπαιρνε αιχμαλώτους, ή τους σκότωνε στην μάχη, ή τους έφερνε στις φυλακές της εξορίας, στα στρατοδικεία κλπ.

Και φυσικά είμαι σίγουρη ότι εκτός από τα περιστατικά φρίκης για τα οποία σας μίλησα και είδαμε και φωτογραφίες, υπάρχουν πάρα πολλά περιστατικά συμφιλίωσης των ανθρώπων, γιατί ας μη ξεχνάμε ότι και οι μαχητές του εθνικού στρατού, ήταν παιδιά που υπηρετούσαν την στρατιωτική τους θητεία, εν μέρει.

Δεν μιλάμε για συνθήκες ακραίας πόλωσης, μιλάμε για περιστατικά τα οποία έγιναν από ασύδοτες ομάδες και γι' αυτό ακριβώς τον λόγο ήταν ασύδοτες. Δεν μίλησα για τον οργανωμένο κυβερνητικό στρατό. Ο κυβερνητικός στρατός, έκανε άλλα. Θα θέλατε να μου πείτε λίγο το χωριό; Γιατί εγώ δεν ξέρω ποιο είναι το χωριό σας. Ευχαριστώ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Ονομάζομαι Βασιλείου Άγγελος και θα ήθελα να ρωτήσω, αν τελικά θα πραγματοποιηθεί, ή το απόγευμα, ή αύριο που

συνεχίζεται το συνέδριο η ομιλία του κυρίου Σπανού και αν όχι, αν θα συμπεριληφθεί στα πρακτικά.

Ένα δεύτερο, προς τον κύριο Γαλλή, η εργασία του αναφερόταν σε κάποιους πίνακες της διοικήσεως της Φθιώτιδας. Αναφέρθηκε σε κάποια στοιχεία για την Λαμία και για τον Δήμο Λαμίας γενικά. Θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν τα υπόλοιπα στοιχεία απ' αυτούς τους πίνακες στα πρακτικά και άλλων Δήμων της ευρύτερης περιοχής; Γιατί στην ομιλία του δεν αναφέρθηκε, λόγω του χρόνου βέβαια.

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Ο κύριος Γαλλής νομίζω ότι δεν είναι εδώ, επομένως δεν μπορεί να μας απαντήσει στην ερώτηση, μάλλον θα πρέπει να του την θέσετε το απόγευμα. Όσον αφορά τον κύριο Σπανό, δεν θα έρθει, αλλά η εισήγησή του θα συμπεριληφθεί στα πρακτικά. Ο κύριος Καμηλάκης.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Θα ήθελα να αναφερθώ στην ανακοίνωση για τις βιβλιοθήκες της Φθιώτιδας. Για την δημόσια βιβλιοθήκη της Αταλάντης, έγινε λόγος για την έμφαση που έχει δώσει σε ένα τμήμα της, με το να έχει βιβλία και γενικά έντυπο υλικό, που αφορά την τοπική ιστορία, λαογραφία κλπ.

Στην βιβλιοθήκη της Λαμίας, που είναι μεγαλύτερη και σημαντικότερη, κατά πόσον έχουμε τέτοια τμήματα, που να δίνουν έμφαση στην τοπική βιβλιογραφία, είτε ιστορική, λαογραφική και άλλη και επίσης αν υπάρχει συμπληρωματικότητα μεταξύ του εσωτερικού αρχείου των βιβλιοθηκών του νομού Φθιώτιδας, ως προς το υλικό εφημερίδων, εντύπων πάσης μορφής που κυκλοφορούν, προκηρύξεων, εκλογικών εντύπων κλπ, σε σχέση με την βιβλιοθήκη. Υπάρχουν κάποιες εργασίες συμπληρωματικότητας, ή ήταν ο καθένας ξεχωριστά;

Και άλλη μια ερώτηση, πώς ένας νομός που δεν έχει μεγάλη παράδοση στον τομέα των βιβλιοθηκών, έχει τουλάχιστον τρεις δημόσιες βιβλιοθήκες, την στιγμή που άλλες περιοχές και άλλοι νομοί και μεγάλες πόλεις, συνήθως έχουν δημοτικές βιβλιοθήκες και ελάχιστες έχουν κρατικές, δηλαδή δημόσιες;

Για παράδειγμα σε ολόκληρη την Κρήτη, μόνο η πόλη του Ρεθύμνου έχει την δημόσια κρατική βιβλιοθήκη Ρεθύμνου, στην Θεσσαλία μόνο η Λάρισα, ενώ οι άλλες πόλεις, Τρίκαλα, Βόλος κλπ, έχουν μόνο δημοτικές βιβλιοθήκες. Υπάρχουν κάποιες δημόσιες βιβλιοθήκες στην Ζαγορά και στις Μηλιές, αλλά αυτές είναι προϊόντα άλλης εποχής, δηλαδή είναι βιβλιοθήκες της εποχής του διαφωτισμού που έγιναν κρατικές λόγω της σημασίας τους, για τα παλιά τους σπάνια βιβλία.

ΓΚΟΓΙΑ: Στο πρώτο ερώτημα, όσον αφορά την δημόσια βιβλιοθήκη, γνωρίζω ότι έχει και βιβλία τοπικού ενδιαφέροντος. Έχει τμήμα με βιβλία τοπικού ενδιαφέροντος, το οποίο κι αυτό εμπλουτίζεται, γιατί πρέπει να αναφέρω ότι πολλοί είναι αυτοί που αφήνουν ένα αντίτυπο από τους συγγραφείς της Φθιώτιδας, που ασχολούνται με θέματα τοπικά,

αφήνουν πάντα ένα αντίτυπο στην βιβλιοθήκη.

Πρέπει να πούμε ότι η νομοθεσία υποχρεώνει κιόλας τους συγγραφείς να αφήνουν ένα αντίτυπο στην δημόσια βιβλιοθήκη. Υπάρχει μια ρήτρα που αναφέρει και τις δημόσιες βιβλιοθήκες, καθώς και τα αρχεία νομίζω. Αυτό δεν είναι και εύκολο να το παρακολουθήσουμε, διότι η παραγωγή είναι ιδιωτική και όχι από έναν φορέα, τον οποίο μπορούμε να παρακολουθήσουμε.

Σε ότι αφορά τώρα τις τρεις δημόσιες βιβλιοθήκες που βρίσκονται στην Φθιώτιδα, αυτό νομίζω ότι είναι προς τιμήν μας. Όπως είδατε, οι δύο είναι αρκετά πρόσφατες και δημιουργήθηκαν μέσα από δημοτικές συλλογές.

Υπήρχε το κτίριο, υπήρχαν οι προϋποθέσεις και ίσως γι' αυτό για το Υπουργείο ήταν εύκολο να τις εντάξει και να τις κάνει δημόσιες βιβλιοθήκες.

Όσον αφορά τώρα το κατά πόσο η βιβλιοθήκη με τα αρχεία συμπληρώνει η μια την άλλη, νομίζω ότι μπορεί να σας απαντήσει η κυρία Βακιρτζηδέλη που εργάζεται στα αρχεία.

ΒΑΚΙΡΤΖΗΔΕΛΗ: Ήθελα να πω ότι άμεση συνεργασία δεν υπάρχει, αλλά προσπαθούμε να αλληλεπικαλυπτόμαστε, δηλαδή, ό,τι δεν κρατάει στο αρχείο της η βιβλιοθήκη, προσπαθούμε να το έχουμε εμείς.

Επειδή έχουμε πρόβλημα χώρου και οι δυο υπηρεσίες, δίνουμε έμφαση κυρίως στην τοπική βιβλιογραφία, αλλά ας πούμε για τον τοπικό τύπο, τα εφήμερα, το εκλογικό υλικό και αυτά, τα φυλάσσουμε κυρίως στο αρχείο, ενώ η βιβλιοθήκη δεν διατηρεί τέτοιο υλικό.

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Έχουμε χρόνο για δυο ακόμα ανακοινώσεις.

ΓΑΛΑΝΗΣ: Θα το ανακοίνωνα αύριο, αλλά η φιλοδοξία του Πνευματικού Κέντρου είναι, στον τόμο τον οποίο θα εκδώσουμε με τα πρακτικά του 5ου Συνεδρίου, να συμπεριλάβουμε μια κατάσταση με όλη την βιβλιογραφία η οποία αναφέρεται στην τοπική μας ιστορία.

Μάλιστα από την βάση δεδομένων της δημόσιας βιβλιοθήκης, έχουμε πάρει μια κατάσταση με μια σειρά βιβλίων τοπικής ιστορίας, την οποία προσωπικά έχω πάρει από το 2001 και φιλοδοξούμε να την συμπληρώσουμε, ώστε να έχουμε έναν πίνακα 500-600 τίτλων, δεν ξέρω πόσοι θα βγούνε, ώστε ο κάθε ερευνητής να μπορεί να προσφεύγει εκεί για να βρει αυτό που θέλει να βρει. Ευχαριστώ.

(ΣΥΝΕΔΡΟΣ): Καταρχήν, θα ήθελα να συγχαρώ όλους τους ομιλητές, ερευνητές, για την μεγάλη συνεισφορά τους, στην διατήρηση της ιστορικής μνήμης στην περιοχή μας και στην πόλη μας.

Θα μου επιτρέψετε να συγχαρώ ιδιαίτερα την κυρία Λάζου, για την τόλμη της να θέτει και να ερευνά ζητήματα που άπτονται της νεότερης ιστορίας και μάλιστα μας περιόδου η οποία θεωρείται και σήμερα δυστυχώς ταμπού, όσον αφορά τον δημόσιο διάλογο.

Έχω να της απευθύνω μια ερώτηση και θα μου επιτρέψετε και ένα

σχόλιο. Η ερώτηση είναι η εξής, αν θεωρείτε ότι αυτή η τακτική, των αποτρόπαιων φυσικά και βάρβαρων μεθόδων, χρησιμοποιήθηκε ίσως στην Ευρώπη για πρώτη φορά στην σύγχρονη ιστορία, αλλά είναι μια συνηθισμένη πρακτική πολλών ιστοριών χωρών που έχουν αντάρτικα και το βλέπουμε και σήμερα αυτό, στην λατινική Αμερική να εφαρμόζεται η ίδια τακτική παρόμοια.

Μάλιστα μια από τις φωτογραφίες που δείξατε με το προφίλ του Διαμαντή, ήταν σαν να βλέπαμε το πώμα το εκτεθειμένο του Τσε Γκεβέρα, στην ζούγκλα της Βολιβίας. Αν θεωρείτε, λοιπόν, ότι αυτή η πρακτική είναι αυθόρμητη, στα πλαίσια κάποιου μίσους που έχουν κάποιες παρακρατικές ομάδες, ή άνθρωποι, ή είναι μια τακτική τελικά πολιτική και εδώ στην συγκεκριμένη για εμάς περίοδο, ποιος είναι ο ρόλος των Άγγλων και των ειδικών στρατιωτικών, αν θέλετε, των Άγγλων, σε θέματα τέτοια, που αφορούν την εκπαίδευση των πρακτικών αυτών στις παρακρατικές ομάδες κατά την περίοδο εκείνη.

Και το σχόλιο που θα ήθελα να κάνω που νομίζω ότι θα πρέπει να μας προβληματίσει, μας και αναφερθήκατε στο ότι οι αρχαίοι Έλληνες και το ότι διδάσκονται τα παιδιά του Γυμνασίου τον Σοφοκλή, όπως είπατε, με την «Αντιγόνη», δίδαξαν την τιμή προς τους νεκρούς, εγώ θα θυμίσω ένα πιο πρόσφατο παράδειγμα, 120 περίπου χρόνια πριν απ' αυτή την περίοδο του 1945-1947, στην νότια Πελοπόννησο, σε μια μεγάλη μάχη την οποία διδάσκονται τα παιδιά του δημοτικού, διδάσκονται επίσης ότι ο αλλόθρησκος Ιμπραήμ, φίλησε το νεκρό σώμα του Παπαφλέσσα και τον τίμησε μ' αυτό τον τρόπο, έναν αλλόθρησκο και μάλιστα ιερωμένο.

Και την ίδια στιγμή, μάλλον 120 χρόνια αργότερα, εμείς οι Έλληνες όχι μόνο δεν τιμήσαμε τον αδιαμφισβήτητο ηγέτη της εθνικής αντίστασης, τον Άρη τον Βελουχιώτη, που όλος ο κόσμος διεθνώς τον αναγνώρισε ως ηγέτη της μεγαλύτερης αντίστασης κατά των Γερμανών, αλλά επιτρέψαμε, ως κοινωνία, να συμβεί αυτό το αποτρόπαιο που επαναλήφθηκε πολλαπλώς, να κόψουν το κεφάλι αυτού και του Τζαβέλα και να το περιδιαβαίνουν στα Τρίκαλα.

Και κανείς επίσημος από την πολιτεία, από τους ακαδημαϊκούς, από την εκκλησία, όπως κόπτεται για τις ψυχές άλλων, δεν βρέθηκε να αρθρώσει λόγο. Αυτό είναι όνειδος για εμάς, για τους σύγχρονους Έλληνες και καλά θα κάνουμε να σκεφτούμε στο μέλλον, ότι υπάρχει και ηθική του πολέμου και υπάρχει και ηθική και στις περιπτώσεις αυτές, που υπάρχουν τέτοιες διαμάχες.

(αλλαγή πλευράς κασέτας – κενό)

ΛΑΖΟΥ: ..ήταν διάσπαρτο στην ανακοίνωσή μου και δεν το τόνισα συγκεντρωμένα, αλλά φυσικά υπήρχε κεντρικός σχεδιασμός σ' αυτές τις πράξεις, γιατί αυτές οι τελετουργίες, είχαν έναν σκοπό και ο σκοπός ήταν ο εξευτελισμός, η διαπόμπευση, η τιμωρία του αντιπάλου και φυσικά ο παραδειγματισμός όλων των υπόλοιπων.

Το μήνυμα ήταν σαφές, αν βγείτε στο βουνό, ως αντάρτες μαχητές του δημοκρατικού στρατού, η μοίρα σας θα είναι αυτή. Θα σας κόψουμε το κεφάλι, θα το εκθέσουμε στην πλατεία, θα το περιφέρουμε στους δρόμους της πόλης, θα το δούνε οι συγγενείς σας, θα εξευτελίσουμε το πτώμα σας. Αυτό είναι το μήνυμα που περνάει.

Και φυσικά υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός, γιατί παρ' ότι υπήρχαν οι νόμοι, για τα μάτια του κόσμου, όπως θα λέγαμε σήμερα, οι νόμοι δεν τηρούνταν. Δεν υπήρχε καμία τιμωρία για τον αρχηγό της παρακρατικής ομάδας, που θα έπαιρνε το κεφάλι και θα το περιέφερε στην πόλη. Γι' αυτό το έκανε και το ξανάκανε.

Δεν τιμωρούνταν από τις επίσημες αρχές, παρά τις διακηρύξεις τους. Και όταν υπάρχουν διακηρύξεις που δεν εφαρμόζονται, ένα είναι το συμπέρασμα, ότι η κεντρική εξουσία, είτε είναι χωροφυλακή, είτε είναι πολιτοφυλακή, μιλάμε για πρώιμες περιόδους, ή κλείνει τα μάτια της μπροστά στο γεγονός, ή ενθαρρύνει σιωπηλά την πρακτική αυτή.

Τώρα, όσον αφορά τον ρόλο των Βρετανών, όταν δημοσιεύτηκαν οι φωτογραφίες στις βρετανικές εφημερίδες που σας έδειξα, οι οποίες ήταν μια πρωτοβουλία εντός αντισυνταγματάρχη, του αντισυνταγματάρχη ... ο οποίος τυχαία βρισκόταν στον δρόμο, είδε το περιστατικό και τράβηξε τις φωτογραφίες, ουσιαστικά έγινε διπλωματικό επεισόδιο στην Αγγλία, αλλά και μεγάλη εσωτερική αναταραχή.

Γιατί ήδη υπήρχε πολύ μεγάλη κριτική, από μια μερίδα των βρετανικών εφημερίδων, σχετικά με την παρέμβασή τους στην Ελλάδα, σχετικά με την παραμονή των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, και η εφημερίδα κυκλοφόρησε με το εξώφυλλο «Εκεί πηγαίνουν τα χρήματα των Βρετανών; Στο να γίνονται τέτοιες ενέργειες και να κόβονται τα κεφάλια;»

Φυσικά, ήξεραν οι Βρετανοί, γνώριζαν, αλλά δεν μιλούσαν. Και αυτό δεν είναι δική μου αυθαίρετη γνώμη, το καταλαβαίνουμε από τις αναφορές που υπάρχουν στα αρχεία του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών.

Και βέβαια ήξεραν, αλλά δεν παρενέβαιναν, επειδή το θεωρούσαν σαν μια εσωτερική, ελληνική υπόθεση. Θεωρούσαν ότι ο ρόλος των αντιπροσώπων στις μονάδες του στρατού, ήταν να εκπαιδεύσουν τον ελληνικό στρατό και όχι να παρεμβαίνουν σε τέτοια περιστατικά. Ότι γνώριζαν, γνώριζαν και φυσικά, ότι έγινε και στη συνέχεια, έγινε με την γνώση και την ενθάρρυνση, ίσως και με την εντολή των Αμερικανών, οι οποίοι πλήρωναν στην συνέχεια.

Όταν πληρώνεις, μέσω του σχεδίου Μάρσαλ, φυσικά γνωρίζεις πού πηγαίνουν τα λεφτά σου. Και το λέω απλοϊκά, ότι υπήρχε ένας πολύ έντονος έλεγχος. Οι αναλογίες με το σήμερα, είναι πραγματικά εντυπωσιακές. Όπως σήμερα θα λάβουμε τα λεφτά από την Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι και τότε είχαμε λάβει τα λεφτά από τους Αμερικάνους, οι οποίοι έλεγχαν πού πήγαιναν τα χρήματά τους και φυσικά γνώριζαν ακριβώς το τι γινόταν

και με τις δικές τους εντολές. Όλα αυτά έχουν αποκαλυφθεί από τα βρετανικά και τα αμερικανικά αρχεία.

Ήξεραν και έδιναν εντολές στην ελληνική κυβέρνηση και για τον αριθμό των εκτελεσμένων και για όλες αυτές τις πράξεις. Και ο Michel Foucault, ο γνωστός φιλόλογος, έχει και μια φράση «η τιμωρία ως γιορτή». Ακριβώς αυτό είναι, η τιμωρία ως γιορτή.

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Ευχαριστώ πολύ. Επειδή έχει προχωρήσει η ώρα και επειδή μας περιμένουν για να μας κάνουν την ξενάγηση, θα κλείσουμε εδώ. Θα τα πούμε ξανά, με όσους βέβαια έρθουν το απόγευμα, στην απογευματινή συνεδρία, σύμφωνα με το πρόγραμμα. Σας ευχαριστώ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ-ΚΑΝΙΝΗ: Συγνώμη, εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής του Συνεδρίου, θερμή παράκληση προς τους εισηγητές του απογεύματος και των άλλων συνεδριών, να τηρήσουν όσο το δυνατόν τον χρόνο, διότι πολλοί σύνεδροι διαμαρτυρήθηκαν στην επιτροπή για τον χρόνο που ξεπερνάει τα όρια και όλοι ταλαιπωρούμαστε. Ευχαριστώ πολύ, καλό μεσημέρι.